

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ
СЛОВНИК

СЛОВНИК-ДОВІДНИК

Дніпро
Видавець Біла К. О.
2018

УДК 347 + 347.9 (038)

Ф 89

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 17 від 06.04.2018)

Рецензенти:

Петров Є. В., д-р юрид. наук, проф., суддя Дружківського міського суду Донецької області;

Ковальчук А. Т., д-р юрид. наук, проф., професор кафедри правосуддя Київського державного університету інфраструктури та технологій.

Колектив авторів:

д-р юрид. наук, доц. **Юнін О. С.**, канд. юрид. наук, доц. **Круглова О. О.**, канд. юрид. наук **Савельєва М. О.**, канд. юрид. наук **Юніна М. П.**, канд. юрид. наук **Миронюк С. А.**

Фінансово-економічний словник : словник-довідник / кол. авт. :
Ф 89 Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. – Дніпро : Видавець
Біла К. О., 2018. – 164 с.

ISBN 978-617-645-300-0

Здійснено систематизацію юридичних термінів у словнику згідно з навчальними дисциплінами, що є зручним для використання під час опанування здобувачами вищої освіти знаннями з відповідних дисциплін. Словник рекомендовано для кращого засвоєння теоретичних знань з дисциплін кафедри, перевірки знань та їх поглиблення. Видання адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти й усім, хто прагне поглибити свої знання в юридичних галузях. Словник стане настільною книгою на семінарських та практичних заняттях за професійним спрямуванням, допоможе здобувачам вищої освіти юридичних спеціальностей опанувати наукові поняття.

УДК 347+347.9 (038)

Передмова

На сучасному етапі розвитку нашої держави виникає нагальна потреба у ґрунтовному реформуванні національної економіки з метою стабілізації загального фінансового становища, розвитку малого та середнього бізнесу та оптимізації структури виробництва.

Успішність проведення економічних реформ та перетворень в економіці великою мірою залежить від наявності професійних фахівців з належною економічною підготовкою, компетенція яких дозволить побудувати високоефективну та конкурентноспроможну національну економіку.

Розуміння складних процесів перетворення, що наразі відбуваються в національній економіці нашої держави, визначення можливих шляхів подолання існуючої економічної кризи неможливе без знання фундаментальних основ економіки.

Словник-довідник «Фінансово-економічний словник» призначений сприяти оволодінню основними засадами та сучасною мовою економіки здобувачами вищої освіти, викладачами, керівниками та власниками підприємств, підприємцями та всіма, хто вивчає та цікавиться ринковою економікою. Адже без знання сучасної економічної термінології, визначення основних її категорій та термінів неможливо стати активним та ефективним учасником сучасного ринку.

Словник містить широковживану та спеціалізовану термінологію, яка найчастіше зустрічається у нормативних актах, науковій літературі та навчальних виданнях.

Видання включає більше 300 слів, які характеризують ринкову економіку, підприємницьку діяльність, податки, управління, маркетинг, аудит, бухгалтерію, фінансову справу, банківську справу та юриспруденцію.

Терміни наводяться українською мовою з розширеним тлумаченням їх змісту, необхідним та достатнім для розуміння читачами сутності основних економічних термінів та понять.

Автори сподіваються, що словник буде корисним для всіх, хто має бажання поновити та доповнити багаж знань з економічних наук та опанувати сучасну економічну, фінансову лексику, а також сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців в галузі сучасної економіки та права.

Аваліст – юридична або фізична особа, яка гарантує оплату векселя. Аваліст ручається за своєчасний платіж за векселем шляхом прийняття на себе вексельного зобов'язання за чужим вексельним боргом. Аваліст відповідає так само, як і особа, зобов'язання якої він забезпечив. Аваліст, який оплатив вексель, отримує право вимоги до тієї особи, за яку він надав аваль, а також до тих осіб, які заборгували за векселем перед останнім. Надійним засобом підтвердження своєчасної оплати за векселем, є авалування його банком.

Аваль – вексельне доручення, за яким особа (аваліст), яка його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання векселедавцем, акцептантом або індосантом зобов'язань щодо оплати цього векселя. Оформлюється або гарантійним написом аваліста на векселі чи додатковому аркуші (алонж), або видачею окремого документа. Аваль може бути здійснений при видачі векселя або на будь-якому етапі його обігу. Вексель із банківським авалем – більш вагомий, надійний і забезпечений, що розширює потенційні можливості його використання. Аваль не втрачає своєї сили внаслідок недійсності зобов'язання, яке він забезпечив, окрім випадку дефекту форми самого векселя.

Авізо – доручення на зарахування або списання коштів за рахунками в банку. Це офіційне повідомлення, переважно про виконання розрахункової операції, яке надсилається одним контрагентом іншому. Банки надсилають авізо своїм кореспондентам і клієнтам про дебетові та кредитові записи на рахунках, про залишок коштів на рахунку, інші розрахункові операції, тобто залежно від характеру операції авізо бувають дебетові та кредитові. Авізо повинен мати наступні реквізити: номер, дата, характер виконаної операції – одержувача коштів, інші дані. Залежно від способу пересилання авізо поділяються на поштові та телеграфні.

Автоматична, або пасивна, фіскальна політика – така, що здійснюється за допомогою «вбудованих стабілізаторів» (податків та державних витрат, трансфертів). Необхідні зміни в рівні державних видатків і податків вводяться автоматично. Автоматична (недискреційна) фіскальна політика не вимагає спеціальних рішень уряду. Наявні вбудовані (автоматичні) стабілізатори підтримують економічну стабільність на основі саморегуляції. В якості вбудованих стабілізаторів виступають: прогресивний прибутковий податок, допомоги по безробіттю, субсидії фермерам, а також система участі в прибутках. За допомогою вбудованих стабілізаторів залежно від економічної кон'юнктури змінюються податкові надходження і державні трансферти; таким чином, вони згладжують циклічні коливання, але не усувають їх. У період спаду вбудовані стабілізатори призводять до зменшення податкових надходжень до державного бюджету, зростанню соціальних виплат і дефіциту державного бюджету. У період підйому відбувається зворотний процес.

Авторитарний капіталізм – економічна система, при якій основні ресурси знаходяться у приватній власності, а уряд у широких масштабах спрямовує і регулює економічні процеси за допомогою прийняття, законів та інших нормативних актів, контролю за їх дотриманням. Авторитарний

капіталізм передбачає ряд заходів з регулювання економічних процесів на ринку: контроль над цінами на товари першої необхідності; управління розвитком об'єктів стратегічного значення; державне субсидування важливих секторів економіки. Чималу роль при цьому моделі економіки відіграє оподаткування і державні виплати нужденним. Так, в країнах з авторитарним капіталізмом розмір соціальної допомоги визначається урядом в залежності від розмірів прожиткового мінімуму. Крім того, у державній власності залишаються енергоємні і соціально значущі галузі – електропостачання, медицина, освіта. У країнах авторитарного капіталізму кожен може отримати безкоштовну медичну допомогу, середня освіта та матеріальну підтримку, коли вона дійсно необхідна.

Агенти валютного контролю – уповноважені банки, фінансові установи та національний оператор поштового зв'язку, які отримали від Національного банку України генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій. Разом з органами валютного контролю агенти валютного контролю відносяться до кола контролюючих суб'єктів в галузі валютного контролю. Однак на відміну від органів валютного контролю, агенти не мають владних повноважень щодо визначення порядку здійснення валютних операцій і валютного контролю, а також щодо застосування санкцій за порушення валютного законодавства. Згідно з Постановою Національного банку України «Про затвердження Положення про валютний контроль» від 08.02.2000 № 49, вони зобов'язані лише контролювати законність валютних операцій, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці банки, а у випадку встановлення порушень у діях останніх – інформувати відповідні державні органи про виявлені правопорушення валютного законодавства.

Агенти валютного контролю фактично виступають учасниками (суб'єктами) валютних правовідносин, оскільки вони виступають стороною конкретної угоди, направленої на проведення валютної операції. агенти валютного контролю, як суб'єкти валютно-контрольних правовідносин мають певний специфічний статус. З одного боку, вони виступають підконтрольними суб'єктами з боку контролюючого суб'єкта – Національного банку України, який здійснює контроль за дотриманням агентами валютного контролю ліцензійних умов на проведення валютних операцій та виконання обов'язку останніх щодо здійснення валютного контролю. З другого боку – агенти валютного контролю виступають контролюючими суб'єктами відносно діяльності своїх клієнтів.

Відповідно до пп. 1.2. п. 1 Постанови Національного банку України «Про затвердження Положення про валютний контроль» від 08.02.2000 № 49 функції агента валютного контролю обов'язки уповноваженого банку, іншої фінансової установи та національного оператора поштового зв'язку, які отримали від Національного банку України генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, щодо здійснення контролю за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи. Цей контроль полягає в запобіганні уповноваженими банками, іншими фінансовими установами та

національним оператором поштового зв'язку проведенню резидентами і нерезидентами через ці установи незаконних валютних операцій та/або своєчасному інформуванні уповноваженими банками, іншими фінансовими установами та національним оператором поштового зв'язку у випадках та в порядку, установлених законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку, відповідних державних органів про порушення резидентами і нерезидентами законодавства, пов'язаного з проведенням ними валютних операцій.

Акредитив – 1. договір, за яким банк (банк-емітент) за дорученням клієнта (платника) – заявника акредитива і відповідно до його вказівок або від свого імені зобов'язується провести платіж на умовах, визначених акредитивом, або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж на користь одержувача грошових коштів або визначеної ним особи – бенефіціара. 2. розрахунковий або грошовий документ, виписаний (емітований) кредитною установою (емітентом) про те, що останній бере на себе зобов'язання з оплати витрат відповідно до прийнятих умов. Особа, на користь якої виписаний акредитив, називається бенефіціаром або одержувачем. Особа, від імені якої банк виписує і здійснює оплату, називається аплікантом або заявником. 3. грошовий документ, що засвідчує право юридичної особи, на ім'я якої він виданий, одержати в банку зазначену в ньому суму. Використовується в комерційній практиці як форма безготівкових розрахунків між підприємствами(постачальниками і споживачами, а також у міжнародних розрахунках за комерційними операціями.

Види акредитивів: *покритий (депонований)* – акредитив, для здійснення платежів за яким заздалегідь бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або в виконуючому банку; *непокритий (гарантований)* – акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово немає коштів на рахунку платника) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту; *відкличний акредитив* може бути змінено або анульовано банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення одержувача платежу (постачальника товарів або послуг); *безвідкличний акредитив* може бути анульовано (умови якого можуть бути змінені) тільки за згоди на це одержувача платежу, на користь якого його було відкрито; *грошовий* – видається банком своєму клієнтові на право одержання повної зазначеної в ньому суми або окремими частками в інших банках протягом визначеного часу; *акредитив з попереднім авізо* – акредитив, за яким банк-емітент звертається з дорученням до іншого банку (авізуючого), щоб попередньо повідомити бенефіціара про відкриття акредитива без будь-якого зобов'язання авізуючого банку чи банку-емітента; *компенсаційний* – форма розрахунків за експортно-імпорتنі операції, за якою у розрахунках за допомогою компенсаційного акредитиву. використовують два акредитиви. Перший (основний) акредитив за дорученням іноземного покупця його банк виставляє бенефіціарові-посереднику. Другий – за дорученням бенефіціара-посередника його банк виставляє бенефіціарові-постачальнику товарів.

Акт комерційний – 1. офіційний документ, запис, протокол. 2. документ, що складається на випадок виявлення в пункті призначення недостачі товару, пошкодження або псування вантажу. Акт комерційний є підставою для пред'явлення одержувачем вантажу претензії про відшкодування збитків.

В комерційному акті зазначаються вид, характер, обсяги виявленої невідповідності фактичного стану вантажів до показників, зазначених у документах товарівдантажувача, транспортувальника чи товароодержувача. Комерційний акт складається товароодержувачем за участю представника транспортної організації, а в окремих випадках — у присутності відповідних експертів або представників незацікавлених організацій – державних адміністрацій, санепідемстанцій, міліції тощо.

Комерційний акт повинен містити в собі наступні реквізити: назва документа, номер, дата і місце складання; швидкість перевезення вантажів; номер і дата накладної; назви пунктів відправлення і призначення; назви відправника і одержувача; відомості про транспортні засоби і відповідні позначки у накладній; результати перевірки вантажу; опис ушкоджень і стан вантажу з виділенням нестач або надлишків; висновки експертизи; додаткові відомості і позначки; підписи.

Акт ревізії – службовий двосторонній документ, який затверджує факт проведення комплексної, фінансової чи тематичної ревізії, що відображає її результати стосовно наслідків окремих фінансово-господарських операцій чи діяльності підприємства в цілому і є носієм доказової інформації про виявлені й систематизовані за економічною однорідністю недоліки в господарюванні та порушення законів і інших нормативно-правових актів.

В акті ревізії записують порушення, недоліки або позитивні сторони діяльності підприємства, яке підлягало перевірці. Акт ревізії є підставою для прийняття рішень за встановленими порушеннями і недоліками, а також розроблення заходів щодо усунення останніх. Від кваліфікованого висвітлення й узагальнення в акті фактів встановлених порушень і недоліків залежить якість ревізії. Акт ревізії складається з 2 частин: вступної (загальної) і результативної. У 1 частині вказується повна назва цього документу, дата і місце складання, підстава для проведення ревізії, дата і номер органу, що її призначив, ревізований період, персональний склад ревізійної групи, керівні посадові особи з визначенням терміну їх роботи за ревізований період, дані про попередню ревізію, ким і за який період вона проведена, додаткові дані. Вступна частина акту ревізії закінчується фразою «Ревізією встановлено». Результативна частина – це систематизований перелік виявлених у ході ревізії порушень, недоліків, зловживань у фінансово-господарській діяльності підприємства. Акт підписують: керівник ревізійної групи (ревізор), керівник і головний бухгалтер об'єкта, що ревізувався. На основі акту приймається рішення про усунення порушень, відшкодування матеріальних збитків, притягнення до відповідальності винних осіб.

Активи – будь-який об'єкт, право контролю якого закріплене за банком, який відповідає хоча б одній з таких вимог: 1) приносить доход банківській

установі, або 2) може бути обмінений на інший об'єкт, який у свою чергу буде приносити доход банківській установі. При веденні бухгалтерського обліку та складанні звітності до активів відносяться: нарахована дебіторська заборгованість за процентним доходом, відстрочена кредиторська заборгованість за витратами і премія за придбаними цінними паперами, але не відносяться витрати, збитки та внутрішньобанківські розрахунки. Загальна сума активів - це сума всіх категорій активів, які зазначені вище, мінус сума всіх контрактивних рахунків типу резервів під можливі збитки від кредитної діяльності та дисконт за придбаними цінними паперами. Активи високоліквідні - активи, що можуть бути швидко та легко проконвертовані у готівкові чи безготівкові грошові кошти.

Види активів. 1. активи інвестиційного фонду (взаємного фонду інвестиційної компанії) – майно фонду, яке враховується при розрахунку чистих активів, а саме: основні засоби та інші позаоборотні активи, запаси і витрати, грошові кошти, розрахунки та інші активи. 2. активи ліквідні – елементи групи коштів, які включають валюту, банківські депозити та певні види цінних паперів. 3. активи матеріальні – основні фонди та оборотні активи в будь-якому вигляді, що відрізняються від коштів, цінних паперів, дивідендів та нематеріальних активів. 4. активи нематеріальні – частина майна підприємства, наданого через нього (ліцензії та інші права на інтелектуальну власність, права користування землею, водою та іншими ресурсами, будинками, спорудами і обладнанням, інші майнові права, товарні знаки, придбані або орендовані брокерські місця, програми для роботи на ЕОМ та ін.

Акцепт векселя – згода на оплату векселя, що оформляється у вигляді відповідного напису акцептанта на векселі. Акцепт ставиться в лівій частині лицьової сторони векселя і виражається словом: «Акцептований» або іншими подібними за змістом словами: «Прийнятий», «Заплачу», «Згоден», «Зобов'язуюсь заплатити» і т. п. Для дійсності акцепту він обов'язково повинен бути підписаний платником. Простий підпис платника також означає акцепт векселя.

Пред'явлення векселя до акцепту може бути проведене у будь-який час, починаючи з дня його видачі і закінчуючи моментом настання платежу, вексель може бути пред'явлений до акцепту і акцептований навіть після настання строку платежу, і боржник відповідає за ним так, як і у випадку прийняття векселя до строку. Акцепт повинен бути простим і нічим не обумовленим, але він може бути частковим, тобто боржник згоден сплатити тільки частину суми. Платник в цьому випадку відповідає за сплату в строк лише суми, зазначеної ним в акцепті, а держатель має право після здійснення протесту в частковому неакцепті пред'явити регресні вимоги до векселедавця і інших відповідальних осіб про дострокову сплату неакцептованої вексельної суми.

До повернення векселя держателю платник може закреслити напис про свій акцепт. У цьому випадку вважається, що у акцепті було відмовлено. Але якщо вексель після акцепту був переданий векселедавцю, то боржник вже не

має права вимагати анулювання свого акцепту. Акцепт носить безвідзивний характер. Крім того, якщо платник письмово повідомив про свій акцепт векселедержателя або будь-кого із індосантів, а після цього закреслив свій акцепт і повернув вексель, він буде залишатися зобов'язаною особою згідно з умовами свого акцепту. Таким чином, за допомогою акцепту акцептант стає головним вексельним боржником.

Акциз – вид непрямого податку на товари й послуги, включеного в ціну і сплачуваного за рахунок покупців. Розрізняють індивідуальні акцизи (за окремими видами і групами товарів) і універсальні (наприклад, податок на додану вартість).

Товари, оподатковувані акцизним податком (підакцизні), володіють однією або декількома із наступних характеристик: їх виробництво та реалізація знаходяться під контролем держави, тобто ці товари (продукція) являють особливий інтерес для держави; вони характеризуються нееластичністю попиту за ціною; еластичність попиту щодо рівня доходу для цих товарів більше одиниці, тобто ці товари (продукція) відносяться до категорії предметів розкоші; їх споживання не приносить користі або з високою ймовірністю викликають негативні зовнішні ефекти. На даний час в Україні акцизним податком обкладаються спирт, лікєро-горілочна продукція, виноробна продукція, пиво, тютюн та тютюнові вироби, окремі транспортні засоби, деякі нафтопродукти, електрична енергія. Встановлюються три основні ставки акцизів: єдині – на сіль, сірники, цукор тощо, тобто на товари, сорти яких мало різняться між собою; диференційовані – на вина, масло, тканини, тобто на товари, які значно різняться за якістю, міцністю тощо; середні – тютюнові вироби, тобто на однорідні товари, сорти яких мають різні ціни.

Акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. В залежності від здатності акцій товариства вільно обертатися (тобто змінювати власника без згоди інших акціонерів або товариства) акціонерні товариства поділяються на публічні та приватні. Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій. Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій. У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства – з приватного на публічне. Статус товариства як публічного або приватного відбивається на можливості залучення товариством капіталу на фондових ринках, ступені захисту прав міноритарних акціонерів товариства, стабільності відносин власності і контролю у товаристві, гнучкості інструментів корпоративного управління товариством.

Акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у

разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акції існують виключно в бездокументарній формі. Акція має номінальну вартість, установлену в національній валюті. Мінімальна номінальна вартість акції не може бути меншою, ніж одна копійка.

Акції можуть бути іменними та на пред'явника. Вони можуть бути прості та привілейовані. Прості акції надають їх власникам право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством, на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації та інші права, передбачені законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Прості акції надають їх власникам однакові права. Привілейовані акції надають їх власникам переважні, стосовно власників простих акцій, права на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, а також надають права на участь в управлінні акціонерним товариством у випадках, передбачених статутом і законом, який регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Алеаторні угоди – ризикові угоди, в яких у момент укладання невідомі рівень, обсяг і співвідношення взаємних обов'язків (наприклад, контракти страхування, парі, деякі біржові угоди).

Амортизаційний фонд – грошові ресурси, що формуються за рахунок амортизаційних відрахувань і призначені для відтворення основних фондів. Поряд із прибутком він є джерелом інвестицій в основні фонди. Величину амортизаційного фонду обчислюють множенням балансової вартості основних фондів на норму амортизації. Відрахування до амортизаційного фонду включаються у витрати на виробництво і послуги. Амортизаційний фонд формується під впливом багатьох факторів: рівня норм амортизації, вартісної оцінки основних фондів, їх складу, структури, галузевої структури економіки.

Амортизація – поступове перенесення вартості основних фондів на продукцію або послуги, що виробляються з їхньою допомогою; цільове накопичення коштів та їхнє подальше використання для відновлення зношених основних фондів. За рахунок амортизаційних відрахувань формується амортизаційний фонд. Амортизаційні відрахування є елементом витрат виробництва і поділяються на дві частини: амортизаційні відрахування для повної заміни основних фондів (реновації) і відрахування на капітальний ремонт та модернізацію.

Нарахування амортизаційних сум має постійний і безперервний характер, а їх використання на відтворення основних фондів відбувається після закінчення нормативних строків використання фондів. Амортизаційні відрахування здійснюють за певними нормами відносно балансової вартості об'єкта основних фондів.

Ануїтет – 1. внесок, що періодично сплачується (щорічна рента). Прикладами є виплати ануїтетів: в рахунок погашення споживчого, комерційного або торгового кредиту рівними платежами в розстрочку; купонів за облігаціями; дивідендів за привілейованими акціями, випущеними на визначений строк з фіксованими ставками дивіденду; орендної плати за договором, укладеним на певний строк, якщо платежі зафіксовані на постійному рівні і т. п. Ануїтет називається звичайним (або постнумерандо) якщо платіж за кожний проміжок здійснюється в кінці цього проміжку. В ануїтеті пренумерандо платежі відбуваються на початку кожного проміжку. Строковий ануїтет передбачає скінчену кількість платежів, довічний – нескінчену. 2. тип термінової державної позики із щорічним погашенням боргу.

Аудит – перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам. Суттєвою є інформація, якщо її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів. Аудит здійснюється незалежними особами (аудиторами), аудиторськими фірмами, які уповноважені суб'єктами господарювання на його проведення. Аудит може проводитися з ініціативи суб'єктів господарювання, а також у випадках, передбачених законом (обов'язковий аудит). *Аудит банку* – це визначення стану банку на основі перевірки правильності складання та підтвердження достовірності балансу, обліку прибутків та збитків, аналізу стану обліку, відповідність обліку та дій банку вимогам чинного законодавства, дотримання рівності прав акціонерів (учасників) при розподілі дивідендів, голосуванні, наданні прав на придбання нових акцій тощо та підготовка висновків для надання інформації керівництву, акціонерам (учасникам) банку та іншим користувачам.

Аудитор – працівник аудиторської фірми чи незалежна особа (аудитор), який здійснює незалежну експертизу чи контроль за дотриманням встановленого порядку проведення фінансово-господарських операцій, бухгалтерського обліку та звітності, надає з цих питань консультаційні послуги. Як правило, перевірки здійснюються на підставі угоди з керівництвом установ, що перевіряються. Основні завдання аудитора – дати висновок про фінансове становище, платоспроможність компанії що перевіряється, який у встановленому законодавством порядку публікується в річному звіті про діяльність цієї компанії разом з її функціональним балансом і рахунком прибутків та витрат. Аудитори також можуть надавати послуги окремим організаціям і приватним особам. Аудитором може бути фізична особа, яка має сертифікат, що визначає її кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю на території України. *Аудитор з акредитації (асесор)* – фахівець, який має професійні знання та досвід роботи у певній галузі економіки, галузі систем якості, знання та вміння з проведення акредитації у відповідній сфері діяльності органу з оцінки відповідності і

zareєстрований у реєстрі, що ведеться органом з акредитації. *Аудитор ринку* – незалежна аудиторська фірма, яка має здійснювати аудит ринку від імені членів ринку.

Аудиторська фірма – юридична особа, створена відповідно до законодавства, яка здійснює виключно аудиторську діяльність. Право на здійснення аудиторської діяльності мають аудиторські фірми, включені до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів.

Аудиторський висновок – офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою аудитора (аудиторської фірми), який складається у встановленому порядку за наслідками проведення аудиту і містить у собі висновок стосовно достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності.

Зміст цього документа залежить від конкретних обставин та результатів перевірки. Аудиторський висновок складається у вільній формі, але обов'язково в ньому мають бути наступні розділи: заголовок; адресат; вступ; масштаб перевірки; висновок аудитора про перевірену фінансову звітність; дата аудиторського висновку; підпис аудиторського висновку; адреса аудиторської фірми.

Висновок може бути позитивним (безумовно-позитивний, позитивний висновок, що містить пояснювальний параграф), умовно-позитивним, негативним, або дається відмова від надання висновку про фінансову звітність підприємства. У двох останніх випадках в аудиторському висновку може наводитися короткий перелік аргументів, які підштовхнули аудитора видати такий висновок, який відрізняється від позитивного. За необхідності більш докладного опису цих аргументів аудиторський висновок може містити посилання на інформацію, що наводиться в додатку до висновку.

Аудиторські докази – інформація, одержана аудитором для вироблення думок, на яких ґрунтується підготовка аудиторського висновку та звіту. Аудиторські докази складаються з первинних документів та облікових записів, що кладуться в основу фінансової звітності, а також підтверджувальної інформації з інших джерел.

За характером докази поділяють на: візуальні; документальні; усні. Відповідно до правил подання інформації аудиторські докази поділяють на прямі та непрямі. Прямі докази – це докази, які отримані безпосередньо з облікової системи клієнта (первинних документів, фінансових звітів тощо). Непрямі докази – це інформація, що не стосується безпосередньо факторів певного питання. Наприклад, надійність системи внутрішнього контролю може бути непрямим доказом відсутності значних помилок у фінансовій звітності.

Залежно від джерела одержання інформації аудиторські докази можуть бути: зовнішніми — інформація, одержана від третіх осіб; внутрішні —

інформація одержана від клієнта; змішані (комбіновані) – докази, що отримані від клієнта та підтверджені зовнішніми джерелами.

Баланс бухгалтерський – форма бухгалтерської звітності, яка відображає у грошовому виразі стан господарських засобів за їх складом та використанням, джерелами надходження та призначенням на певну дату. Має форму таблиці і складається з двох частин: активної й пасивної. Оскільки актив і пасив балансу відбивають ті самі кошти, їх підсумки мають дорівнювати один одному. Тобто для бухгалтерського балансу є обов'язковою рівність активу та пасиву, з якої випливає основне балансове рівняння: $\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}$. Розрізняють такі види бухгалтерського балансу: вступний – складається на початку діяльності підприємства; періодичний – складається протягом календарного року за звітними періодами; річний – відображує стан капіталу підприємства, розміщеного в активах і пасивах на початок наступного року, а також результати діяльності за попередній рік; об'єднувальний – складається в разі злиття кількох підприємств у об'єднання на правах юридичної особи; розподільний – складається при реструктуризації великих підприємств, поділу їх на менші за обсягом підприємства з правами юридичної особи; ліквідаційний – складається в разі ліквідації підприємства, яке має статус юридичної особи; зведений – складається на підприємстві, до складу якого входять реструктуризовані підприємства чи господарства, виділені на самостійний баланс; консолідований – передбачає включення до його складу всіх підприємств однієї компанії, фірми, концерну з правом юридичної особи.

Баланс держави платіжний – співвідношення між сумою фактичних грошових надходжень з-за кордону та сумою платежів іншим державам за певний період або на певну дату. Платіжний баланс на певний період (місяць, квартал, рік) складається на основі статистичних показників про здійснену за цей період зовнішньоекономічну діяльність, та дає змогу аналізувати зміни в міжнародних економічних зв'язках країни, масштабах і характері її участі у світовому господарстві.

За формою складання платіжний баланс є статистичним звітом, у якому в систематизованому вигляді наведено сумарні дані про зовнішньо-економічні операції резидентів країни з резидентами інших країн (з нерезидентами) за певний період (місяць, квартал, рік).

Платіжний баланс складається з двох частин – надходжень і платежів. Якщо грошові надходження перевищують платежі, платіжний баланс є активним (профіцитним), а якщо сума платежів більша від надходжень – платіжний баланс пасивний (дефіцитний).

В Україні відповідальність за складання платіжного балансу на законодавчому рівні покладено на Національний банк. Платіжний баланс складається щоквартально та публікується в аналітично-статистичному виданні Національного банку України «Платіжний баланс і зовнішній борг України» та на сторінці Національного банку в мережі Інтернет.

Баланс держави фінансовий зведений – система показників, що характеризують джерела створення та напрямки використання фінансових

ресурсів і їх величину за відповідний період з метою забезпечення узгодженості вартісних і натуральних показників фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками використання, виявлення можливостей зростання таких ресурсів шляхом підвищення ефективності господарювання та ін. Включає фінансові ресурси, що створюються і використовуються у всіх сферах і галузях економіки незалежно від форм власності, а також обов'язкові та добровільні платежі, сплачувані населенням, довготермінові кредити банків, доходи від зовнішньоекономічної діяльності. У видатковій частині цього балансу вказують загальну суму витрат, здійснюваних суб'єктами господарювання та по лінії бюджетної системи.

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України. Банки в Україні створюються у формі акціонерного товариства або кооперативного банку.

Державний банк – це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі. *Банк з іноземним капіталом* – банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків. *Банк кредитора* – уповноважений чи обслуговуючий банк, який обслуговує учасника заліку – кредитора. *Банк, що реорганізовується*, – це банк, що внаслідок реорганізації передає свої майнові права і зобов'язання банку- правонаступнику (банкам- правонаступникам) за передаточним або роздільним актом (балансом) і припиняє свою діяльність як юридична особа. У разі реорганізації шляхом виділення майнові права і зобов'язання банку- правонаступнику передаються частково. *Банк-емітент* – уповноважений банк, який є членом платіжної системи, обслуговує картрахунки та видає БПК, а також проводить розрахунки (через банк-еквайр) з комерсантами (торговцями), які здійснюють продаж або надання послуг з використанням при оплаті БПК. *Банк- правонаступник* – це банк, що в результаті реорганізації приймає майнові права і зобов'язання Банку (Банків). *Кооперативний банк* – банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності.

Банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб, розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банківська корпорація – це юридична особа (банк), засновниками й акціонерами якої можуть бути винятково банки. Банківська корпорація

створюється з метою концентрації капіталів банків-учасників корпорації, підвищення їхньої загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації й нагляду за їхньою діяльністю. Банківська корпорація підлягає реєстрації у Національному банку України і заноситься до Державного реєстру банків. Статутний капітал банківської корпорації має відповідати загальним вимогам Національного банку України щодо статутного капіталу новостворюваного комерційного банку.

Банківська ліцензія – документ, який видається Національним банком України в порядку і на умовах, визначених у цьому Законі, на підставі якого банки мають право здійснювати банківську діяльність.

Метою надання банківської ліцензії є нормативне врегулювання банківської діяльності, підвищення надійності та стабільності банківської системи України та забезпечення захисту інтересів вкладників і кредиторів банків. Банки мають право здійснювати банківську діяльність лише після отримання ліцензії.

Для отримання банківської ліцензії юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, подає Національному банку України разом із заявою про видачу банківської ліцензії такі документи: копію статуту з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи; копії зареєстрованого Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій (для банку, що створюється у формі акціонерного товариства); відомості про кількісний склад наглядової ради, правління, ревізійної комісії; відомості за формою, визначеною Національним банком України, що дають змогу зробити висновок про: наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління, у тому числі голови правління, їх професійну придатність та ділову репутацію; професійну придатність головного бухгалтера та керівника підрозділу внутрішнього аудиту; ділову репутацію членів наглядової ради, головного бухгалтера та керівника підрозділу внутрішнього аудиту; наявність організаційної структури та відповідних спеціалістів, необхідних для забезпечення надання банківських та інших фінансових послуг, банківського обладнання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, приміщень, що відповідають вимогам, встановленим Національним банком України; копії внутрішніх положень банку, що регламентують надання банківських та інших фінансових послуг, визначають порядок здійснення внутрішнього контролю та процедуру управління ризиками; бізнес-план на три роки, складений згідно з вимогами, встановленими Національним банком України; копію платіжного документа про внесення плати за видачу банківської ліцензії, розмір якої встановлюється Національним банком України.

Банківська холдингова компанія – фінансова холдингова компанія, в якій переважною діяльністю фінансових установ, що є її дочірніми та асоційованими компаніями, є банківська діяльність. Переважна діяльність у групі є банківською, якщо сукупне середньоарифметичне значення активів

банків (банку) - учасників (учасника) банківської групи за останні чотири звітні квартали становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх фінансових установ, що належать до цієї групи, за зазначений період. Розрахунок переважної діяльності банківської групи здійснюється щороку станом на 1 січня.

Банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Державне регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком України у таких формах: 1. Адміністративне регулювання (реєстрація банків і ліцензування їх діяльності; встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляд за діяльністю банків; надання рекомендацій щодо діяльності банків); 2. Індикативне регулювання (встановлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків; кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції; операцій з цінними паперами на відкритому ринку; імпорту та експорту капіталу).

Банківський капітал – 1. сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій та отримання прибутку. 2. власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Найпоширенішою є класифікація банківського капіталу за джерелом його утворення. Розрізняють залучений, позичений та власний банківський капітал. Залучений капітал – це грошові кошти юридичних та фізичних осіб, залучені банком на вклади. Операції, пов'язані з залученням коштів на вклади, мають назву депозитних, а таке залучення – депозитним. Позичений капітал – це кошти, позичені банком на міжбанківському ринку, у центральному банку, або через продаж власних боргових зобов'язань на грошовому ринку. Спільним для залученого та позиченого банківського капіталу є те, що це чужі для банку кошти, його зобов'язання перед вкладниками і кредиторами.

Власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку.

Залежно від способу розрахунку власний капітал, в свою чергу, поділяється на балансовий та регулятивний капітал. Балансовий власний капітал розраховується як різниця між балансовою вартістю активів та

зобов'язань банку. Регулятивний власний капітал використовується органами банківського нагляду для обчислення економічних нормативів діяльності банків та деяких інших потреб.

Регулятивний капітал банку включає: основний капітал та додатковий капітал. Основний капітал банку включає статутний капітал (сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом) і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів.

Додатковий капітал може включати: нерозкриті резерви (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв); резерви переоцінки (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання); гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти; субординований борг (звичайні незабезпечені банком боргові капітальні інструменти, які за умовою договору не можуть бути забрані з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів). При цьому сума субординованого боргу, включеного у капітал, щорічно зменшується на 20 відсотків її первинного розміру протягом п'яти останніх років дії договору.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 мільйонів гривень.

Банківський кредит – 1. основна форма кредиту, за якої банк надає клієнтові у тимчасове користування частину власного або залученого капіталу на умовах повернення зі сплатою банківського відсотка. 2. будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Найбільш прийнятна така класифікація банківських кредитів:

За основними категоріями позичальників: кредити галузям народного господарства; кредити населенню; кредити державним органам влади.

За цільовим спрямуванням: виробничий (поповнення обігових коштів та основних засобів); споживчий (споживчі цілі населення).

За строками користування: строкові, тобто надані на визначений у договорі строк; вони можуть бути: короткостроковими (до 1 року); середньостроковими (1-3 роки); довгостроковими (понад 3 роки); до запитання (онкольні) – видаються на невизначений строк. Позичальник повинен погасити

такий кредит за першою вимогою банку. Якщо банк не вимагає погашення, то кредит повертається на розсуд позичальника; прострочені, по яких строк погашення, встановлений кредитним договором, минув; відстрочені (пролонговані), щодо яких за клопотанням позичальника банком прийняте рішення про перенесення строків погашення кредиту на пізнішу дату.

Залежно від забезпечення: забезпечені (ломбардні) – надаються під забезпечення (заставу майна, поручительство, гарантію, страхування ризику неповернення кредиту тощо); незабезпечені (бланкові) – надаються без забезпечення. Незабезпечені (бланкові) кредити, що називаються в банківській практиці довірчими, надаються лише під зобов'язання позичальника погасити позичку. Вони пов'язані з великим ризиком для банку, тому потребують ретельнішого вивчення кредитоспроможності позичальника і надаються під вищий відсоток.

За методами надання: у разовому порядку, коли рішення про надання приймається окремо по кожному кредиту; відповідно до відкритої кредитної лінії, тобто кредити надаються в межах завчасно визначеного ліміту кредитування без погодження кожного разу з банком умов кредитного договору; гарантовані – банк бере на себе зобов'язання в разі потреби надати кредит клієнту визначеного розміру протягом відповідного періоду. Гарантовані кредити можуть бути двох видів: з обумовленою датою видачі кредиту та з наданням кредиту в міру виникнення потреби в ньому.

Залежно від кількості кредиторів: надані одним банком; консорціумні, тобто такі, що надаються консорціумом банків, у якому один з банків бере на себе роль менеджера, збирає з банків-учасників потрібну кредитоодержувачу суму ресурсів, укладає з ним договір і надає кредит. Банк-менеджер займається також розподілом відсотків; паралельні, що передбачають участь у їхньому наданні кількох банків. Тут кредити одному позичальникові надають різні банки, але на одних, завчасно погоджених, умовах.

Залежно від порядку погашення: поступово (в розстрочку); водночас із закінченням строку кредитного договору; відповідно до особливих умов, визначених кредитними договорами.

За характером і способом сплати відсотків: з фіксованою відсотковою ставкою; з плаваючою відсотковою ставкою; зі сплатою відсотків у міру використання наданих коштів (звичайний кредит); зі сплатою відсотків одночасно з отриманням кредиту (дисконтний кредит).

За ступенем ризику: стандартні; нестандартні, до яких належать: кредити під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні.

Банківський нагляд – система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України й встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках. Наглядова діяльність Національного банку України охоплює всі банки, їх відокремлені підрозділи, афілійованих та споріднених осіб банків, банківські групи, учасників банківських груп на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інших юридичних та фізичних осіб у частині дотримання вимог законодавства щодо здійснення банківської діяльності.

Національний банк України для цілей банківського нагляду має право отримувати від державних органів та інших осіб інформацію, у тому числі конфіденційну, щодо фінансового/майнового стану засновників банку та осіб, що набувають або збільшують істотну участь у банку, їх ділової репутації, джерел походження коштів, що використовуватимуться для формування статутного капіталу банку. Державні органи та інші особи зобов'язані протягом 20 днів з дня отримання запиту Національного банку України надати йому відповідну інформацію.

Національний банк України має право запровадити особливий режим контролю за діяльністю банку та призначити куратора банку.

Національний банк України здійснює банківський нагляд у формі інспекційних перевірок та безвізного нагляду.

Банківські метали – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Фізична особа має право ввозити в Україну та вивозити за її межі банківські метали вагою, що не перевищує 500 г, у вигляді злиwkів і монет на умовах письмового декларування митному органу в повному обсязі. Фізична особа має право вивозити за межі України банківські метали вагою, що перевищує 500 г, у вигляді злиwkів і монет за умови письмового декларування митному органу в повному обсязі та на підставі документів, що підтверджують придбання цією особою банківських металів в уповноважених банках та/або Національному банку. Банківські метали вагою, що перевищує 500 г, мають право ввозити в Україну винятково уповноважені банки.

Відповідно до постанови Правління Національного банку України від 13.12.2016 р. № 410 (зі змінами та доповненнями) введено ряд обмежень щодо операцій з банківськими металами, а саме: операції з продажу готівкових банківських металів одній особі в один операційний (робочий) день здійснюються в сумі, що не перевищує в еквіваленті 150 000 гривень у межах одного банку (це обмеження не поширюється на монети, вироблені із дорогоцінних металів); операції з продажу банківських металів за безготівкові гривневі кошти фізичним особам/юридичним особам/фізичним особам – підприємцям здійснюються загальною масою, що не перевищує протягом одного календарного тижня в межах однієї банківської установи на одного клієнта 3,216 трійських унцій золота (еквівалент цієї маси в інших банківських

металах, перерахований за крос-курсом, визначеним згідно з офіційними курсами банківських металів, установленими Національним банком України).

Банківські рахунки – рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів. До системи банківських рахунків для грошового обороту належать такі рахунки: кореспондентські; поточні (поточний з овердрафтом, поточні рахунки типу «Н», «П», карткові рахунки, поточні рахунки виборчих фондів); вкладні (депозитні), кредитні (позичкові), розподільчі тощо.

Кореспондентський рахунок – рахунок, відкритий конкретному банку в центральному банку або в іншому банку. Кореспондентський рахунок призначений для відображення розрахунків, які здійснює один банк за дорученням і за рахунок іншого банку на підставі укладеної між ними кореспондентської угоди (договору). Поточний (розрахунковий) рахунок – відкривається для зберігання коштів і здійснення всіх операцій. Кожне підприємство має право відкрити по одному поточному рахунку в національній і іноземній валютах, не більше ніж у двох банках. Операції по рахункам здійснюються тільки після отримання повідомлення від податкового органу про взяття цих рахунків на облік.

Кредитний рахунок – відкриваються у будь-яких установах банків, які мають право видавати кредити. Він призначений для обліку кредитів, що отримані через оплату розрахункових документів або переказу коштів на поточний рахунок позичальника згідно умов кредитної угоди (овердрафт).

Депозитний рахунок – відкривається власником в банку на встановлений строк. Кошти на депозит переводяться з поточного рахунку і після закінчення терміну, разом з процентами, на нього ж і повертаються. Проценти можуть переводитися на поточний рахунок і на протязі терміну депозиту. Проведення розрахункових операцій і видача готівки з депозиту забороняється.

Розподільчий рахунок – призначається для попереднього зарахування коштів в іноземній валюті.

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному законодавством, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Відповідно до законодавства щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства: розпорядження майном боржника; мирова угода; санація (відновлення платоспроможності) боржника; ліквідація банкрута.

Види банкрутства. 1. Реальне банкрутство – повна неспроможність підприємства відновити в наступному періоді свою фінансову стабільність і платоспроможність в силу реальних втрат капіталу. Таке підприємство юридично об'являється банкрутом.

2. Технічне банкрутство – банкрутство, що викликане суттєвим простроченням дебіторської заборгованості та перевищенням цієї заборгованості над кредиторською, а сума активів істотно перевищує фінансові зобов'язання. При ефективному антикризовому управлінні підприємство, як правило, не об'являють банкрутом юридично.

3. Навмисне банкрутство – навмисне створення або збільшення керівником або власником підприємства його неплатоспроможності, нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб, заздалегідь некомпетентне фінансове керівництво. Виявлені факти переслідуються карним законодавством.

4. Фіктивне банкрутство – заздалегідь неправдиве об'явлення підприємством про свою неплатоспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки виконання своїх зобов'язань або знижки на суми кредиторської заборгованості. Виявлені факти переслідуються карним законодавством.

Бартер – обмін товарами на безгрошовій основі, при якому одна річ змінюється на іншу без грошової оплати, торговельна угода, що здійснюється за схемою «товар за товар». Бартерна угода – безгрошовий, але оцінений і збалансований обмін товарами, оформлений угодою. Пропорції (оптимальні розміри) визначаються сторонами бартерної угоди. Застосовується в період низького рівня (нестабільності) розвитку економіки, слаборозвинутих товарно-грошових відносин, зростання інфляції та несталості валюти. Використання бартерних операцій дає можливість уникнути можливих збитків, спричинених інфляційними процесами, або зменшити їх.

Бартерний лізинг – 1) форма лізингу, яка передбачає замість лізингових платежів поставку лізингоодержувачем лізингодавцю будь-яких товарів, що є в лізингоодержувача, за умови згоди лізингодавця прийняти ці товари замість лізингових платежів. 2) вид лізингу, якщо він передбачений національним законодавством Сторін, за умовами якого як лізингові платежі лізингоодержувач може поставляти лізингодавцю будь-який товар, що є у нього в наявності, за згодою лізингодавця прийняти цей товар як лізинговий платіж.

Безвідкличний акредитив – акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Безвідкличні гарантії – гарантії, що можуть бути скасовані лише за згодою особи, що отримує гарантію.

Безвідкличну банківську гарантію використовують з метою забезпечення аукціонів і державних тендерів, оскільки гарантія, що забезпечує держзамовлення, не може відкликатися банком.

Безвідкличні банківські гарантії, так само як і відкличні, поділяються на умовні й безумовні. При виставленні безумовної гарантії мається на увазі, що банк-гарант виконує свої зобов'язання перед бенефіціаром (здійснює йому платіж) проти його простої першої вимоги, навіть якщо вона нічим не обумовлена і не підтверджена поданням яких-небудь інших додаткових

документів. Умовні гарантії являють собою такі гарантії, при реалізації яких необхідно виконувати певні умови. Вони менш вигідні бенефіціару. Як правило, до таких умов належать: бенефіціар повинен вказати причину заявлення своєї вимоги за гарантією; до вимоги бенефіціара на платіж у рахунок гарантії мають бути додані документи, які підтверджують виконання ним своїх зобов'язань за контрактом (комерційні і/або інші документи); згода принципала на здійснення платежу в рахунок гарантії – така умовна гарантія найменш вигідна для бенефіціара.

Безвідкличні зобов'язання – це зобов'язання, що можуть бути скасовані лише за згодою особи, якій надається це зобов'язання.

Безготівковий грошовий обіг – частина грошового обігу, в якій рух грошей відбувається як перерахування сум по розрахунках у банках чи зарахуванням взаємних вимог, тобто безготівкових грошових знаків. Безготівковий обіг – рух вартості без участі грошей готівкою. Здійснюється за допомогою перерахунків у кредитних установах або зарахуванням взаємних вимог.

У безготівковій формі обслуговуються розрахунки за товарні операції. До них належать виконання роботи, платежі за продукцію, й надані послуги, та нетоварні операції – платежі до бюджету, кредит та погашення заборгованості, страхові платежі та інші зобов'язання.

Під час здійснення розрахунків можуть застосовуватись розрахункові документи на паперових носіях та в електронному вигляді. Інструкція Національного Банку України «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» від 21.01.2004 р. № 22 встановлює правила використання під час здійснення розрахункових операцій таких видів платіжних інструментів: меморіального ордера; платіжного доручення; платіжної вимоги-доручення; платіжної вимоги; розрахункового чека; акредитива; інкасового доручення (розпорядження).

Безчековий ощадний рахунок – ощадний вклад, за яким не може бути виписаний чек. До таких належать, наприклад, рахунки по ощадних вкладах в кредитно-ощадних асоціаціях.

Бізнес-план – 1. документ, що розкриває усі сторони будь-якого підприємницького заходу, який розпочинається. Розділи бізнес-плану: резюме, в якому коротко викладаються основна ідея та перевага даного комерційного заходу, а також основні методи його здійснення; опис

продукту (послуги), який буде запропонований; цілі та стратегія; оцінка ринків збуту; конкуренція; стратегія маркетингу; хто і як буде продавати продукт; план виробництва; організаційний план; юридичний план; фінансовий план; програма інвестування; охорона навколишнього середовища; оцінка ризику та страхування; навчальний бізнес-план. 2. техніко-економічне обґрунтування діяльності підприємств у ринкових умовах, програма його діяльності; він характеризує модель підприємства в майбутньому. 3. документ, в якому відбиті основні шляхи вирішення проблеми внаслідок ретельного аналізу її для обґрунтування вигідності

запропонованого проекту, а також для залучення можливих контрагентів, потенційних фінансових партнерів і висококваліфікованих фахівців.

Біржа – організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюють торгівлю цінними паперами, нерухомістю і гуртову торгівлю товарами.

Для характеристики діяльності бірж їх класифікують за такими основними ознаками: видом біржового товару; організаційно-правовою формою біржі; формою участі в біржових торгах; регіоном дії; об'єктом біржового торгу тощо. Найпоширенішим у світовій практиці є поділ бірж за видом біржового товару на товарні, фондові, валютні, фрахтові та біржі праці. *Товарна біржа* є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. *Фондова біржа* спеціалізується на організації укладання угод купівлі та продажу цінних паперів та їхніх похідних, що випускаються урядом, місцевими органами влади, господарськими товариствами й приватними підприємствами. *Біржа ф'ючерсна* – сучасна форма товарної біржі, де здійснюється торгівля ф'ючерсними контрактами. Характер угод переважно фіктивний. *Валютна біржа* – організаційно оформлений, регулярно діючий ринок іноземної валюти, де формуються курси валют (валютні котирування) на підставі фактичного співвідношення попиту та пропозицій. *Фрахтова біржа* – це організований ринок фрахтованих суден, де концентрується вся інформація стосовно попиту на тоннаж та його пропозицію, щодо рівня фрахтових ставок, умов угод фрахтування тощо. *Біржа праці* являє собою організацію, яка надає посередницькі послуги на ринку праці з приводу здійснення роботодавцями та найманими працівниками угод купівлі-продажу робочої сили, займається працевлаштуванням безробітних, а також осіб, які бажають змінити роботу, вивчає попит і пропозицію робочої сили, веде облік безробітних.

Біржова операція – 1. взаємна угода про передачу прав та обов'язків відносно біржового товару, яка досягається учасниками торгів у ході біржового торгу, реєструється на біржі в установленому порядку і відображається в біржовому договорі. 2. дії, які здійснюють брокери/ділери та/або фахівці біржі в процесі укладення біржової угоди (збір замовлень, їх узагальнення та класифікація, котирування та оголошення курсу на біржовий товар, звірення параметрів угоди тощо).

Угода визнається біржовою операцією, якщо відповідає сукупності зазначених нижче умов: а) якщо вона являє собою купівлю-продаж, поставку та обмін товарів, допущених до обігу на товарній біржі; б) якщо її учасниками є члени біржі; в) якщо вона подана до реєстрації та зареєстрована на біржі не пізніше наступного за здійсненням угоди дня.

Угоди, зареєстровані на біржі, не підлягають нотаріальному посвідченню. Зміст біржової угоди (за винятком найменування товару, кількості, ціни, місця і

строку виконання) не підлягає розголошенню. Цю інформацію може бути надано тільки на письмову вимогу судам, органам прокуратури, служби безпеки, внутрішніх справ та аудиторським організаціям у випадках, передбачених законодавством України.

Біржовий ринок – 1. оптовий ринок цінних паперів з обмеженим колом відомих учасників, для яких установлені правила допуску до торгівлі цінними паперами, правила здійснення біржових угод та процедури вирішення спірних питань. 2. механізм економічних відносин учасників організованих ринків (бірж) та суб'єктів товарних та фінансових ринків, що виникають у процесі купівлі-продажу біржових контрактів щодо перерозподілу елементів ризиків, на основі забезпечення трансферту товарно-фінансових потоків.

Бланк-ваучер – бланк з даними про виконану, завершену комерційну операцію, зазвичай прикріплюється до рахунку постачальника.

Бланковий індосамент – форма індосаменту (передавального напису), при якій індосант ставить свій підпис без зазначення особи, якій передається вексель. У такому разі вексель стає документом на пред'явника і може передаватися далі шляхом простого вручення іншим особам. Бланковий індосамент може складатися лише з підпису векселедержателя. Проте векселедержатель може перетворити такий вексель в ордерний (або іменний) шляхом вписання над бланковому індосаменту слів: «Платіть за наказом (найменування особи, якій передається вексель)».

Бланковий кредит – кредит без забезпечення цінними паперами або матеріальними цінностями. Ним користуються клієнти, що мають тривалі ділові відносини з банком і володіють високою платоспроможністю. Як правило, при наданні бланкових кредитів встановлюється підвищена процентна ставка.

Найбільш розповсюджені види бланкових кредитів: короткострокові позики: видаються на тимчасові потреби і тільки з цільовим використанням. Стандартний термін – до 1 року. Цей вид є найбільш затребуваним сьогодні; сезонні позики: оформляються при сезонному зростанні для задоволення потреб в оборотних активах. Їх отримують виключно ті партнери-позичальники, всі операції яких проходять безпосередньо через кредитора. Їм видається соло-вексель з наявністю забезпечення позички у вигляді підпису позичальника.

Борг – 1. грошова сума, взята на конкретно визначений термін за певними борговими зобов'язаннями щодо сплати за боргові послуги і з гарантіями на обов'язкове повернення. Особа, яка позичає гроші чи інші товарно-матеріальні цінності, називається боржником (кредитором), а особа, яка надає матеріальні цінності у борг, – позичальником-дебітором. 2. Будь-який процес, завдяки якому підприємство одержує готівку або інші кошти в обмін на зобов'язання виплатити договірну суму плюс процент.

Розрізняють декілька видів боргів. Борг консолідований – довгострокова заборгованість приватної компанії, державного відомства, виражена у вигляді випущених облігацій чи аналогічних зобов'язань порівняно з величиною

короткострокового або поточного боргу. Борг незапечений – борг, оплата якого гарантується тільки бажанням боржника його сплатити. Борг забезпечений – борг, оплата якого гарантується власністю боржника. Державний борг – це загальний розмір накопиченої заборгованості уряду власникам державних цінних паперів, який дорівнює сумі минулих бюджетних дефіцитів за вирахуванням бюджетних надлишків.

Боргові фінансові інструменти – інструменти, що характеризують кредитні відносини між їх покупцем і продавцем, зобов'язують боржника погасити в передбачені терміни їхню номінальну вартість і сплатити додаткову винагороду у формі процента (якщо він не входить до складу номінальної вартості боргового фінансового інструменту, що погашається). Прикладом боргових фінансових інструментів є облигації, векселі, чеки тощо.

Брокер – 1. фізична особа, зареєстрована на біржі відповідно до її статуту, обов'язки якої полягають у виконанні доручень членів біржі, ких вона представляє, щодо здійснення біржових операцій шляхом підшукування контрактів і поданні здійснюваних ними операцій для реєстрації на біржі. 2. посередник, який сприяє здійсненню угод між зацікавленими сторонами. Брокер переважно спеціалізується на певних видах товарів чи послуг, діє за дорученням і за рахунок клієнтів та одержує за свої послуги винагороду. 3. дилер; insurance broker – страховий агент. Особа, котра продає страховки клієнтам; media broker – бізнесмен, який пропонує компаніям послуги щодо придбання засобів масової інформації; ship broker – фрахтовий брокер. Особа, яка продає доставку або транспортування товарів клієнтам. 4. sock broker – біржовий брокер. Особа, яка купує чи продає акції для клієнтів.

Бюджет – 1. грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків держави, адміністративно-територіальної одиниці (області, району, міста, села), підприємства, установи за певний період. Залежно від рівня формування, розподілу та використання грошових фондів виділяють: споживчі бюджети – прибутки та витрати фізичних осіб; бюджети підприємств, організацій, фірм, комерційних і некомерційних організацій; державний і місцеві бюджети. 2. грошове вираження збалансованого кошторису доходів і видатків на певний період. Якщо видатки перевищують доходи, то бюджет є дефіцитним. Перевищення доходів над видатками утворює позитивний залишок бюджету. Види бюджетів. Державний бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань та функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Зведений бюджет – сукупність усіх видів бюджетів бюджетної системи, що становить суму показників усіх бюджетів, які входять до складу бюджетної системи. Місцевий бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються відповідно органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. До місцевих бюджетів належать бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та

бюджети місцевого самоврядування. *Бюджети місцевого самоврядування* – бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань. *Бюджет підприємства* – детальний перелік (список) наявних прибутків та видатків з кожного виду діяльності.

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване групування доходів, витрат і фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України і міжнародних стандартів. Бюджетна класифікація України застосовується для здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення необхідного аналізу в розрізі доходів, а також організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Бюджетна класифікація має такі складові частини: класифікація доходів бюджету; класифікація видатків (в тому числі кредитування за вирахуванням погашення) бюджету; класифікація фінансування бюджету; класифікація боргу. *Доходи бюджету* – це всі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти). *Видатки бюджету* – це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. *Фінансування бюджету* – це надходження та витрати у зв'язку із зміною обсягу боргу, а також зміною залишку готівкових коштів по бюджету, які використовуються для покриття різниці між доходами і видатками бюджету. *Державний борг* (борг Автономної Республіки Крим чи борг місцевого самоврядування) – це загальна сума заборгованості держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), включаючи боргові зобов'язання держави (Автономної Республіки Крим чи міських рад), що вступають в дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

Бюджетна політика – діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування з формування відповідного бюджету держави, збалансування, розподілу й перерозподілу бюджетних ресурсів і забезпечення всебічного контролю за їх використанням.

Основною метою бюджетної політики держави є найбільш повна мобілізація фінансових ресурсів та оптимальний їх розподіл між галузями економіки, територіями та соціальними верствами населення для задоволення потреб розвитку суспільства. На цій основі має забезпечуватися стійке

зростання економічного потенціалу держави, підвищення її міжнародної конкурентоспроможності.

Бюджетна політика держави як механізм макроекономічного регулювання включає стратегію і тактику управління.

Бюджетна стратегія спрямована на розробку бюджетного механізму, який покликаний розв'язувати перспективні завдання. Вона спрямована, перш за все, на розробку цільових програм соціально-економічного розвитку, для реалізації яких потрібен час та значні фінансові ресурси держави. Прикладом стратегічних завдань і, відповідно, їх фінансового забезпечення є: забезпечення макроекономічної збалансованості, подолання спаду виробництва та інфляційних процесів в економіці тощо. *Бюджетна тактика* спрямована на розв'язання завдань конкретного етапу розвитку держави, оперативного маніпулювання бюджетними ресурсами і зміни способів організації бюджетних відносин. Завдання фінансової тактики полягає у виборі оптимальних рішень у даній ситуації, наприклад, бюджетне регулювання фінансових ресурсів держави.

Бюджетна програма – систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій. Бюджетна програма є одним з головних елементів програмно-цільового методу формування бюджету. Основні компоненти бюджетної програми вміщуються в паспорті бюджетної програми. До таких компонентів належать: 1. Мета виконання бюджетної програми – законодавчо визначені основні цілі (кінцевий результат), яких необхідно досягти у результаті виконання конкретної бюджетної програми (мета програми має узгоджуватися з головною метою діяльності розпорядника коштів та бути соціально спрямованою, довгостроковою). 2. Завдання бюджетної програми – конкретні цілі, яких необхідно досягти в результаті виконання бюджетної програми та які можна оцінити за допомогою результативних показників. 3. Напрями діяльності – конкретні дії, спрямовані на виконання завдань бюджетної програми, з визначенням напрямів витрачання бюджетних коштів. 4. Показники виконання бюджетної програми – кількісні та якісні показники, які характеризують результати виконання бюджетної програми, підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю і дають можливість здійснити оцінку використання коштів на виконання бюджетної програми.

Паспорт бюджетної програми включає в себе також додаткову інформацію, зокрема, про розпорядника коштів за програмою та головну мету його діяльності, відповідального виконавця, законодавчі підстави для реалізації програми та альтернативні шляхи здійснення програми.

Бюджетна система – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

У залежності від устрою держави відомі наступні *типи бюджетних систем*: 1) дворівневі бюджетні системи, що складаються з державного та

місцевих бюджетів – характерні для унітарних держав; 2) бюджетні системи, що включають три й навіть чотири рівні, а саме: федеральний бюджет, бюджети членів федерації та місцеві бюджети, а також бюджети земель – характерні для федеративних держав; 3) бюджетні системи, що складаються з одного рівня – державного бюджету – характерні для держав з тоталітарним устроєм, або для невеликих країн, де немає територіального поділу.

Бюджетна система України належить до першого типу та складається з державного бюджету та місцевих бюджетів

Бюджетна установа – орган, установа або організація, визначена Конституцією України, а також установа чи організація, створена в установленому порядку органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевих бюджетів.

Бюджетні установи є неприбутковими. До бюджетних установ належать Верховна Рада України, Адміністрація Президента України, міністерства й відомства, місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування (районні, районні в містах, міські, селищні, сільські ради), державні й комунальні підприємства, установи й організації, що фінансуються виключно з бюджетів усіх рівнів. Бюджетні установи працюють не заради отримання прибутку, а для задоволення соціальних, культурних та інших потреб суспільства. Кошти державного й місцевих бюджетів надаються їм безповоротно. Бюджетні установи не мають статутного капіталу, а всі їхні активи є державною або комунальною власністю. До бюджетної сфери належать також установи різних галузей і видів діяльності (освіта, охорона здоров'я, культура, наука тощо).

Бюджетне асигнування – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою у процесі виконання бюджету.

Бюджетні асигнування в економічній науці визначаються переважно як кошти, виділені розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання, кредитування та здійснення платежів із конкретною метою у процесі виконання бюджету. З юридичної точки зору, саме бюджетні асигнування (як повноваження розпорядників бюджетних коштів) є підставою для затвердження кошторисів бюджетних установ.

Для здійснення контролю відповідності асигнувань, визначених у кошторисах і планах асигнувань розпорядників, асигнуванням, затвердженим річним розписом асигнувань державного бюджету та помісячним розписом асигнувань загального фонду державного бюджету, органи Державного казначейства України реєструють та обліковують зведені кошториси і плани асигнувань розпорядників вищого рівня в розрізі розпорядників нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів.

Розпорядники мають право здійснювати діяльність виключно в межах асигнувань, затверджених кошторисами і планами асигнувань, за наявності витягу, доведеного органом Державного казначейства України, що підтверджує відповідність цих документів даним казначейського обліку.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього самого періоду або в майбутньому.

Бюджетні зобов'язання – це визначена законом дія, що передбачає здійснення розпорядниками бюджетних коштів, у межах бюджетного асигнування, платежів для реалізації власних функцій та поставлених завдань, пов'язаних із функціонуванням бюджетних установ.

Бюджетне зобов'язання може здійснюватися тільки за наявності відповідного бюджетного призначення, яке, у свою чергу, встановлюється законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет. За наявності простроченої кредиторської заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), стипендій, а також за спожиті комунальні послуги й енергоносії розпорядники бюджетних коштів у межах бюджетних асигнувань за загальним фондом не беруть бюджетні зобов'язання.

Зобов'язання є *простими* і *фінансовими*. Зобов'язання в яких не зазначаються суми (угоди про надання комунальних послуг – газ, електроенергію, теплоенергію, воду, тощо) вважаються простими і обліковуються розпорядниками коштів в межах планових показників, на підставі доведених прогнозних натуральних показників. До фінансових зобов'язань відноситься кредиторська заборгованість, попередня й авансова оплата за надані товари (роботи, послуги). У даних зобов'язаннях відображаються суми кредиторської заборгованості перед постачальниками, підрядниками та замовниками за виконані згідно з договорами роботи, надані послуги, реалізовані готові вироби. Крім того відображається кредиторська заборгованість із підприємствами й організаціями за капітальним будівництвом, за спеціальними видами платежів: перед батьками за утримання дітей в дитячих дошкільних закладах, за навчання дітей в музичних школах, за утримання дітей в школах-інтернатах, заборгованість перед робітниками й службовцями за формений одяг та харчування. Також відображається кредиторська заборгованість установи з податків та платежів у бюджет і інших розрахунків із бюджетом, показуються суми за розрахунками з працівниками за всіма видами заробітної плати, преміями, допомогою у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, суми кредиторської заборгованості за всіма іншими операціями, у тому числі за розрахунками з підзвітними особами.

Тобто одні і ті ж самі зобов'язання можуть бути простими (угода про надання електроенергії) і фінансовими (коли послуги надані, але не оплачені).

Бюджетне правопорушення – недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним кодексом та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

Залежно від об'єкта бюджетні правопорушення поділяються на порушення щодо: звітності (несвоєчасне і неповне подання звітності про виконання бюджету, невиконання вимог щодо бухгалтерського обліку і складання звітності та інші); бюджетних коштів (нецільове використання бюджетних коштів; використання службовцем бюджетних коштів усупереч їх призначенню або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків; невиконання вимоги до пропорційного скорочення видатків бюджетів чи пропорційного фінансування видатків бюджетів усіх рівнів, ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів та інші); процедури прийняття нормативно-правових актів про бюджет (порушення розпорядниками бюджетних коштів вимог щодо прийняття ними бюджетних зобов'язань; порушення термінів прийняття нормативно-правових актів про бюджет, порушення бюджетного планування, видання нормативно-правових або розпорядчих актів усупереч встановленого законом порядку; прийняття рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій та інші).

Залежно від матеріальної шкоди та суспільної небезпеки діяння, які скоєні внаслідок бюджетного правопорушення, можливо розглядати як: бюджетні правопорушення; бюджетні злочини. Предметом таких порушень або злочинів є бюджетні кошти, їх нецільове використання, тобто витрачання їх на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням.

Бюджетні правопорушення можливо також розглянути в залежності від видів юридичної відповідальності, що встановлюється за їх скоєння. Це правопорушення, за які встановлюється фінансова, або адміністративна, або кримінальна, або цивільно-правова відповідальність. Відповідальність залежить від виду бюджетного правопорушення, суб'єкта і об'єкта порушення.

Бюджетне призначення – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом, яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Такі призначення окреслюють обсяг повноважень головного розпорядника бюджетних коштів, наданих йому відповідно до законодавства. Будь-які бюджетні зобов'язання і платежі з бюджету можна здійснювати лише за наявності відповідного бюджетного призначення.

Бюджетне призначення має бути виражене у грошовій формі на відповідний бюджетний період (як правило, на один календарний рік) та затверджене чинним законодавством (Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет чи рішенням про місцевий бюджет). Пропозиції про внесення змін до бюджетних призначень подаються та розглядаються у порядку, встановленому для складання проекту бюджету. Витрати відповідно

до внесених змін до бюджетних призначень здійснюються лише після набрання чинності відповідним законом (рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради), яким внесено такі зміни.

Зміни розмірів, мети та обмеження в часі бюджетних призначень, крім випадків, передбачених Бюджетним кодексом, здійснюються лише за наявності у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет) відповідного положення.

Забороняється без внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) збільшення бюджетних призначень за загальним та спеціальним фондами державного бюджету (місцевого бюджету) на: оплату праці працівників бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків; видатки за бюджетними програмами, пов'язаними з функціонуванням органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування), за рахунок зменшення видатків за іншими бюджетними програмами.

Усі бюджетні призначення втрачають чинність після закінчення бюджетного періоду, за винятком тих випадків, коли окремим законом передбачені багаторічні бюджетні призначення.

Бюджетне фінансування – надане в безповоротному порядку грошове забезпечення, виділення (асигнування) грошових коштів з державного (місцевого) бюджету на витрати, пов'язані із здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм, утриманням державних організацій. Бюджетне фінансування здійснюється у формі виділення грошових коштів (бюджетних асигнувань) за певним призначенням для досягнення загальнодержавних цілей або для покриття витрат галузей, підприємств, організацій, що перебувають на повному або частковому державному грошовому забезпеченні. Наприклад, за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів здійснюється утримання державного апарату, органів управління, армії, поліції, суду, частково організацій та установ науки, культури, освіти, охорони здоров'я, оборони.

Бюджетний дефіцит – перевищення видаткової частини бюджету над дохідною. Причини виникнення бюджетного дефіциту: розбалансованість та кризові явища у функціонуванні економіки; непослідовність в інвестиційній та інноваційній політиці держави; падіння доходів держави в умовах фінансової кризи; неефективність фінансово-кредитних зв'язків; політична криза; недосконалість законодавчої бази; нецільове та неефективне використання бюджетних коштів; інфляційні процеси в країні; зростання боргу (зовнішнього, внутрішнього); зростання обсягів тіньової економіки; низький рівень життя громадян; надзвичайні обставини тощо.

Види бюджетного дефіциту:

Відкритий бюджетний дефіцит – це дефіцит, офіційно визнаний та зафіксований в Законі про бюджет на поточний рік.

Прихований бюджетний дефіцит – це офіційно невизнаний дефіцит, який виникає в результаті необґрунтованого завищення обсягів доходів

бюджету, або включення в їх состав джерел покриття дефіциту. *Прихований дефіцит бюджету* може існувати також внаслідок величезних сум бюджетної заборгованості з виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери, пенсій та соціальних виплат. Саме такий різновид прихованого бюджетного дефіциту був характерним у деякі роки для України.

Свідомий дефіцит бюджету виникає, коли уряд для стимулювання економіки в період її спаду та активізації підприємницьких структур знижує ставки оподаткування, втілює в життя політику «дешевих» грошей, збільшуючи одночасно державні витрати.

Вимушений дефіцит бюджету є наслідком скорочення обсягів виробництва та національного доходу, що призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету та збільшення з нього соціальних трансфертних виплат населенню.

Пасивний дефіцит бюджету – це дефіцит, коли кошти, залучені для його покриття, спрямовуються на фінансування поточних потреб, таких як заробітна плата працівникам бюджетної сфери, соціальні виплати та інші витрати.

Активний дефіцит бюджету характеризується спрямуванням коштів на фінансування високоефективних проектів, капітальних вкладень, що сприяє зростанню ВВП.

Стійкий дефіцит бюджету – дефіцит, який існує в довгостроковому періоді, спричиняючи зростання державного боргу.

Тимчасовий дефіцит бюджету – дефіцит, який виникає внаслідок касового розриву в процесі виконання бюджету.

Бюджетний запит – документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

Головний розпорядник бюджетних коштів організовує та забезпечує складання бюджетного запиту і подає його до Міністерства фінансів України в паперовому та електронному вигляді з використанням автоматизованої системи ведення державного бюджету (АІС «Держбюджет»).

Разом з бюджетним запитом головний розпорядник подає необхідну для здійснення Мінфіном аналізу бюджетного запиту детальну інформацію за формами, які щороку доводяться Мінфіном до головних розпорядників, а також підтвердні документи та матеріали (детальні розрахунки, вимоги відповідних міжнародних договорів, регламенти проведення заходів, дозвільну документацію щодо будівництва, акти про виділення земельних ділянок для будівництва, інформацію щодо можливості підключення інженерних мереж, титули будов (об'єктів), проектно-кошторисну документацію, результати аналізу ринкових пропозицій, перелік обладнання та інвентарю тощо).

Бюджетний запит складається на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди з урахуванням організаційних, фінансових (у тому числі граничних обсягів видатків та надання кредитів загального фонду державного бюджету на плановий бюджетний період) та індикативних прогнозних

показників обсягів видатків або надання кредитів загального фонду державного бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди та інших обмежень, які щороку доводяться Мінфіном до головних розпорядників.

Бюджетний період – час дії бюджету. На бюджетний період затверджуються бюджетні призначення, бюджетні асигнування, на бюджетний період затверджується паспорт бюджетної програми, кошто-риси та плани використання бюджетних коштів, лише в межах визначеного бюджетного періоду відповідно до обсягу одержаних бюджетних асигнувань можна брати бюджетні зобов'язання. Зокрема, і граничний обсяг державного (місцевого) боргу, граничний обсяг надання державних (місцевих) гарантій визначаються на кожний бюджетний період законом про Державний бюджет України.

Згідно з ч. 1 ст. 3 Бюджетного кодексу України, бюджетний період для усіх бюджетів, що складають бюджетну систему, становить один календарний рік, який починається 1 січня і закінчується 31 грудня того самого року. Відповідно до Конституції України бюджетний період для Державного бюджету України за особливих обставин (введення воєнного стану, оголошення надзвичайного стану в Україні) може бути іншим, ніж передбачено Бюджетним кодексом.

У разі затвердження Державного бюджету України на інший, ніж передбачено частиною першою цієї статті, бюджетний період місцеві бюджети повинні бути затверджені на такий самий період.

Бюджетний профіцит – відносний показник, який свідчить про перевищення доходів над видатками. Специфічність цього показника полягає у тому, що «зайвих» грошей у держави немає і держава завжди може знайти потребу, на яку необхідно спрямувати нерозподілені бюджетні кошти. Отже, профіцит створюється не з метою виявлення надлишку коштів бюджетного фонду, а відповідно до Бюджетного кодексу України лише для погашення основної суми боргу.

Показники профіциту (як і дефіциту) розраховуються під час складання бюджету, записуються окремим рядком у законі про Державний бюджет України на плановий рік, тобто мають стосунок до бюджету як основного фінансового плану. За результатами виконання бюджету такі показники розраховуються за спеціальною методикою і відображаються у звітності про виконання бюджету.

Бюджетний процес – регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Бюджетний кодекс України визначає чотири стадії бюджетного процесу: складання проектів бюджетів; розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України, рішення про місцевий бюджет; виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцевий бюджет; підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього. На всіх стадіях бюджетного процесу

здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.

Усі стадії бюджетного процесу взаємопов'язані. Цей процес триває протягом трьох років: складання проекту бюджету, його розгляд і затвердження відбуваються у рік, що передує плановому; виконання бюджету (бюджетний період) – один рік; складання звіту про виконання бюджету і його затвердження – протягом наступного року після стадії виконання (бюджетного періоду). Ці стадії є прямим відображенням не лише економічного життя суспільства, а й політичної культури.

Основними завданнями бюджетного процесу є забезпечення своєчасного та повного надходження до державної скарбниці фінансових ресурсів в обсягах, достатніх для реалізації цільових державних програм, пов'язаних із піднесенням економіки, проведенням її структурної перебудови та розв'язанням соціальних проблем, – з одного боку, раціонального та цільового використання мобілізованих бюджетних коштів – з другого.

Бюджетний розпис – документ, у якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

Розпис Державного бюджету України на відповідний рік має бути збалансованим та включати:

1. розпис доходів державного бюджету, що поділяється на річний розпис доходів загального і спеціального фондів державного бюджету та помісячний розпис доходів загального фонду державного бюджету;

2. розпис фінансування державного бюджету, що поділяється на річний розпис фінансування загального і спеціального фондів державного бюджету за типом боргового зобов'язання та помісячний розпис фінансування загального фонду державного бюджету за типом боргового зобов'язання;

3. розпис асигнувань державного бюджету (за винятком надання кредитів з державного бюджету), що поділяється на річний розпис асигнувань державного бюджету та помісячний розпис асигнувань загального фонду державного бюджету;

4. розпис повернення кредитів до державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету, що поділяється на річний розпис повернення кредитів до державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету, помісячний розпис повернення кредитів до загального фонду державного бюджету та надання кредитів із загального фонду державного бюджету;

5. річний розпис витрат спеціального фонду державного бюджету з розподілом за видами надходжень; помісячний розпис спеціального фонду державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків).

Бюджетні кредити – 1. бюджетні кошти, які розміщені банком у вигляді кредитів на підставі договору з розпорядником цих коштів, за якими банк не

несе кредитного ризику. 2. це надання коштів з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на поворотній основі, що загалом не властиве бюджетним відносинам. На відміну від банківських кредитів вони видаються на більш пільгових умовах та за нижчими процентними ставками.

Надання бюджетних кредитів є однією з форм бюджетного фінансування. Бюджетні кредити надаються відомствам, відділам виконкомів місцевих Рад, підприємствам, організаціям, установам на фінансування витрат, передбачених в їх фінансових планах, кошторисах витрат. Керівники організацій, установ, які мають право розпоряджатись асигнуваннями, називаються розпорядниками кредитів. Бюджетні кредити не можуть перевищувати загального обсягу асигнувань.

Бюджетні ресурси – бюджетні кошти, що надходять до державного бюджету у вигляді його доходів, складаючи значну частину централізованих фінансових ресурсів країни. Бюджетні ресурси використовуються для фінансування розвитку народного господарства і його структурної перебудови, спеціальних потреб; витрат на оборону і утримання органів управління. Джерелами формування бюджетних ресурсів є додана вартість, прибуток підприємств і організацій, доходи населення, спеціальні відрахування, що включаються у собівартість продукції, зовнішні надходження. Формування бюджетних ресурсів може здійснюватися різними методами: сплата податків, цільові відрахування, отримання позик і допомоги.

Валовий (сукупний) суспільний продукт (ВСП) – сукупність матеріальних благ, вироблених усіма галузями економіки держави за певний період (за рік і більше) і в грошовому вираженні складається з двох частин: перенесеної вартості засобів виробництва і новоствореної вартості.

Недоліком цього показника є те, що в ньому допускається повторний рахунок, до того ж неодноразовий. Внаслідок цього у структурі валового суспільного продукту на проміжний продукт (вироблені, використані й перенесені на новостворений продукт протягом певного часу вартість сировини, матеріалів, палива, енергії, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, а також вартість інших товарів, послуг, спрямованих на поточне споживання) припадає до 50%. Тому вирахування проміжного продукту з валовому суспільному продукті утворює категорію «чистий суспільний продукт» поряд з категорією «кінцевий суспільний продукт». Наприклад, у вартість валового суспільного продукту зараховують і вартість хліба (кінцевий продукт), і вартість борошна, з якого він спечений. Крім того, валовий суспільний продукт не враховує вартості створених благ у сфері нематеріального виробництва. За вартістю валового суспільного продукту складається з вартості перенесених засобів виробництва, або фонду заміщення, і національного доходу, або новоствореної вартості. Фонд заміщення складається з вартості заміщених основних виробничих фондів сфери матеріального виробництва, які переносять свою вартість на новостворений продукт частинами в міру зношування (або амортизації), та вартості заміщення оборотних виробничих фондів, які повністю переносяться на новостворений продукт.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – 1. макроекономічний показник економічної статистики, який відображає сукупну вартість кінцевих продуктів і послуг, вироблених у країні за певний проміжок часу (як правило, за рік) у поточних ринкових цінах без урахування сальдо платіжного балансу. 2. Узагальнений економічний показник, розрахований у системі національних рахунків (СНР), який оцінює остаточні результати поточного виробництва в країні за певний проміжок часу. Являє собою суму доданої вартості, створеної у виробничій і невиробничій сферах, та спожитого основного капіталу у вигляді амортизації. Обчислюється трьома методами: 1) розподільчий – як сума всіх первинних доходів в економіці у вигляді фактичних доходів, які одержують інституціональні одиниці, та доходів від власності, що одержуються завдяки праву володіння активами, а також чистих податків. 2) кінцевого споживання – як сума витрат резидентів країни, домашніх господарств і урядових установ на кінцеве споживання товарів і послуг, інвестиційних витрат підприємницького сектора і сальдо експортно-імпортних операцій. 3) виробничий – як сума доданої вартості, створеної у виробничій і невиробничій сферах економіки, а також чистих податків на виробництво та імпорт.

Валовий національний продукт (ВНП) – макроекономічний показник статистики, який відображає сумарну вартість продуктів і послуг (в цінах реалізації), що надходять у розпорядження країни за певний проміжок часу (як правило, за рік), і відрізняється від ВВП на сальдо (різницю між грошовими надходженнями і витратами) зовнішньоекономічних операцій. Це узагальнюючий показник, що дає змогу балансувати доходи держави її витратами. Балансова статистика

ВНП ґрунтується на положеннях вчення Дж. Кейнса про те, що дохід, створений у процесі виробництва товарів і послуг, дорівнює їх ринковому обсягу

Валюта України – грошові знаки у вигляді банкнот, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України. *Легальна валюта* – валюта України, яку отримали іноземні громадяни на території України в обмін на ввезену іноземну валюту в установах Національного банку, других установах і організаціях, що уповноважені на обмін іноземної валюти, а також валюта України, яку отримали іноземні громадяни як заробітну плату, стипендію, гонорар, приз і т. ін.

Валютна біржа – організаційно оформлений, регулярно діючий ринок іноземної валюти, де формуються курси валют (валютні котирування) на підставі фактичного співвідношення попиту та пропозиції. Члени валютної біржі – комерційні банки (які отримали ліцензію від центрального банку на проведення валютних операцій), інші фінансові інститути, що мають право на здійснення валютних операцій. Валютна біржа може здійснювати такі операції: укладати угоди зі своїми членами та організовувати двосторонні угоди між

ними на купівлю й продаж іноземної валюти за ринковим курсом; організувати розрахунки в іноземній та національній валюті за угодами, які укладені на біржі; визначати поточний ринковий курс іноземної валюти до національної; організувати операції центрального банку для підтримання ринкового курсу національної валюти.

Валютне регулювання – регламентація державою принципів організації національної валютної системи та механізмів її функціонування, форма реалізації валютної політики держави. За сферами здійснення слід вирізняти два рівні валютного регулювання: міжнародне (зовнішнє) та внутрішньодержавне (внутрішнє). Міжнародне валютне регулювання здійснюється міжнародними фінансово-кредитними організаціями (переважно Міжнародним валютним фондом) з метою створення єдиного валютного простору, що забезпечує вільний обмін товарами і послугами у світовому економічному просторі. Цілями міжнародного валютного регулювання є стимулювання валютної стабільності, забезпечення механізму валютного регулювання у відносинах між державами та запобігання конкуруючому знеціненню валют, а також установа системи багатосторонніх платежів за поточними угодами між державами та скасування валютних обмежень, що перешкоджають зростанню світової торгівлі. Внутрішнє валютне регулювання, в свою чергу, здійснюється компетентними органами держави з метою здійснення контролю за внутрішніми і зовнішніми валютно-фінансовими потоками, проведенням моніторингу й регулювання стану внутрішнього валютного ринку України. Валютне регулювання передбачає: регулювання курсу національної валюти; організацію розрахунків в іноземній валюті; відкриття рахунків в іноземній валюті; купівлю іноземної валюти; розрахунки по експортно-імпортних операціях; здійснення резидентами іноземних інвестицій; операції купівлі-продажу іноземної валюти готівкою; порядок переміщення валютних цінностей через митний кордон України; правила переказу іноземної валюти.

Суб'єктами валютного регулювання виступають інституційні державні органи, які на це уповноважені відповідно до законодавства країни. Як правило, це центральний банк, банки, Міністерство фінансів та інші спеціальні установи, яким держава надає ту чи іншу частку функцій для здійснення валютного регулювання. В Україні головним суб'єктом, який здійснює валютне регулювання, виступає Національний банк України. Механізмами валютного регулювання, що застосовуються Національним банком України, виступають: визначення порядку проведення валютних операцій; валютні обмеження; валютні інтервенції; девальвація та ревальвація валют; дисконтна та девізна валютна політика; управління валютними резервами (диверсифікація).

Валютні операції – будь-які платежі, пов'язані з переміщенням валютних цінностей між суб'єктами валютного ринку. Ці операції класифікуються за кількома критеріями. 1. *За строком здійснення платежу з купівлі-продажу валюти*: касові, або операції з негайною поставкою (полягають у купівлі-продажу валюти на умовах поставки її не пізніше другого робочого

дня з дня укладання угоди за курсом, узгодженим у момент її підписання. Такі угоди можуть передбачати поставку валюти в той самий день, на наступний робочий день, проте, найчастіше – на другий робочий день. Ця остання угода називається спот, а касові операції на цій умові – операції спот); строкові (полягають у купівлі-продажу валютних цінностей з відстроченням поставки їх на термін, що перевищує два робочі дні. Ці операції, у свою чергу, поділяються на кілька видів залежно від механізму їх здійснення: форвардні, ф'ючерсні, опціонні та їх похідні). 2. *За механізмом здійснення операцій*: операції спот (обмін валют здійснюється протягом наступного після укладання угоди робочого дня); форвардні операції (обмін валют здійснюється в певний, заздалегідь встановлений термін за курсом, визначеним на момент угоди. У форвардних контрактах строки передачі валюти звичайно визначаються в 1, 2, 3, 6 та 12 місяців); ф'ючерсні операції (різновид строкових операцій, в яких два контрагенти зобов'язуються купити або продати певну суму валюти в певний час за курсом, установленим у момент укладання угоди. Відмінності їх від форвардних операцій зводяться до такого: вони здійснюються тільки на біржах, під їх контролем, а форма й умови контрактів чітко уніфіковані (біржа строго визначає вид валюти, що продається, обсяг операції, строк оплати, курс.); опціонні операції (різновид строкових операцій, за яких між учасниками укладається особлива угода, що надає одному з них право (але не обов'язок) купити чи продати другому певну суму валюти в установлений строк (чи протягом певного строку) і за узгодженим сторонами курсом). 3. *За цільовим призначенням*: операції з метою одержання валюти для здійснення платежів за міжнародними розрахунками; операції з метою страхування від валютних ризиків (операції хеджування); операції з метою одержання прибутку, або спекулятивні операції. 4. *За формою здійснення*: безготівкові; готівкові. 5. *За масштабами операцій*: оптові (здійснюються між банками); роздрібні (здійснюються між банками та їх клієнтами).

Валютний контроль – врегульована нормами права діяльність спеціально уповноважених контролюючих суб'єктів (органів та агентів валютного контролю), що проводиться шляхом застосування закріплених законом методів з метою забезпечення дотримання валютного законодавства при здійсненні валютних операцій підконтрольними суб'єктами (резидентами та нерезидентами). Валютному контролю підлягають валютні операції за участю резидентів і нерезидентів, а також зобов'язання щодо декларування валютних цінностей та іншого майна.

До органів, на які покладено обов'язок здійснювати валютний контроль належать: 1. Національний банк України є головним органом валютного контролю, що здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених Декретом КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» до компетенції інших державних органів; забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю згідно з чинним законодавством. 2. Уповноважені банки, фінансові установи та національний

оператор поштового зв'язку, які отримали від Національного банку України генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, здійснюють контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи. 3. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, здійснює фінансовий контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами на території України. 4. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері надання послуг поштового зв'язку, здійснює контроль за додержанням правил поштових переказів та пересилання валютних цінностей через митний кордон України. 5. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, здійснює контроль за додержанням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

Валютний курс – установлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни. Встановлення курсу іноземних валют у національній називається котируванням валют. Головним валютним курсом у країні виступає офіційний курс, що встановлюється та підтримується державними органами. Він використовується під час здійснення всіх операцій з продажу та купівлі іноземної валюти, у бухгалтерському обліку всіх операцій, що здійснюються в іноземній валюті, у розрахунках з бюджетом та митницею. На практиці вартісні пропорції обміну валют знаходять відображення у вигляді співвідношення купівельної спроможності валют. Купівельна спроможність валюти являє собою сукупність товарів та послуг, які можна придбати за певну національну грошову одиницю. Паритет купівельної спроможності валюти означає співвідношення купівельної сили валют. Визначення курсу називається котируванням валюти.

Види валютних курсів: фіксований (передбачає наявність певного зареєстрованого (офіційного) паритету, що підтримується державними органами); плаваючий або гнучкий (самостійно формується під впливом попиту та пропозиції на іноземну валюту на валютному ринку. При зміні співвідношення між попитом і пропозицією іноземної валюти змінюється і валютний курс); змішаний.

Україна належить до групи країн з плаваючим (гнучким) валютним курсом. Але цей режим вільного ринкового плавання може бути скоригований державою з урахуванням конкретної економічної ситуації. Це керований (змішаний) валютний курс, що дозволяє перебороти абсолютизацію жорсткого фіксування чи вільного плавання. Режим керованого плавання означає, що уряд у разі необхідності виходить на ринки іноземної валюти, щоб вплинути на валютний курс національної валюти.

Валютний ринок – 1. ринок, що обслуговує внутрішній та міжнародний платіжний оборот за допомогою обміну однієї валюти на іншу у формі купівлі-продажу. 2. система постійних економічних і організаційних відносин з

операцій купівлі(продажу іноземних валют і платіжних документів в іноземних валютах.

За обсягом валютних операцій у системі валютних ринків виділяють: світові валютні ринки; – міжнародний (регіональний) валютний ринок; національний валютний ринок. *Міжнародний (регіональний) валютний ринок* – це сукупність відносин у сфері торгівлі іноземною валютою за межами України між суб'єктами ринку та іноземними контрагентами, які за дорученням і за рахунок суб'єктів ринку здійснюють торгівлю іноземною валютою за межами України. Міжнародні валютні ринки вільні від будь-якого адміністративного регулювання та обмежень. Регіональні (Міжнародні) валютні ринки сформувалися в країнах, у яких до мінімуму зведені обмеження на валютні операції (валютні обмеження). Існують такі регіональні ринки: європейський – центри у Лондоні, Цюриху, Франкфурті; азійський – центри у Токіо, Гонконгу, Сінгапурі; американський – центри в Нью-Йорку, Чикаго, Лос-Анджелесі.

Національні валютні ринки функціонують усередині однієї держави, вони покликані забезпечувати рух грошових потоків усередині країни та обслуговувати зв'язок зі світовим господарством. Ці ринки обмежені економічним простором конкретної країни і регульовані її національним валютним законодавством.

Світовий валютний ринок поєднує окремі міжнародні ринки і працює майже цілодобово. Світовий валютний ринок займає нині перше місце за оборотами і суттєво впливає як на всю світову економіку, так і на економіку окремих країн. Завдяки функціонуванню таких потужних блоків, як ринок Форекс, євроринки тощо, світові валютні ринки обслуговують рух грошових потоків, опосередковуючи міждержавний рух товарів, послуг, перерозподіл капіталів.

Валютний ринок можна класифікувати за характером операцій: ринок конверсійних операцій, ринок депозитно-кредитних операцій.

Ринок конверсійних операцій є найтипівішим для валютного ринку взагалі, його ключовим елементом. На цьому ринку купівля-продаж здійснюється в традиційній формі, переважно на еквівалентних засадах шляхом обміну рівновеликих цінностей, представлених різними валютами. Якраз на цьому ринку складаються умови для формування зовнішньої ціни грошей – їх валютного курсу. *Ринок депозитно-кредитних операцій* – це досить специфічний сектор валютного ринку, на якому купівля-продаж валюти має умовний характер, що проявляється в залученні банками інвалюти на депозитні вклади на узгоджені строки та в наданні банками інвалютних позичок на різні строки. На відміну від ринку конверсійних операцій, на цьому ринку ціна валюти формується у вигляді відсотка.

Вартість ринкова – кількість суспільно необхідних витрат абстрактної праці на виробництво даного товару. Вартість ринкова лежить в основі ринкових цін, навколо яких коливаються фактичні ціни на даний товар на конкретному ринку. Різниця між ринковою та номінальною вартістю є прибутком.

Методи визначення ринкової вартості: *витратний підхід* полягає у тому, щоб врахувати всі витрати на створення подібного майна та відняти від цієї кошторисної вартості різні види зносу. Найбільш поширений метод для визначення вартості спеціалізованої нерухомості і споруд, а також обладнання. *Дохідний підхід* дозволяє визначити ринкову вартість об'єкта виходячи з можливих грошових потоків, які буде приносити об'єкт в перспективі. *Порівняльний (ринковий) підхід* базується на порівнянні цін на пропозиції на аналогічне майно і дозволяє визначити вартість, виходячи з ситуації, що склалася на відкритому ринку. Фахівцю необхідно проаналізувати ринок пропозицій аналогічних об'єктів і скорегувати вартість на відмінності між цими об'єктами і оцінюваним.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити у визначений строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю). Векселедавець – особа, яка видала вексель. Векселедержатель – 1) особа, яка володіє векселем на підставі чинного законодавства (у разі правонаступництва, як розпорядник майна, викупу з конкурсної маси тощо). Векселедержатель – особа, яка володіє векселем, що виданий або індосований цій особі чи її наказу, або індосований на пред'явника, або ж шляхом бланкового індосаменту, чи на підставі інших законних прав 2) орган державної податкової служби за місцем реєстрації векселедавця як платника податку на додану вартість.

Види векселів: *доміцильований вексель* – вексель, в якому зазначено особливе місце платежу, що відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем. *Вексель простий* – вексель, який містить зобов'язання векселедавця сплатити у зазначений строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю). *Переказний вексель (тратта)* – письмовий наказ однієї особи (векселеутримувача) іншій (платникові) про виплату за вимогою або на обумовлену дату, зазначену у векселі, певної суми грошей третій особі (ремітентові) або пред'явникові даного векселя. *Товарний вексель* – це гарантійне зобов'язання боржника здійснити платіж указаної суми в зазначений строк поставачальникові за поставлену у кредит продукцію, товари, виконані роботи або надані послуги, що забезпечує повноту і своєчасність погашення дебіторської та кредиторської заборгованості. *Фінансовий вексель* – це грошові зобов'язання, що не пов'язані з купівлею-продажем. Первинним джерелом виникнення фінансових векселів є оформлення фактичних угод щодо отримання грошової позички проти виписки вексельного боргового зобов'язання. *Банківський вексель* – видається банком на гроші, покладені підприємством на депонент. Оскільки до моменту погашення він вільно обертається на ринку, то, власне, він виконує роль депозитного сертифіката.

видатки бюджету – кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Класифікація видатків бюджету:

За роллю і місцем видатків у виробництві ВВП видатки бюджетів можна поділити на дві групи: 1) видатки, пов'язані з розвитком виробничої сфери; 2) видатки, за допомогою яких забезпечується функціонування і розвиток сфери суспільних послуг.

За роллю у відтворюючих процесах видатки бюджетів поділяють на поточні і капітальні. Поточними вважаються видатки, які спрямовані на забезпечення простого відтворення і стосуються фінансування поточної діяльності перехідної мережі підприємств, організацій та установ. Капітальні видатки – це видатки розвитку, пов'язані з розширенням відтворенням і фінансуванням інвестиційної та інноваційної діяльності.

Використовуючи поділ видатків *за суспільним призначенням* можна виділити чотири групи: видатки на економіку, видатки на соціальні заходи, видатки на оборону та видатки на управління.

За рівнями бюджетної системи можна виділити видатки Державного бюджету України та видатки місцевих бюджетів.

За функціональним призначенням видатки бюджетів відповідно до функцій держави поділяються, зокрема, на: загальнодержавні функції, оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу, економічну діяльність, охорону навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення. Співвідношення видатків між цими групами визначається спрямованістю бюджетної політики. У зв'язку з необхідністю соціального захисту громадян з низьким рівнем доходів у сучасних умовах найбільша частка видатків спрямовується на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Видатки поточні – фінансування мережі підприємств, установ, організацій і органів, яка діє на початок бюджетного року, а також фінансування заходів із соціального захисту населення та інших заходів, що не належать до видатків розвитку.

До них належать державне споживання, виплати населенню (трансферти), перекази за кордон, державні субсидії.

Державне споживання поділяють на цивільне та військове. Цивільне споживання пов'язане з потребами поточного утримання адміністративних будівель, шкіл, лікарень, наукових установ, тобто соціальної інфраструктури. *Трансферти* (грошові перекази населенню) – це видатки держави, які сприяють реалізації сукупного суспільного продукту і пов'язані із виплатою пенсій і соціальної допомоги з метою підтримання на належному рівні тієї категорії населення, яка за віком або за станом здоров'я є непрацездатною. *Перекази іншим державам* – це видатки, які пов'язані із переказом державного капіталу за кордон, платежами за зовнішніми позиками, переказами грошей міжнародним організаціям тощо. *Субсидія* – вид допомоги у грошовій або натуральній формі, що надається із коштів державного чи місцевого бюджетів юридичним і фізичним особам і має форму фінансової допомоги чи

відшкодування втрат доходів (житлові субсидії в Україні малозабезпеченим громадянам на оплату житлово-комунальних послуг).

Видатки розвитку – витрати бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансування капітальних вкладень виробничого й невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови народного господарства; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Відповідно до економічної класифікації видатків бюджету видатки розвитку формуються за рахунок капітальних видатків; досліджень і розробок, окремих заходів розвитку й реалізації державних (регіональних) програм; матеріалів, інвентарю, будівництва, капітального ремонту та заходів спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення; субсидій та поточних трансфертів підприємствам, установам, організаціям, які відповідно до функціональної класифікації видатків бюджету та кредитування належать до наукових досліджень; економічної діяльності.

Використання прибутку – спрямування прибутку підприємства на сплату податків, створення резервного фонду, виплату дивідендів, поповнення статутного фонду, фінансування витрат у процесі фінансово-господарської діяльності. У першу чергу прибуток, отриманий підприємством, направляється на виплату податків та обов'язкових платежів, що сплачуються з прибутку, і на утворення чистого прибутку. Прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, використовується для матеріального заохочення і соціального розвитку, формування резервного фонду, фондів комерційного ризику, виробничого розвитку, виплати дивідендів, поповнення інших фондів, що формуються за рішенням підприємства. Розмір фондів фінансових коштів, що утворюються підприємством за рахунок чистого прибутку, не регламентується, за винятком резервного фонду.

Вимушена конверсія - обов'язкова, примусова, обумовлена обставинами заміна або викуп цінних паперів компанії за її бажанням. Вимушена конверсія може відбутися в момент, коли інвестору вигідніше зберегти облігації. Обмовка про вимушену конверсію передбачає право компанії повернути облігації для погашення тоді, коли ринкова ціна звичайних акцій, що є об'єктом конверсії, перевищить певний рівень і стабілізується на кілька днів. Вигідна компанії, але не інвесторові.

Вкладний (депозитний) рахунок – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк та під визначений процент (дохід) відповідно до умов договору. Клієнтом банку можуть бути юридичні чи фізичні особи або їх представники за умов пред'явлення документу, що підтверджує їх повноваження. Договір про вкладний (депозитний) рахунок між банком і клієнтом укладається в письмовій формі. Нараховані проценти (дохід в іншій формі) за вкладом (депозитом) суб'єкта господарювання відповідно до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на поточний рахунок або зараховуватися на поповнення вкладу (депозиту). За договором

банківського вкладу банк зобов'язаний видати вклад на першу вимогу вкладника - суб'єкта господарювання, крім вкладів, внесених юридичною особою на інших умовах повернення, що встановлені договором банківського вкладу. Особливості розміщення юридичними особами на вкладних (депозитних) рахунках коштів, наданих їм в управління іншими юридичними особами відповідно до законодавства України, визначаються договором банківського вкладу.

Власний капітал — частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Власний капітал складається з: статутного пайового (реєстрованого) капіталу; різних видів нереєстрованого капіталу; додаткового сплаченого; додаткового не сплаченого; резервного; страхового; нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) минулих років; неоплаченого; вилученого. Складові власного капіталу відбивають суму, яку власники (засновники) передали в розпорядження підприємства як внески чи залишили у формі нерозподіленого прибутку, або суму, що її підприємство одержало у своє розпорядження ззовні (від інших підприємств) без повернення. Додатковий внесок — це частка засновника (учасника) в інших формах власного капіталу підприємства — резервному, страховому чи іншому виді та нерозподіленому прибутку (непокритому збитку) минулих років. Це означає, що додаткові внески робляться або до резервного (страхового) капіталу, або до нерозподіленого прибутку (лишається неспожитою частка прибутку поточного року), тобто вклад виконує лише першу функцію — інвестування.

Власні доходи — доходи, що мобілізуються місцевою владою самостійно на основі власних рішень і за рахунок джерел, визначених місцевим органом влади, до власних доходів належать місцеві податки і збори, доходи від майна, що належить місцевій владі, та від господарської діяльності комунальних підприємств, комунальні платежі, а також доходи за рахунок комунальних кредитів та позик. Власні доходи забезпечують принцип самостійності бюджетів усіх рівнів, включаючи і державний бюджет України. До власних доходів належать: місцеві податки і збори, платежі, що встановлюються місцевими органами влади; доходи комунальних підприємств; доходи від майна, що належить місцевій владі, та ін.

Внутрішній аудит банку - це незалежна оцінка системи внутрішнього контролю, встановленого у комерційному банку. Головна увага внутрішнього аудиту зосереджена на аналізуванні інформаційної системи, включаючи систему бухгалтерського обліку і супутніх видів контролю, вивченні фінансової та операційної інформації, дослідженні економічності та ефективності операцій. Банки створюють службу внутрішнього аудиту, яка є органом оперативного контролю спостережної ради банку. Систему аудиторської діяльності у банках та регламентацію порядку створення та організації роботи служби внутрішнього аудиту в банках України встановлює законодавство. Служба внутрішнього аудиту – це самостійний структурний підрозділ банку, який виконує певні функції, зокрема, наглядає за поточною діяльністю банку; контролює дотримання законів, нормативно-правових актів Національного

банку України та рішень органів управління банку; перевіряє результати поточної фінансової діяльності банку; аналізує інформацію та відомості про діяльність банку, професійну діяльність її працівників, випадки перевищення повноважень посадовими особами банку; надає раді банку висновки та пропозиції за результатами перевірок; тощо. Служба внутрішнього аудиту підпорядковується спостережній раді банку та звітує перед нею, діючи на підставі положення, затвердженого спостережною радою банку. Вона має право на ознайомлення з усією документацією банку та нагляд за діяльністю будь-якого підрозділу банку. Служба внутрішнього аудиту не несе відповідальності й не має владних повноважень щодо операцій, за якими вона здійснює аудит, та несе відповідальність за обсяги та достовірність звітів, які подаються правлінню (раді директорів) щодо питань, належних до її компетенції, визначених законодавством.

Внутрішній державний борг — заборгованість держави всім утримувачам облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та інших державних цінних паперів, тобто громадянам та підприємствам своєї країни, які є кредиторами держави. Державний борг складається із: 1) прямого - це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень; 2) гарантованого - загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються унаслідок запозичень, забезпечених державними гарантіями. Державний борг класифікується наступним чином: залежно від ступеню охоплення державних боргових зобов'язань державний борг поділяється на поточний державний борг, капітальний державний борг, чистий державний борг; залежно від позиції уряду держави щодо накопичення державного боргу його поділяють на активний державний борг, пасивний державний борг та реальний державний борг; за формою залучення коштів державний борг поділяється на державні внутрішні запозичення та державні зовнішні запозичення; за валютою залучення державний борг поділяється на борг в національній валюті, борг в іноземній валюті; залежно від терміну залучення коштів розрізняють короткострокові борги (з терміном погашення до одного року), середньострокові (від одного до п'яти років), довгострокові (від п'яти років і більше).

Внутрішній фінансовий контроль – система організації і здійснення контрольних заходів, спрямованих на власну фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання, діяльність інших суб'єктів господарювання, що перебувають в його власності або належать до сфери його управління, які б забезпечували цільове та ефективне використання бюджетних коштів, державного і комунального майна. Внутрішній фінансовий контроль організовується із дотриманням основного принципу, а саме: чіткого розмежування внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит визначає, яким чином здійснюється внутрішній контроль, включаючи способи попереднього контролю. Внутрішній контроль - це управлінський

контроль, який здійснюється в самому органі державного сектору на постійній основі з метою підвищення ефективності та результативності діяльності, а також зниження витрат. Внутрішній контроль дає змогу керівництву органу державного сектору перевірити стан виконання завдань відповідно до своїх повноважень. За впровадження системи внутрішнього фінансового контролю відповідає керівництво органу державного сектору.

Гарант – державний орган, установа, підприємство чи особа, які у певний спосіб гарантують своєчасну сплату суми, що її має повернути боржник, і несуть за неї економічну, фінансову, матеріальну чи моральну відповідальність, компенсують збитки, що виникають. Згідно із ч. 1 ст. 546 Цивільного кодексу України, гарантія є одним із видів забезпечення виконання зобов'язань. В даному випадку інтерес кредитора гарантується шляхом залучення до основного зобов'язання, яке існує між кредитором та боржником, третьої особи - гаранта. Виходячи із ст. ст. 560 - 569 Цивільного кодексу України, гарантією визнається письмове зобов'язання банку, іншої фінансової установи, страхової організації (гаранта), яке видається за клопотанням іншої особи (принципала), за яким гарант зобов'язується сплатити кредиторowi принципала (бенефіціарові) відповідно до умов гарантійного зобов'язання грошову суму після подання бенефіціаром письмової вимоги про її сплату. Як впливає із визначення гарантії, для цього способу забезпечення характерний спеціальний суб'єктний склад: принципал, яким є боржник за основним зобов'язанням, бенефіціар, яким є кредитор за основним зобов'язанням, та гарант.

Гарантією може бути забезпечено будь-яке зобов'язання. При цьому не обов'язково, щоб воно уже існувало на момент видачі гарантії. Як впливає із норм цивільного законодавства про гарантію, немає перешкод для видачі гарантії для забезпечення зобов'язання, яке виникне в майбутньому. В цьому випадку гарантія набуває чинності з моменту виникнення основного зобов'язання або в більш пізній строк, про що зазначається в гарантії. Ініціатором виникнення гарантійних відносин, як правило, виступає принципал, який зацікавлений у видачі гарантії. Дуже часто від її наявності залежить отримання ним позики, кредиту, виникнення цілого ряду інших правовідносин.

Гарантійне зобов'язання — форма забезпечення банківського кредиту. Зобов'язання видається гарантом кредиторowi для забезпечення своєчасної сплати кредиту. Учасники операцій за гарантійними зобов'язаннями під час забезпечення виконання зобов'язань у національній та іноземних валютах мають право використовувати всі гарантії/контргарантії, що підпорядковуються уніфікованим правилам для гарантій та іншим міжнародним документам, що регулюють питання здійснення операцій за гарантіями/контргарантіями, з урахуванням міжнародної стандартної банківської практики та особливостей, визначених законодавством України.

Гарантований кредит – кредит, який надається під гарантію банків, фірм або урядових органів. Гарантовані кредити, які ще називаються резервними, бувають двох видів: 1) з раніше обумовленою датою видачі позики; 2) з видачею позики по мірі виникнення в ній потреб. Сутність

гарантійної (резервної) кредитної операції полягає в прийнятті банком зобов'язань у випадку необхідності видати клієнту позику певного розміру протягом обговореного строку (зазвичай кварталу, року).

Головні розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до законодавства України отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень. Відповідно до ст. 22 Бюджетного кодексу України, головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути виключно: 1) за бюджетними призначеннями, передбаченими законом про Державний бюджет України, — органи, уповноважені відповідно Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України забезпечувати їх діяльність, в особі їх керівників, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Конституційний Суд України, Верховний Суд України та інші спеціалізовані суди; установи та організації, які визначені Конституцією України або входять до складу Кабінету Міністрів України, а також спеціально уповноважені законом органи на здійснення розвідувальної діяльності, Національна академія наук України, Українська академія аграрних наук, Академія медичних наук України, Академія педагогічних наук України, Академія правових наук України, Академія мистецтв України, в особі їх керівників; 2) за бюджетними призначеннями, передбаченими бюджетом Автономної Республіки Крим, — уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерства та інші органи влади Автономної Республіки Крим в особі їх керівників; 3) за бюджетними призначеннями, передбаченими іншими місцевими бюджетами, — керівники місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад та їх секретаріатів, керівники головних управлінь, управлінь, відділів та інших самостійних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад.

2. Головні розпорядники коштів Державного бюджету України визначаються відповідно до пункту 1 частини першої цієї статті та затверджуються законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

3. Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням про місцевий бюджет із дотриманням умов, визначених пунктами 2 і 3 частини першої цієї статті.

4. Головний розпорядник бюджетних коштів: 1) розробляє план своєї діяльності відповідно до завдань та функцій, визначених нормативно-правовими актами, виходячи з необхідності досягнення конкретних результатів за рахунок бюджетних коштів; 2) розробляє на підставі плану діяльності проект кошторису та бюджетні запити і подає їх Міністерству фінансів України чи місцевому фінансовому органу; 3) отримує бюджетні призначення шляхом їх затвердження у законі про Державний бюджет України чи рішенні про місцевий бюджет, доводить у встановленому порядку до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (одержувачів бюджетних коштів) відомості про обсяги асигнувань, забезпечує управління бюджетними асигнуваннями; 4)

затверджує кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня, якщо інше не передбачене законодавством; 5) здійснює внутрішній контроль за повнотою надходжень, отриманих розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів, і витрачанням ними бюджетних коштів; 6) одержує звіти про використання коштів від розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів і аналізує ефективність використання ними бюджетних коштів.

Готівка (готівкові кошти) – це готівкова валюта України і готівкова іноземна валюта у вигляді банкнот і монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної держави, банкноти та монети, вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу (крім монет, що належать до банківських металів), і дорожні чеки. Валюта України — грошові знаки, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу. З 1996 року валютою України є гривня. Валюта України представлена у формі банкнотів, казначейських білетів, монет та в інших формах. Іноземна валюта - валюта готівкою, грошові знаки (банкноти, білети державної скарбниці, монети), що знаходяться в обігу і є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені або ті, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, які знаходяться в обігу, - платіжні документи у грошових одиницях іноземних держав та міжнародних розрахункових одиницях, - кошти у грошових одиницях іноземних держав, міжнародних розрахункових одиницях та у діючій на території України валюті з вільною конверсією, які знаходяться на рахунках та вкладах у банківсько-кредитних установах на території України та за її межами. Банківські метали - це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів. З металів платинової групи береться лише паладій. Дорожній чек (англ. *traveler's cheque*) — платіжний документ, що зазвичай використовують як засіб розрахунків у подорожах, здебільшого міжнародних. Дорожній чек, це наказ одного банку іншому виплатити зазначену в чеку суму грошей власникові чека за зразком його підпису, поставленого на чеку в момент продажу. При пред'явленні чека до оплати власник повинен вдруге розписатися на чеку. Оплата здійснюється при ідентичності підписів.

Готівкові розрахунки – платежі готівкою суб'єктів господарювання і фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна. Вимоги до організації готівкових розрахунків:

Суб'єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами: між

собою - у розмірі до 10000 (десяти тисяч) гривень включно; з фізичними особами - у розмірі до 50000 (п'ятдесяти тисяч) гривень включно.

Платежі понад установлені граничні суми проводяться через банки або небанківські фінансові установи, які в установленому законодавством порядку отримали ліцензію на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунку, шляхом переказу коштів з поточного рахунку на поточний рахунок або внесення коштів до банку чи небанківської фінансової установи для подальшого їх переказу на поточні рахунки в банку. Кількість суб'єктів господарювання та фізичних осіб, з якими здійснюються готівкові розрахунки, протягом дня не обмежується.

Фізичні особи мають право здійснювати розрахунки готівкою між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, у розмірі до 50000 (п'ятдесяти тисяч) гривень включно.

Платежі на суму, яка перевищує 50000 гривень, здійснюються шляхом: переказу коштів з поточного рахунку на поточний рахунок; унесення та/або переказу коштів на поточні рахунки (у тому числі на депозит нотаріуса на окремий поточний рахунок у національній валюті).

Національний банк України має право встановлювати обмеження з видачі готівки за електронними платіжними засобами.

Обмеження з видачі готівки за електронними платіжними засобами можуть встановлюватися платіжною організацією відповідної платіжної системи та банками - членами цієї системи.

Розрахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб у разі їх здійснення готівкою без відкриття поточного рахунку шляхом унесення готівки до банків або небанківських фінансових установ, які в установленому законодавством порядку отримали ліцензію на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунку, для подальшого її переказу на рахунки інших суб'єктів господарювання або фізичних осіб для платників коштів є готівковими, а для отримувачів коштів безготівковими.

Гроші – економічна категорія, яка означає специфічний товар, що виконує в суспільстві роль загального еквівалента у процесі обміну товарів. Грошова одиниця – встановлений у законодавчому порядку грошовий знак, один з елементів національної грошової системи. В економічній теорії виділяють дві основні концепції походження грошей: раціоналістичну (гроші виникли як наслідок певної раціональної угоди між людьми через необхідність виділення спеціального інструменту для обслуговування сфери товарного обігу) та еволюційну (гроші виділяють із загальної товарної маси, оскільки вони найпридатніші для виконання функціональної ролі грошового товару. Той чи інший товар стає грошми лише в межах певної особливої суспільної форми, товарного виробництва й обігу). З найдавніших часів грошми були різні товари: хутра звірів, металеві сокири, мушлі каури тощо. Однак завдяки своїм фізичним властивостям найбільш вживаним загальним еквівалентом вартості дуже швидко стають благородні метали: золото та срібло. Згодом вони набирають форми монет. У своїй «Історії» Геродот вказує, що першими використовувати

металеві монети почали лідійці. Сучасні вчені вважають, що перші монети були з електрума. Швидке розповсюдження монет пов'язано із зручністю їх зберігання, дроблення і об'єднання, відносною великою вартістю при невеликій вазі та обсягу, що є дуже зручним при обмінних операціях. Паперові гроші або банкноти були вперше використані в Китаї за часів династії Сун. В Європі банкноти були вперше випущені Банком Стокгольма в 1661 році. Гроші виконують ряд важливих функцій: міра вартості це функція, в якій гроші забезпечують вираження і вимірювання вартості товарів, надаючи їй форму ціни. Для забезпечення виконання грошима функції міри вартості держава у законодавчому порядку впроваджує масштаб цін та встановлює певну грошову одиницю для розрахунків — національну валюту; засіб обігу — це функція, в якій гроші є посередником в обміні товарів і забезпечують їх обіг; засіб нагромадження — це функція, що пов'язана із здатністю грошей бути засобом збереження вартості, представником абстрактної форми багатства. Сутність цієї функції полягає в тому, що гроші виходять зі сфери обігу і перетворюються на скарб; засіб платежу — це функція, в якій гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин, що виникають у процесі розширеного відтворення; світові гроші — це функція, в якій гроші обслуговують рух вартості в міжнародному економічному обороті і забезпечують реалізацію взаємовідносин між країнами.

Грошова система – встановлена державою форма організації грошового обігу та емісії національних грошових знаків, що врегульована законодавством. Під грошовою системою держави розуміють врегульовану нормами права і взятую у своєму взаємозв'язку сукупність форм та методів планомірної організації грошового обігу на її території. Грошова система складається з наступних елементів: грошова одиниця, види грошових знаків, що наділені державою платіжною силою, порядок емісії грошей та її забезпечення, правовий режим валютних цінностей, статус національної та іноземних валют, форми і режими готівкового та безготівкового грошового обігу, масштаб цін, державні органи, які регулюють і контролюють грошовий обіг (особливості організації регулювання грошового обігу).

Грошовий обіг - це незалежний рух грошей у процесах виробництва, розподілу, обміну і споживання національного продукту, це сукупність усіх грошових платежів і розрахунків, що відбуваються в народному господарстві. Гроші опосередковують обіг та обмін усього суспільного продукту, включаючи доходи різних соціальних груп. Вони обслуговують також кругообіг капіталу, рух позичкового та фіктивного капіталів.

Грошово-кредитна політика - комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, направлених на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу. Основні економічні засоби грошово-кредитної політики є: 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків; 2) процентну політику; 3)

рефінансування комерційних банків; 4) управління золотовалютними резервами; 5) операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), в т. ч. з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку; 6) регулювання імпорту та експорту капіталу; 7) емісію власних боргових зобов'язань і операції з ними. В Україні головним суб'єктом грошово-кредитної політики є Національний банк, який відповідно до Конституції України та Закону «Про Національний банк України» визначає та реалізує грошово-кредитну політику.

Гудвіл — комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємства без відповідного збільшення активних операцій, включаючи використання кращих управлінських рішень, домінуюче становище на ринку продукції (робіт, послуг), нових технологій тощо. Вартість гудвілу визначається різницею між ціною придбання і звичайною ціною відповідних активів. Негативний гудвіл — перевищення вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань над вартістю їх придбання на дату купівлі. Визначення поняття гудвіл міститься у Полатковому кодексі України. Гудвіл (вартість ділової репутації) визначається як нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо. Гудвіл – це економічне відображення ділової репутації підприємства, вартість ділових зв'язків, престиж суб'єкта господарювання. В дослівному перекладі з англійської дане поняття означає «добра воля». Вперше використано було дане поняття у рішенні англійського суду у 17 столітті у справі «Брод проти Джоліфа». Предметом даного спору була саме ділова репутація: пан Брод позивався до Джоліфа у зв'язку з тим, що останній змінив місце провадження господарської діяльності всупереч умовам угоди і через це втратив більшість покупців. У даній справі було визнано, що місцезнаходження безпосередньо впливає на гудвіл. Для розуміння сутності цього поняття необхідно зрозуміти різницю між поняттями «гудвіл» та «ділова репутація». Так, гудвіл – це грошова оцінка, тобто вартість ділової репутації. Крім того, потрібно відрізнити поняття «гудвіл» та «імідж», адже останнє поняття є вужчим і означає буквальний образ особи, явища, предмета тощо. Імідж характеризує загальне враження про компанію. Поняття «гудвіл» складається з наступних видів нематеріальних активів підприємства: торгові марки; заголовки та назви видань; комп'ютерне програмне забезпечення; ліцензії та привілеї; авторські права, патенти та інші права інтелектуальної власності, права на обслуговування та експлуатацію; рецепти, формули, моделі, проекти та прототипи; нематеріальні активи на етапі розробки та багато інших.

Дебітори — юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певну суму грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість — сума заборгованості підприємству (організації) з боку юридичних і фізичних осіб, що виникла тимчасово внаслідок відволікання коштів з обігу підприємства у зв'язку з поставкою товарів, виконання робіт або надання послуг. Дебіторська заборгованість банку - це сума стандартних та сумнівних боргів (що належать юридичним та фізичним особам), які виникають в процесі взаємовідносин з банком.

Види заборгованостей: 1) дебіторська заборгованість — сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату; 2) поточна дебіторська заборгованість — сума дебіторської заборгованості, яка виникає під час нормального операційного циклу¹ або буде погашена протягом 12-ти місяців з дати балансу (наявність одного із критеріїв); 3) довгострокова дебіторська заборгованість — сума дебіторської заборгованості, яка не виникає під час нормального операційного циклу та буде погашена після 12-ти місяців з дати балансу (наявність одночасно двох критеріїв); 4) сумнівний борг — поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є невпевненість з її погашення боржником; 5) безнадійна дебіторська заборгованість — поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності (наявність одного з критеріїв). Дебіторами, своєю чергою, можуть бути юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми коштів, їх еквівалентів або інших активів: товарів, робіт, послуг. В залежності від своєчасності погашення дебіторська заборгованість поділяється на дебіторську заборгованість, строк сплати якої не настав (строкова дебіторська заборгованість) та дебіторську заборгованість, яку не сплачено у строк (прострочена).

Дебіторська заборгованість також може поділятися на: «грошову» заборгованість — за перерахованою раніше передоплатою (підприємство було у статусі покупця, і йому винні товари, роботи, послуги); «товарну» заборгованість — за відвантаженими у минулому товари, роботи, послуги (підприємство було у статусі продавця, і йому винні кошти).

Девізи — платіжні засоби в іноземній валюті, призначені для міжнародних розрахунків. Девіза являється платіжним документом та використовується у міжнародних розрахунках. До девізів відносяться: перекази, чеки, аккредитиви, векселя, іноземні банкноти та іноземні монети. Правочини банків з девізами відбуваються в основному у зв'язку із розрахунками у зовнішній торгівлі. Ціна девізи в національній валюті змінюється із зміною валютного курсу.

Депозитний сертифікат — письмове свідоцтво кредитної установи про депонування коштів, яке підтверджує право юридичної особи на одержання після закінчення зазначеного терміну суми депозиту і процентів за ним. Депозитні сертифікати бувають строкові (під певний договірний процент на певний термін) або до запитання, іменні та на пред'явника. Депозитний сертифікат національного банку України - це свідоцтво про депонування в Національному банку коштів комерційних банків, яке засвідчує право комерційного банку на отримання внесеної суми та процентів після закінчення

встановленого строку депозиту. Ощадним (депозитним) сертифікатом є цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (володільця сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав. Ощадний сертифікат належить до групи боргових цінних паперів.

Державний або муніципальний кредит – це врегульовані фінансово-правовими нормами відносини у сфері діяльності держави або органів місцевого самоврядування, спрямовані на отримання коштів у вигляді позики від юридичних і фізичних осіб, інших держав, міжнародних організацій, та відносини щодо участі держави в міжнародних кредитних відносинах як кредитора. Державі або місцевому органу самоврядування кредити надають на певний строк, а за його настання ці кошти треба повернути. Як і будь-який кредит, позичка державі або місцевому органу самоврядування не надається безоплатно. Основною особливістю відносин за державним кредитом є те, що позичальник в односторонньому порядку встановлює свої умови кредиту і може навіть їх змінити за особливих умов. Під час отримання державних позик забезпеченням виступає державне майно, під кредити МВФ — валютні резерви. Залежно від статусу позичальника державний кредит може бути централізованим (цінні папери випускає уряд) та децентралізованим (цінні папери випускають місцеві органи влади). Залежно від сфери розміщення боргових зобов'язань державні кредити поділяються на внутрішні та зовнішні. Також, залежно від строків погашення державою боргових зобов'язань кредити можуть бути короткострокові (поточні, до 1 року), середньострокові (1—5 років), довгострокові (понад 5 років).

Державний банк – банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на основі державної власності. Статут державного банку затверджується постановою Кабінету Міністрів України. Найменування державного банку повинно містити слово «державний». Держава здійснює повноваження власника щодо акцій (паїв), які належать їй у статутному капіталі державного банку, через органи управління державного банку. У разі прийняття рішення про часткове або повне відчуження державою належних їй акцій (паїв) державного банку цей банк втрачає статус державного. Кабінет Міністрів України зобов'язаний отримати позитивний висновок Національного банку України з приводу наміру заснування державного банку. Отримання висновку Національного банку України є обов'язковим також у разі ліквідації (реорганізації) державного банку, за винятком його ліквідації внаслідок неплатоспроможності. Наглядова рада є вищим органом управління державного банку, що здійснює контроль за діяльністю правління банку з метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам та захисту інтересів держави як акціонера державного банку та інші функції, визначені законом. До складу наглядової ради державного банку входять члени наглядової ради банку, призначені Верховною Радою України та Президентом України. З метою представництва інтересів держави до складу

наглядової ради державного банку можуть входити народні депутати України, представники органів виконавчої влади та інші особи.

Державний борг – загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору. Державний борг складається із прямого запозичення (це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень) та гарантованого запозичення (загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються унаслідок запозичень, забезпечених державними гарантіями). Державний борг може бути класифікований як поточний (сума витрат поточного періоду (як правило, фінансового року), спрямованих на погашення частини державного боргу, строк сплати якого настав, і на сплату щорічних відсотків для обслуговування капітального боргу, який переходить у майбутні періоди) та капітальний (сукупність усіх раніше випущених і непогашених на даний момент боргових зобов'язань, у тому числі відсотків, які мають бути сплачені; - чистий державний борг - це сума зобов'язань без урахування відсотків за користування позиками). За валютою залучення державний борг поділяється на борг у національній валюті та борг в іноземній валюті.

Державний фінансовий контроль – вид фінансової діяльності держави з перевірки застосування встановлених законодавством методів контрольної діяльності, законності та раціональності дій суб'єктів господарювання в процесі створення, розподілу та використання грошових фондів держави. Мета державного фінансового контролю - забезпечення дотримання принципів законності, доцільності та ефективності розпорядчих і виконавчих дій з управління державними фінансовими ресурсами, матеріальними цінностями і нематеріальними об'єктами, їх збереження та збільшення для виконання функцій держави. В Україні функції державного фінансового контролю здійснюють: Верховна Рада України та Рахункова палата - законодавчий контроль, супровідний контроль на всіх стадіях: від планування бюджету до звіту про його виконання; Міністерство фінансів України - на кожній стадії бюджетного процесу; державні фіскальні органи - на стадії збирання доходів і формування бюджетних ресурсів; Державне казначейство України - на стадії виконання бюджету; державна контрольно-ревізійні органи - на стадії здійснення видатків і звітності; інші органи центральної виконавчої влади - спеціалізований контроль, визначений законодавством. Суб'єкт фінансового контролю - це орган чи особа, які відповідно до визначених законодавством повноважень мають право здійснювати фінансовий контроль. Об'єкт фінансового контролю - це повний комплекс (система) або окремі процеси (етапи) фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, на які спрямовано контрольні заходи суб'єкта фінансового контролю. Безпосередньо

предметом перевірок є такі вартісні показники, як прибуток, доходи, рентабельність, собівартість, витрати обігу.

Державні цільові фонди – фонди, які створені відповідно до законодавства України і формуються за рахунок визначених ним внесків юридичних осіб незалежно від форм власності та внесків фізичних осіб. Це також сукупність фінансових ресурсів, які створюються і використовуються з метою фінансування програм, що виконуються державними органами управління. Зокрема, це програми соціального розвитку (пенсійне обслуговування, соціальне страхування, виплата компенсацій та надання пільг, захист населення та ін.); стабілізації грошово-кредитної системи (гарантування вкладів, захист інвесторів, стабілізація діяльності підприємств і установ та ін.), структурної перебудови економіки (конверсія, інноваційна діяльність), будівництва й експлуатації певних об'єктів (автомобільних доріг загального користування, мостів, аеропортів тощо), сприяння раціональному використанню природних ресурсів (охорона природного середовища), створення належних умов праці (охорона праці, захист інвалідів) та ін. Такі фонди формуються на загальнодержавному і місцевому рівнях. Цільові фонди створюються з метою залучення додаткових джерел для фінансування державних програм. Державні цільові фонди створюються відповідно до вимог законодавства, їх доходи формуються за рахунок визначених законодавством податків і зборів (обов'язкових платежів) юридичних осіб (незалежно від форми власності) та фізичних осіб. Державні цільові фонди поділяються на дві групи: загальнодержавні та місцеві. Загальнодержавні цільові фонди – це фонди, які створюються на загальнодержавному рівні з метою фінансування загальнодержавних програм. Місцеві фонди формуються місцевими органами самоврядування для забезпечення виконання місцевих програм. За критерієм відносин з державним бюджетом державні цільові фонди поділяються на бюджетні та позабюджетні. Бюджетні фонди – це фонди, які входять до складу державного бюджету. Фінансування видатків таких фондів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. При цьому одна частина фондів фінансується за рахунок загального фонду, а інша – зі спеціального фонду. Позабюджетні цільові фонди – це фонди, які не включаються до державного бюджету, мають самостійні джерела надходжень і здійснюють видатки незалежно від державного бюджету.

Дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами. Якщо витрати державного бюджету перевищують його доходи, утворюється бюджетний дефіцит. Види дефіциту бюджету: дефіцит державного бюджету та дефіцит місцевого бюджету. В залежності від урахування дефіциту в процесі бюджетного планування можна виокремити запланований бюджетний дефіцит (або очікуваний) і фактичний бюджетний дефіцит. Запланований бюджетний дефіцит щорічно затверджується парламентом у законі про державний бюджет. Розмір фактичного дефіциту отримують за даними звітів про виконання бюджету. За терміном дії можна говорити про тимчасовий бюджетний дефіцит і постійний (хронічний) бюджетний дефіцит. За формою прояву бюджетного

дефіциту розрізняють відкритий бюджетний дефіцит та прихований бюджетний дефіцит. Також, залежно від зв'язку з державним боргом у теорії і на практиці виокремлюють первинний дефіцит та операційний дефіцит. Економічні наслідки бюджетного дефіциту завжди є негативними. Коли держава вдається до запозичення на внутрішньому ринку, утворюється внутрішній державний борг. При використанні запозичень на світовому грошовому ринку утворюється зовнішній державний борг.

Дефолт — визнання державою своєї неплатоспроможності. Дефолт характеризує неспроможність юридичної особи (корпоративний дефолт) або держави (суверенний дефолт) повністю або частково виконати свої боргові зобов'язання. Розрізняють два види дефолту: звичайний (банкрутство) і технічний. Звичайний дефолт характеризує неспроможність позичальника виконати свої зобов'язання, що призводить до його банкрутства. Ознакою технічного дефолту є порушення позичальником будь-яких умов кредитного договору (відмова чи неможливість сплатити проценти, ненадання передбачених договором документів тощо) чи іншого боргового зобов'язання, але потенційно за певних умов позичальник може виконати цей договір. Після оголошення кредитором технічного дефолту боржника здійснюється процедура реструктуризації боргу, можуть бути змінені його умови, одні боргові зобов'язання можуть бути замінені іншими тощо.

Диверсифікація — наявність в інвестиційному портфелі різних видів цінних паперів з різним ступенем ризику — прибутковістю і ліквідністю. Мета диверсифікації — утримати ризик портфеля інвестицій у межах інвестиційної політики, яку провадить банк. Диверсифікація — це стратегія зниження ступеня ризику шляхом розподілу інвестицій чи інших ресурсів між декількома напрямками діяльності. Так, інвестор не повинен вкладати свої грошові засоби у цінні папери одного виду, оскільки у такому разі він приречений або на низьку ефективність (прибутковість), або на високий рівень ризику. А тому необхідна диверсифікація вкладень — формування портфеля цінних паперів декількох видів (державні облигації, прості та привілейовані акції, облигації корпорацій, векселі, контракти, опціони, ф'ючерси, варанти, свопи тощо).

Дивіденди — доходи, отримані суб'єктами господарювання за корпоративним правом у вигляді частки прибутку юридичної особи; включаючи доходи, нараховані у вигляді процентів на акції або на внески до статутних капіталів. До дивідендів не належать виплати юридичної особи, пов'язані зі зворотним викупом акцій, паїв, раніше емітованих юридичною особою. Джерелом нарахування дивідендів є прибуток, що лишився в розпорядженні підприємства після оподаткування, або інших, передбачених установчими документами джерел. Якщо акціонерне підприємство засноване на загальнодержавній власності, то дивіденди вносяться до Держбюджету України, а дивіденди підприємств, заснованих на власності адміністративно-територіальних одиниць (комунальній власності), — до бюджетів місцевого самоврядування.

Дисконт – знижка в ціні товарів, послуг, фінансових інструментів, зумовлена часовим фактором або відхиленням параметрів виконання угоди від передбаченої в договорі. У господарській практиці дисконт може бути: 1) різницею між ціною цінного папера на час його погашення (або його номіналом) і ціною на даний момент, сумою, що її отримують кредитні установи при купівлі боргових зобов'язань до закінчення терміну їх дії. Типовою формою дисконту є облік векселів, сутність якого полягає в тому, що власник векселя має можливість достроково отримати належну йому суму грошей. При цьому банк (облік векселів здійснюють переважно комерційні банки) стягує на свою користь обліковий відсоток (дисконт) що відповідає платі за банківський кредит. Банк, у свою чергу, може пред'явити вексель для обліку в іншому банку; 2) різницею між цінами на товар при різних термінах поставки; 3) знижкою ціни товару в біржових угодах, якщо його якість не відповідає умовам, передбаченим контрактом; 4) різницею між форвардним курсом валюти і курсом за негайної її поставки; 5) відхиленням нижче від офіційного курсу валюти при укладанні валютних угод.

Довгострокове кредитування - надання банками на строк більше ніж на один рік кредитів юридичним та фізичним особам на цілі, передбачені кредитними угодами. Під довгостроковими кредитами банків розуміються зобов'язання підприємства перед кредитною установою (банком), які повинні погашатися протягом терміну, що перевищує один рік з дати складання балансу, а також пролонговані короткострокові кредити (позички), які перейшли до складу довгострокових. Довгострокові кредити залучаються підприємствами для фінансування довгострокових активів, зокрема основних засобів (їх придбання, реконструкція, модернізація), нового будівництва, інших видів необоротних активів, а також окремих видів оборотних активів, в яких кошти заморожуються на тривалий період.

Договір лізингу (лізинговий контракт) - укладена у письмовій формі угода між лізингодавцем і лізингоодержувачем, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків у зв'язку з предметом лізингу. Відповідно до ст. 806 Цивільного кодексу України, за договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізинго-одержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості з лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі). Схоже визначення лізингу містить Господарський кодекс України, ст. 292 якого визначає лізинг як вид господарської діяльності, спрямованої на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи

погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Цивільне законодавство називає передачу у лізинг майна, що належить лізингодавцю і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, «прямим», а майна, що спеціально придбавається для передачі у лізинг відомому лізингоодержувачу – «непрямим» лізингом.

Дотація бюджетна – доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів; різновид субсидії. Дотація – це безвідплатна, безповоротна допомога з бюджету вищого рівня бюджету нижчому, яка не має цільового характеру та надається у випадку перевищення видатків над доходами. У бюджетній діяльності застосовується дотація вирівнювання, що являє міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує. Надаються на безвідплатній і безповоротній основі без встановлення напрямів і (або) умов їх використання. Грошові кошти, що виділяються з державного і місцевих бюджетів для надання фінансової підтримки збитковим підприємствам, у яких грошова виручка від продажу виробленого продукту менше витрат на виробництво і продаж продукту, нижчим за рівнем бюджетам для покриття розриву між їх доходами і витратами. Дотація компенсує підвищені витрати, покриває збитки. Надання дотацій підприємствам дозволяє, з одного боку, запобігти їх банкрутству, з іншої - не допускати перевищення роздрібних цін на окремі споживчі товари і послуги, оскільки частина ціни на ці товари оплачується з бюджетних коштів за рахунок дотації. Дотація вирівнювання: - міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує. Дотація вирівнювання є міжбюджетним трансфертом, який зазвичай вважають коштами, що безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. В Державному бюджеті України можуть передбачатися такі міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам: дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва й Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення. Дотація вирівнювання розподіляється на основі формули вирівнювання, яка враховує податковий потенціал громад та використовується з метою зближення фінансових можливостей територіальних колективів. Обсяг дотації вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам, або коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих, визначається як різниця між розрахунковим показником обсягу видатків, прогнозним показником обсягу доходів (кошика доходів), що акумулюються на адміністративно-територіальній одиниці, помножена на коефіцієнт вирівнювання. Дотація вирівнювання не має цільового призначення та використовується в бюджеті нижчого рівня для збалансування доходів і видатків. Міські (міст Києва й Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення) й районні ради можуть передбачати у відповідних бюджетах дотації вирівнювання бюджетам районів у містах, бюджетам сіл,

селищ, міст районного значення та їх об'єднань, а також кошти, що передаються з цих бюджетів.

Дохід у матеріальній формі — гроші, інші валютні цінності, грошовий еквівалент вартості майна, що має фізичні виміри та властивості, одержані суб'єктом оподаткування у власність. Дохід у нематеріальній формі — грошовий еквівалент вартості послуг, майнових і немайнових прав, що не мають фізичних вимірів, одержаний суб'єктом оподаткування в користування або у власність.

Доходи бюджету – сукупність грошових надходжень до централізованого фонду фінансових ресурсів держави, що використовуються нею для виконання її основних завдань і функцій. Доходи утворюються за рахунок надходжень від сплати фізичними та юридичними особами податків, зборів, обов'язкових платежів, установлених законодавством. За Бюджетним кодексом, доходи бюджету — це всі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено чинним законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти). Доходи бюджету класифікують на: податкові та неподаткові надходження; доходи від операцій із капіталом; трансферти. Податкові надходження включають податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, платежі за використання природних ресурсів, ввізне мито, плату за ліцензії та ін. Неподаткові надходження — доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу; надходження від штрафів та фінансових санкцій; інші доходи, що не належать до обов'язкових податків та зборів.

Експорт — це митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення. Митний режим експорту може бути застосований до товарів, що призначені для вивезення за межі митної території України, та до товарів, що вже вивезені за межі цієї території та перебувають під митним контролем, за винятком товарів, заборонених до поміщення у цей митний режим відповідно до законодавства. Для поміщення товарів у митний режим експорту особа, на яку покладається дотримання вимог митного режиму, повинна подати органу доходів і зборів, що здійснює випуск товарів у митному режимі експорту, документи на такі товари; сплатити митні платежі, якими відповідно до закону обкладаються товари під час вивезення за межі митної території України у митному режимі експорту; виконати вимоги щодо застосування передбачених законом заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; у випадках, встановлених законодавством, подати органу доходів і зборів дозвіл на проведення зовнішньоекономічної операції з вивезення товарів у третю країну (реекспорт). Товари, поміщені у митний режим експорту, втрачають статус українських товарів з моменту їх фактичного вивезення за межі митної території України.

Експорт капіталу — вивезення за межі України капіталу в будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної

власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності. Форми експорту капіталу: позичковий капітал, підприємницький капітал, прямі інвестиції, портфельні інвестиції, приватний капітал, державний капітал, капітал міжнародних організацій, кредити.

Емісійний дохід — (ажіо) — сума перевищення доходів, отриманих від емісії (випуску) власних акцій та інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав). Емісійний дохід — це різниця між курсом емісії і номінальним курсом корпоративних прав. Суми одержаного підприємством емісійного доходу не включаються до складу валового доходу з метою оподаткування.

Емісія – випуск в обіг грошей і цінних паперів (акцій облігацій та інших боргових зобов'язань). Здійснюється центральними банками і державними казначействами. Перші емітують банкноти, другі – казначейські білети і розмінну монету. Комерційні банки здійснюють депозитно-чекову емісію, яка за своїми масштабами значно перевищує банкнотну. Банкнотна емісія – випуск в обіг центральним банком банківських білетів та грошових знаків різного достоїнства (зокрема монет) як товару для забезпечення товарного обігу цим видом грошей згідно з чинним законодавством. У деяких країнах карбуванням монет відає міністерство фінансів. Оскільки сучасні гроші за своєю сутністю є кредитними, в обігу в розвинутих країнах світу перебуває незначна частина готівки (в деяких – лише 5%). Безготівкова емісія – випуск в обіг без готівкових грошей центральним банком та здебільшого комерційними банками з метою збільшення коштів для регулювання ліквідності банківської системи країни (центральним банком) та розширення своїх операцій (комерційними банками). Бонусна емісія – розповсюдження нових сертифікатів акцій між акціонерами компанії за рахунок накопичення прибутку на й резервних фондах. У цьому випадку акціонери отримують нові акції безкоштовно, однак добробут їх не змінюється, оскільки ціна акції при цьому знижується.

Емісія грошей – випуск в обіг грошей у готівковій і безготівковій формах відповідно до законів грошового обігу. Призводить до збільшення грошової маси в обігу. Економічні межі емісії грошей визначаються потребами сфери обігу в грошах як засобу обігу, платежу, накопичення та світових грошей. Регулювання грошової маси через скорочення емісії грошей є інструментом антиінфляційної політики уряду. Емісія грошей частково проводиться також для поповнення грошової маси, що відбувається внаслідок старіння банкнот. Емісія грошей приносить центральному банку дохід, величина якого визначається різницею між сумою емісії та витратами на виготовлення грошових знаків і який використовується як кредитний ресурс для покриття фінансових потреб держави.

Емісія цінних паперів – випуск в обіг акцій, облігацій, казначейських векселів та інших цінних паперів підприємствами, банками, державою (центральними та місцевими органами влади) для залучення додаткових коштів.

Емісія казначейська – випуск в обіг казначейських білетів (нерозмінних паперових грошей) і державних цінних паперів казначейством та іншими державними фінансовими органами. За золотого стандарту (на останніх етапах нижчої та початкових етапах вищої стадій капіталізму), коли здійснювався обмін кредитних грошей на золото, казначейська емісія за своїм економічним змістом значно відрізнялася від банкотної емісії банкноти були забезпечені векселями і золотом, їх випуск в обіг зумовлювався розширенням кредиту, зростанням потреб обміну товарів, що гарантувало повернення в банки надлишку банкнот з обігу (в разі погашення векселів і обміну на золото).

Емітент – держава, підприємство, установа, організація, які випускають в обіг грошові знаки, цінні папери, платіжно-розрахункові документи. Емітентом може бути юридична особа, органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, що несуть від свого імені зобов'язання перед власниками цінних паперів по здійсненню прав, закріплених цими цінними паперами. Емітентом може виступати орган виконавчої влади, місцевого самоврядування або юридична особа, якій у встановленому порядку, на певних умовах надане право емісії (випуску в обіг) грошей, облігацій, акцій та інших цінних паперів і документів, включаючи кредитні, (пластикові) картки, дорожні чеки. Емітент несе від свого імені зобов'язання перед власниками грошей і цінних паперів по здійсненню прав, закріплених ними.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, здійснюється за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником чи уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом. Відповідно до законодавства, загальнообов'язкове державне соціальне страхування - система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України. Страхові фонди є некомерційними самоврядними організаціями, що здійснюють керівництво та управління за визначеними законом видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, провадять акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та здійснюють інші функції згідно з затвердженими статутами. Види загальнообов'язкового державного соціального страхування: 1) пенсійне страхування; 2) страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; 3) медичне страхування; 4) страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; 5) страхування на випадок безробіття; 6) інші види страхування, передбачені законами України.

Застава — одна з форм забезпечення боргових зобов'язань, яка передбачає передачу кредиторів майнових чи інших цінностей позичальника. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Застава виникає на підставі договору, закону або рішення суду. Заставою може бути забезпечена будь-яка дійсна існуюча або майбутня вимога, що не суперечить законодавству України, зокрема така, що впливає з договору позики, кредиту, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо. Застава може мати місце щодо вимог, які можуть виникнути у майбутньому, за умови, якщо є угода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог. Застава має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання. Предметом застави можуть бути майно та майнові права. Предметом застави може бути майно, яке відповідно до законодавства України може бути відчужено заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення. Предметом застави може бути майно, яке стане власністю заставодавця після укладення договору застави, в тому числі продукція, плоди та інші прибутки (майбутній урожай, приплід худоби тощо), якщо це передбачено договором. Предметом застави не можуть бути: культурні цінності, що є об'єктами права державної чи комунальної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання; пам'ятки культурної спадщини, занесені до Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації. Предметом застави не можуть бути вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких забороняється законом. Предметом застави не можуть бути об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, а також майнові комплекси державних підприємств та їх структурних підрозділів, що знаходяться у процесі корпоратизації. Предметом застави підприємств державної форми власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, та їх структурних підрозділів, що знаходяться в процесі корпоратизації, можуть бути їх товари в обороті або в переробці. Предметом застави не можуть бути гуртожитки як об'єкти нерухомого майна, житлові комплекси та/або їх частини.

Збитки – це зменшення вартості майна юридичної чи фізичної особи в результаті перевищення витрат цієї особи над отриманими нею доходами в одному часовому періоді. В юридичному аспекті – збитки – це зменшення майна в результаті протиправного порушення права. Юридичні збитки не можуть бути результатом певних подій та сил, що не керуються особою. За загальним правилом кожен сам зазнає збитків від шкоди, заподіяної його майну з якої-небудь випадкової причини, якщо тільки немає підстави для перекладення шкоди на іншого. Якщо вона є, винний відповідно до закону має відшкодувати всю шкоду, заподіяну його незаконною дією. Збитки – це завжди майнові втрати, поняття яких міститься в нормах матеріального права; перелік їх вичерпний. Щоб визначити, чи належать ті чи інші втрати до збитків, а отже,

чи підлягають вони відшкодуванню, слід зіставити їх з тими, які відображені в законі.

Звичайна відсоткова ставка (на депозит) — середня відсоткова ставка на день відкриття депозиту, але не вища, ніж середня відсоткова ставка за депозити, залучені протягом 30 календарних днів, що передували даті відкриття цього депозиту. Звичайна відсоткова ставка (на кредит) — середня відсоткова ставка на день сплати відсотків за кредит, але не нижча, ніж середня відсоткова ставка за кредити, надані протягом 30 календарних днів, що передували даті надання цього кредиту.

Зустрічна перевірка – метод документального підтвердження на підприємстві, в установі чи організації, що мали договірні взаємовідносини з об'єктом контролю, на прохання контрольного чи правоохоронного органу виду, обсягу і якості операцій та розрахунків, що здійснювалися між ними, для з'ясування їх реальності (повноти відображення в обліку об'єкта контролю). Суть такої перевірки полягає в дослідженні достовірності документів шляхом зіставлення їх і записів у облікових реєстрах, що належать до одних і тих самих або різних, але взаємопов'язаних господарських операцій ревізованого підприємства та організацій, з якими воно має виробничі (господарські) відносини. Порівняння даних різних примірників одного й того ж документа дає можливість установити факти порушень, які завуальовані виправленнями в документах ревізованого підприємства окремих реквізитів чи складанням підставних документів, заміни ними дійсних документів.

Коносамент — документ, що видається морським перевізником вантажу його відправнику, який посвідчує прийняття вантажу до перевезення і містить обов'язок доставити вантаж у пункт призначення та передати його отримувачу. Функції коносаменту полягають у засвідченні укладання договору перевезення вантажу морським шляхом, за яким перевізник зобов'язується доставити вантаж і видати його отримувачу; засвідчує факт прийняття вантажу до перевезення; являється товаросупровідним документом, оскільки дає право на отримання вантажу тому, на кого він виписаний. Коносаменти за типами бувають іменні, ордерні та на пред'явника.

Чек (іменний) - паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті, тобто є письмовим розпорядженням юридичної особи - нерезидента або фізичної особи - нерезидента, яка виписала чек (чекодавець), платнику про виплату певної суми коштів чекодержателю, зазначеному в чеку, або іншій особі за нотаріально посвідченою довіреністю за рахунок наданого платнику грошового покриття.

Імпорт — закупівля в іноземних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності товарів та ввезення їх на територію України, включаючи закупівлю товарів, призначених для власного споживання, установами й організаціями України, що перебувають за її межами. Відповідно до митного законодавства, імпорт (випуск для вільного обігу) - це митний режим, відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, та виконання усіх необхідних митних

формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України. Митний режим імпорту може бути застосований до товарів, що надходять на митну територію України, та до товарів, що зберігаються під митним контролем або поміщені в інший митний режим, а також до продуктів переробки товарів, поміщених у митний режим переробки на митній території. У разі встановлення відповідно до закону заборон чи обмежень щодо ввезення на митну територію України відповідних товарів такі товари, випущені у вільний обіг на митній території України за попередніми, тимчасовими або періодичними митними деклараціями, підлягають поміщенню у митний режим імпорту відповідно до умов, які діяли на момент їх випуску у вільний обіг. Товари, поміщені у митний режим імпорту, набувають статусу українських товарів.

Інвентаризація – складання опису майна (інвентарю) підприємства, установи, організації; періодична перевірка наявності товарно-матеріальних та грошових цінностей, що перебувають на балансі підприємства, установи, організації на певну дату, стану їх зберігання, правильності ведення складського господарства й реальності даних обліку. Тобто, перевірка фактичної наявності майна підприємства і співставлення даних інвентаризації з бухгалтерським обліком. Згідно із законодавством, підприємства для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності зобов'язані проводити інвентаризацію активів і зобов'язань, під час якої перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан і оцінка. Інвентаризація класифікується залежно від повноти охоплення засобів (коштів) на повну і часткову; також класифікується за організаційною ознакою на планову і позапланову. Відповідальність за організацію проведення інвентаризації, дати їх проведення, перелік майна і зобов'язань, що підлягають інвентаризації, визначаються підприємством, установою, крім випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим. Проведення інвентаризації є обов'язковим: 1) при передачі майна державного підприємства, установи в оренду, приватизації майна державного підприємства, а також в інших випадках, передбачених законодавством; 2) перед складанням річної фінансової звітності, крім майна, інвентаризація якого проводилася раніше 1 жовтня звітного року. Інвентаризація будівель, споруд та інших нерухомих об'єктів основних засобів може проводитись один раз на три роки, а бібліотечних фондів - один раз на п'ять років; 3) при зміні матеріально відповідальних осіб (на день прийому-передачі справ); 4) при встановленні фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей, а також за рішенням судово-слідчих органів; 5) у разі пожежі або стихійного лиха; 6) при передачі підприємств та їх структурних підрозділів (на дату передачі).

Інвентарний опис – детальний опис майна підприємства, установи, організації із вказівкою кількості та якості предметів і зазначенням їх оцінки.

Інвестиції — довгострокові вкладення коштів з метою утворення нових і модернізації діючих підприємств, освоєння новітніх технологій і нової техніки, збільшення виробництва й одержання прибутку. Відповідно до законодавства,

Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих ("ноу-хау"); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності. Інвестиції, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, здійснюються у формі капітальних вкладень.

Інвестиційна діяльність — сукупність операцій із придбання та продажу довгострокових (необоротних) активів, а також короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, що не є еквівалентами грошових коштів. Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність провадиться на основі: інвестування, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності; державного інвестування, що здійснюється органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету, позичкових коштів, а також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів; місцевого інвестування, що здійснюється органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевих бюджетів, позичкових коштів, а також комунальними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів; державної підтримки для реалізації інвестиційних проектів; іноземного інвестування, що здійснюється іноземними державами, юридичними особами та громадянами іноземних держав; спільного інвестування, що здійснюється юридичними особами та громадянами України, юридичними особами та громадянами іноземних держав.

Інвестиційні зобов'язання - зобов'язання покупця щодо внесення інвестицій у вигляді коштів та інших видів майна, необхідних для ефективного функціонування об'єкта оцінки та випуску ним конкурентоспроможної продукції

Інвестиційні фонди — фінансові інститути, учасники ринку цінних паперів, що здійснюють емісію власних акцій та інвестицій у цінні папери інших емітентів, торгівлю цінними паперами та які володіють інвестиційними цінними паперами.

Інвестор — приватний підприємець, організація або держава, що здійснюють довготермінове вкладення капіталу в будь-яку справу чи

підприємство з метою отримання прибутку. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Права у всіх інвесторів, незалежно від форм власності, однакові, і розміщення інвестицій у будь-які об'єкти є їх невід'ємним правом, яке охороняється законом. Інвестор визначає цілі, напрямки та обсяги інвестицій і залучає до їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі й шляхом організації конкурсів і торгів. Іноземними інвесторами можуть бути: юридичні особи, які створені згідно з іншим законодавством, ніж законодавство України; фізичні особи, які не мають постійного місця проживання на території України; іноземні держави, міжнародні державні і недержавні організації; інші іноземні суб'єкти господарської діяльності, що визначені такими згідно з чинним законодавством України. За формою власності інвестованого капіталу всіх інвесторів поділяють на приватних, державних та муніципальних. За цілями інвесторів поділяють на стратегічних і портфельних.

Індосамент — переказний напис на цінному папері, векселі, чеку, коносаменту тощо, який засвідчує перехід прав за цим документом до іншої особи. Індосамент - спеціальний надпис на векселі, за яким векселедержатель передає всі або тільки певні права придбавачу векселя. Індосамент має бути безумовним. Частковий індосамент недійсний. Індосамент буває передаточним, передорученим і заставним, кожний з яких у свою чергу може бути іменним, бланковим і на пред'явника. Індосамент здійснюється, як правило, на зворотному боці векселя або на додатковому аркуші - алонжі. Індосамент (іменний) - індосамент, за яким векселедержатель передає всі або тільки певні права придбавачу векселя та в якому зазначається особа, якій або наказу якої має бути здійснений платіж. Індосамент передає вексельні права лише при його здійсненні у письмовій формі. Це означає, що індосант чи уповноважена ним особа може зробити передавальний напис будь-яким способом, але підписатися має власноручно. До того ж індосамент обов'язково повинен бути простим, беззастережним і нічим не обумовленим. Будь-яке обмеження його передавальних умов не має сили. Частковий індосамент, тобто спроба передати лише частину вексельної суми, також вважається недійсним.

Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України.

Інфляція — кризовий стан грошової системи, зумовлений диспропорційним розвитком суспільного виробництва, що призводить до невідповідності попиту і пропозиції, до зростання цін на товари і послуги, монопольного стану деяких виробників, що дає їм змогу необґрунтовано

підвищувати ціни на свою продукцію. Інфляція спричинює розлад грошової системи, створює фінансове напруження в країні, що врешті призводить до підвищення вартості життя, натуралізації процесів обміну, послаблення зацікавленості працівників у результатах своєї праці. У цей час курс національної валюти падає. Вирізняють повзучу, галопуючу та гіперінфляцію.

Інфраструктура — комплекс галузей господарства, що обслуговує промислове (або будь-яке інше) виробництво, а також населення. Включає транспорт, зв'язок, торгівлю, матеріально-технічне забезпечення, науку, освіту, охорону здоров'я.

Іпотечний кредит — фінансовий кредит (позичка коштів на визначений строк та під визначені проценти з відстроченням їх погашення), який використовується для будівництва й реконструкції житлового приміщення, що перебуває або перебуватиме у приватній власності громадян, а також для фінансування поточних потреб громадян, що займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, індивідуальною адвокатською і приватною діяльністю, із забезпеченням такого кредиту зазначеними житловими приміщеннями або іншими видами матеріальних цінностей, переданими у заставу (іпотеку) особі, що надає кредит.

Казначейство - спеціальний державний фінансовий орган, існуючий зазвичай при міністерстві фінансів країни або в його складі. У функції казначейства входить складання проекту державного бюджету і управління його виконанням, а також управління державним боргом і емісія державних цінних паперів. В ході виконання державного бюджету казначейство відстежує збір податків, мита та інших надходжень до бюджету, відкриває бюджетні кредити і надає бюджетні кошти відповідно до затверджених асигнувань.

Казначейське зобов'язання – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України. Казначейські зобов'язання (векселі) — ті, що мають характер боргового зобов'язання, спрямованого тільки на покриття бюджетного дефіциту.

Капіталомісткість — показник, що характеризує відношення капітальних вкладень до приросту вартісного обсягу продукції (національного чи валового доходу), одержаного внаслідок освоєння цих капіталовкладень, капіталомісткість – це співвідношення вартостей основного капіталу і виробленої продукції. Вона характеризує витрати на одиницю випущених товарів. Часто цей показник порівнюють з трудомісткістю. Після підрахунку обох показників можна сказати, яким є товар. Мається на увазі капітало - або трудомістко його виробництво

Капітальне будівництво — процес створення й удосконалення основних фондів за допомогою будівництва нових, реконструкції, розширення, технічного переоснащення і модернізації діючих. Будівництво об'єктів

виробничого та іншого призначення, підготовка будівельних ділянок, роботи з обладнання будівель, роботи з завершення будівництва, прикладні та експериментальні дослідження і розробки тощо, які виконуються суб'єктами господарювання для інших суб'єктів або на їх замовлення, здійснюються на умовах підяду. Господарські відносини у сфері матеріально-технічного забезпечення капітального будівництва регулюються відповідними договорами підяду, якщо інше не передбачено законодавством або договором сторін. За згодою сторін будівельні поставки можуть здійснюватися на основі договорів поставки.

Кліринг — система безготівкових розрахунків за товари, цінні папери та послуги. Ґрунтується ні врахуванні взаємних вимог і зобов'язань. Система клірингових записів може використовуватися як для розрахунків між банками всередині країни, так і для міжнародних розрахунків. Організація міжбанківського запису залежить від того, чи є банки-учасники самостійними юридичними особами, чи вони входять до системи того самого банку. У першому випадку банки обмінюються чеками, векселями та іншими борговими зобов'язаннями клієнтів, доплачуючи лише різницю за записом. Залежно від сфери застосування міжбанківський кліринг може бути локальним — між банками якогось регіону чи між банками певної банківської групи та (або) між філіями одного банку та загальнодержавним — між кредитно-фінансовими установами всієї країни.

Командитне товариство – це товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства. Найменування командитного товариства має містити імена (найменування) всіх повних учасників, слова «командитне товариство» або містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів «і компанія», а також слова «командитне товариство». Якщо у найменування командитного товариства включене ім'я вкладника, такий вкладник стає повним учасником товариства. До командитного товариства застосовуються положення про повне товариство, якщо інше не встановлено законом.

Комерційний банк (акціонерний, кооперативний, приватний) — кредитна фінансова установа, що створюється для залучення коштів і розміщення їх від свого імені на умовах повернення та платності. Здійснює розрахункові операції за дорученням клієнтів, їхнє касове обслуговування, операції з валютою, дорогоцінними металами, цінними паперами та інші операції, дозволені законом. Від своєї діяльності одержує прибуток. Законом України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що комерційний банк - це установа, функцією якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове і розрахункове обслуговування

народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій. Залежно від економічного змісту всі види діяльності комерційних банків прийнято поділяти на три групи: пасивні операції; активні операції; послуги.

Комерційний кредит — це форма кредиту, яка характеризує відносини позички між двома суб'єктами господарської діяльності, що виникають у результаті одержаних авансів у рахунок наступних поставок продукції (робіт, послуг) чи одержання товарів з відстрочкою платежів. Ці кредити принципово відрізняються від банківських, оскільки кредитором виступають комерційні партнери підприємства. До основних різновидів комерційних кредитів належать: товарні кредити та одержані аванси. У результаті залучення товарного кредиту у підприємства виникає кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги). Здебільшого товарні кредити мають короткостроковий характер і спрямовуються на фінансування оборотних активів, як правило, запасів. Хоча в практиці можна також зустріти надання інвестиційних товарних кредитів, наприклад технологічних ліній. Основною метою надання товарних кредитів є стимулювання збуту продукції та прив'язка окремих перспективних клієнтів до постачальника. Зрозуміло, що за інших рівних умов клієнти закуповуватимуть товари у тих постачальників, які пропонують вигідніші умови розрахунків, зокрема надають товарні кредити чи знижки. Відповідні відстрочки платежів надаються, як правило, постійним клієнтам. Якщо відносини товарного кредитування є стабільними, то такого роду короткострокові кредити набувають довгострокового характеру.

Конклюдентні дії - дії особи, що виражають її волю встановити правовідносини, але не у формі усного або письмового волевиявлення, а поведженням, по якому можна зробити висновок про такий намір. В умовах розвиненого економічного обертуння й поширення автоматичних засобів, що полегшують процедуру придбання товарів і послуг для задоволення побутових і інших потреб населення, Угоди, вчинені шляхом конклюдентних дій, найчастіше використовуються одночасно з їхнім здійсненням (особливо в роздрібній торгівлі). У деяких, прямо передбачених законом випадках, мовчання особи породжує юридичні наслідки: воно розглядається як спосіб вираження волі особи, спрямованої на виникнення прав або прийняття на себе обов'язків.

Конкурентоспроможність — здатність суб'єктів проводити свою діяльність в умовах ринкових відносин і одержувати при цьому прибуток, достатній для науково-технічного удосконалення виробництва, стимулювання робітників і випуску високоякісної продукції.

Конкуренція — елемент ринкового механізму, пов'язаний із формуванням господарських пропорцій на основі змагань підприємств, фірм за кращі й вигідніші умови вкладання капіталу, реалізації продукції, надання послуг. Конкуренція виявляється в економічному суперництві окремих товаровиробників, що відбувається між ними з метою задоволення своїх потреб, забезпечення найвигідніших умов виробництва та збуту товару, одержання найвищого прибутку тощо. Економічний зміст конкуренції полягає

у її здатності створювати в економіці держави сприятливий клімат для виробництва та реалізації товарів. Завдяки конкуренції діяльність окремих осіб з виробництва та реалізації товарів дає максимально можливі результати. Під загрозою банкрутства, у разі перемоги конкурента, кожен виробник намагається зробити все можливе, щоб удосконалити технологію виробництва, поліпшити якість товару вироблюваного, зменшити його вартість, розширити ринок збуту тощо. Двома невід'ємними ознаками конкуренції є: 1) наявність на ринку великої кількості незалежних продавців і покупців певного виду товару; 2) відсутність бар'єрів входу (виходу) на ринок для покупців і продавців.

Консалтинг — діяльність спеціальних компаній з надання консультацій товаровиробником продавцям і покупцям з питань експертної, технічної та економічної діяльності підприємств, фірм, організацій, зокрема в зовнішньоекономічній сфері. Мета консалтингу — допомогти системі управління (менеджменту) в досягненні заявлених цілей. Іншими словами: консалтинг — це управлінське консультування з широкого кола питань у сфері фінансової, юридичної, технологічної, технічної, експертної діяльності, що надається зовнішніми консультантами, для рішень тієї чи іншої проблеми. Консалтингові компанії спеціалізуються за окремими напрямками діяльності (наприклад, фінансовому, кадровому, організаційному, стратегічному).

Основне завдання консалтингу полягає в аналізі, обґрунтуванні перспектив розвитку та використанні науково-технічних та організаційно-економічних рішень з урахуванням предметної області та проблем клієнта. Термін "консалтинг" означає здійснення управлінського консультування будь-якого масштабу. Консалтинг, або управлінське консультування, може стосуватися як локальних суто економічних питань (фінансовий аналіз, бухгалтерія, аудит, оподаткування), так і глобальних управлінських проблем (стратегічний розвиток, реорганізація, інноваційний процес).

В широкому сенсі цього слова консалтинг - це вид інтелектуальної діяльності, основне завдання якого полягає в аналізі, обґрунтуванні перспектив розвитку і використання науково - технічних і організаційно - економічних інновацій з урахуванням предметної області і проблем клієнта. Основна мета консалтингу полягає в поліпшенні якості керівництва, підвищенні ефективності діяльності компанії в цілому та збільшенні індивідуальної продуктивності праці кожного працівника.

Консигнаційна операція — термін "консигнація" походить від латинського слова "consignatio" - письмовий доказ, документ — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності — консигнанта, що передбачає експорт матеріальних цінностей на склад іншого суб'єкта підприємницької діяльності — консигнатора з дорученням реалізувати зазначені матеріальні цінності на комісійних засадах.

Консолідація —(від лат. Consolidatio зміцнювати, зрощувати) - 1) об'єднання, злиття двох або декількох фірм, компаній, 2) зведення бухгалтерських даних при підготовці зведеного звіту; 3) заміна національної валюти у валютних резервах країни міжнародними грошовими активами; 4)

вкладення прибутку, отриманого від торгівлі спекулятивними акціями, у більш надійні акції.

Консорціум передплатний - консорціум, синдикат, що гарантує реалізацію позики або розміщення нових цінних паперів.

Консорціум-гарант - банківський консорціум, який видає гарантію повернення отриманого кредиту, банківська група на чолі з певним банком-лідером, що гарантує отриманий кредит.

Банківський консорціум - група банків, тимчасово організована одним з найбільш великих банків - головою консорціуму для спільного проведення кредитних, гарантійних або інших банківських операцій, розширення сфери діяльності або виходу на нові ринки.

Гарантійний консорціум - угода між декількома компаніями різних видів діяльності, яке розподіляє взятий ними на себе ризик і забезпечує його відшкодування.

Передплатний консорціум - консорціум, гарантує реалізацію позики або розміщення нових цінних паперів.

Фінансовий консорціум - тимчасова угода, союз кількох банків для проведення великих фінансових операцій, наприклад, розміщення позик.

Експортний консорціум - зовнішньоторговельне об'єднання, що створюється в ряді країн для сприяння експортних операцій входять до нього компаній.

Серед фінансових або підписних консорціумів можна зустріти поняття тимчасових і постійних консорціумів. Тимчасові консорціуми утворюються для розміщення облігацій національних та іноземних позик на порівняно невеликі суми, а також для здійснення короткострокових угод. Постійні консорціуми зазвичай мають справу з операціями з розміщення позик певної країни чи групи країн, операціями з паперами окремих акціонерних товариств для здійснення фінансових, комерційних та інвестиційних операцій значного масштабу. Фінансові консорціуми очолюються, як правило, великим банком або банківської монополією, які підбирають учасників угоди - консорт, розробляють умови позики або організації АТ, займаються юридичним оформленням документації, введенням позик у біржову котирування, розміщують акції та облігації серед покупців. Члени консорціуму резервують за собою право на отримання комісійної винагороди, розміри якого визначаються частки їх участі в розміщенні позики, сумою емісії акцій або пропорційно сумі реалізованих консорціумом акцій та інших цінних паперів.

Картель - об'єднання, як правило, фірм однієї галузі, які вступають між собою в угоду, що стосується різних сторін комерційної діяльності компанії - угода про ціни, про ринки збуту, обсяги виробництва та збуту, асортименті, обмін патентами, умовах найму робочої сили і т.д. У першу чергу регулюванню підлягає збут продукції.

Контрактація - укладення договору між підприємствами, що виробляють продукцію, і організаціями, які заготовляли та збували цю продукцію. За договором контрактації виробник сільськогосподарської продукції

зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельнику (контрактанту), або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими у договорі цінами. Договір контрактації є одночасно і різновидом договору купівлі продажу, і договору поставки. Тому на нього, відповідно, поширюються загальні норми купівлі-продажу і поставки, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Договір контрактації - це типовий консенсуальний, оплатний і двосторонній договір.

Сторонами у договорі є підприємці: виробник сільськогосподарської продукції та її заготівельники.

Предмет договору контрактації - будь-яка продукція сільськогосподарського виробництва (рослинництва, тваринництва, звірівництва тощо) як у необробленому вигляді (зернові, картопля, овочі), так і та, що пройшла первинну обробку (масло, вершки). Здебільшого контракується майбутній урожай, який ще не існує на момент укладення договору.

У загальному випадку під контрактацією розуміється укладення будь-якого договору.

Контрибуція - (від лат. *Contributio*) примусові платежі або майнові вилучення з переможеної у війні держави. 1) суми, які переможена держава за умовами мирного договору сплачує переможцеві; 2) примусові грошові побори, що стягуються ворожими військами з населення окупованої місцевості. Крім грошового оброку, також могли накладати продуктову повинність та інші види данини. Фактично, населення переможеної країни повністю забезпечувало армію загарбників. Примусові платежі накладалися на уряд переможеної держави після закінчення війни і являли собою компенсацію військових витрат переможця. Зазвичай, переможець бажав не лише покрити військові витрати, пов'язані із завоюванням території, але й відшкодувати всі втрати, понесені в результаті війни. Контрибуція виникла на основі військового грабежу, найранішньою формою якого було привласнення військового видобутку, характерне для воєн рабовласницької і феодальної епох. Поширеною формою військового грабежу була також дань, з юридичної точки зору що була зобов'язанням переможеної держави сплачувати на знак підпорядкування державі переможцеві протягом певного часу гроші, поставляти товари і т. і.

У 1907 році, після другої Гаазької конференції контрибуція набула наступні обмеження:

Якщо загарбник стягував з населення встановлені на користь держави податки, мита тощо, то він був зобов'язаний робити це згідно з чинними правилами оподаткування,

Інші грошові стягнення, крім зазначених вище, можна було стягувати лише на потреби армії або управління цим краєм,

Грошове стягнення не можна було накладати на все населення за вчинки окремих осіб, якщо в них не можна було вгледіти солідарної відповідальності громадян,

Контрибуції стягували тільки на підставі письмового наказу головнокомандувача і під його відповідальність; при отриманні грошей видавали розписку.

Контрольний пакет акцій — частка загальної вартості (кількості) акцій, що дає змогу їхнім власникам контролювати діяльність усього акціонерного товариства. відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства», 50 і більше відсотків простих акцій товариства (ст. 65 Закону).

Щодо прийняття рішень акції поділяють на "одноголосі", "багатоголосі" та "безголосі". Серед населення розповсюджують, як правило, "одноголосі" та "безголосі" акції, а великі пакети "багатоголосих" або "голосуючих" акцій зосереджуються у керівників цих компаній. За розміром отриманого дивіденду акції поділяють на привілейовані та прості. На привілейовані акції дивіденди виплачують у формі стабільного фіксованого відсотка, незалежно від поточного прибутку компанії. Тому після задоволення прав власників облігацій дивіденди виплачують володарям привілейованих акцій, а у разі ліквідації акціонерного товариства їм повертають вкладені в акції кошти за номінальною ціною акцій. Власники привілейованих акцій не беруть участі в управлінні акціонерним товариством. На прості акції виплачують дивіденди залежно від величини прибутку акціонерного товариства в поточному році.

В економічній теорії під контрольним пакетом акцій розуміється частина акцій, зосереджена в руках одного власника, яка дає можливість здійснювати фактичний контроль над акціонерним товариством. На практиці контрольний пакет акцій може бути меншим, тому що дрібні акціонери часто не беруть участь у загальних зборах акціонерів. Оскільки "голосуючі" акції дають право обирати президента акціонерної компанії, раду директорів, встановлювати контроль над іншими компаніями, то наприкінці XIX — на початку XX ст. для того, щоб вирішення цього питання залежало від однієї особи, треба було володіти 51 % загальної кількості акцій. Така кількість дістала назву "контрольний пакет акцій". Із збільшенням кількості акціонерів, що мешкають у різних регіонах, і зростанням могутності акціонерних компаній для придбання контрольного пакета акцій потрібна була все менша їх частка. Нині у багатьох країнах для цього достатньо володіти до 5 % загальної кількості акцій.

На сьогодні контрольний пакет акцій — частка акцій, яка надає їх власникам змогу встановити реальний контроль

Кореспондентський рахунок — (correspondent account) — рахунок, відкритий в конкретному банку, в центральному банку або в іншому банку. Кореспондентський рахунок призначений для відображення розрахунків, які здійснює один банк за дорученням і за рахунок іншого банку на підставі укладеної між ними кореспондентської угоди (договору).

Основними видами кореспондентського рахунку є: 1. «Ностро» (від італійського *nostro conto* – «наш рахунок у Вас») – рахунок, відкритий банком у банку-кореспонденті для відображення взаємних розрахунків банків та їх клієнтів. Для банку, який має рахунок «ностро», він є активним, оскільки відображує розміщення коштів у формі банківського депозиту. Для іншого банку даний рахунок є пасивним, оскільки відображає залучені ресурси та називається рахунок «лоро»; 2. «Лоро» (від італійського *loro conto* – «Ваш рахунок у нас») – рахунок, відкритий банком своєму банку-кореспонденту, на який зараховуються всі одержані або видані за його дорученням суми коштів. У банківському листуванні термін «лоро» також вживається по відношенню до кореспондентського рахунку третього банку, відкритого у банку-кореспонденті даної кредитної установи, а рахунок банку-кореспондента в даній кредитній установі називається «ностро»; 3. «Востро» (від італійського *vostro conto*) – рахунок, який банк веде за кордоном у місцевій валюті. Банк, який розмістив кошти на такому рахунку, буде посилатися на нього як на рахунок «ностро».

Умови ведення кореспондентського рахунку передбачаються в договорах при встановленні кореспондентських відносин між банками.

Коридор валютний - межі коливання валютного курсу, що встановлюються як спосіб його державного регулювання і підтримувані центральним банком за допомогою закупівель і продажу валюти. Межі коливання валютного курсу, що встановлюються як спосіб його державного регулювання і підтримуються центральним банком через закупівлю та продаж валюти.

Характерна особливість валютного коридору полягає в тому, що зміна курсових співвідношень і встановлення самого валютного курсу можуть коливатися виключно в суворо обмежених та закріплених нормативно-правовими документами межах. Отже, валютний коридор дозволяє більш точно прогнозувати економічну ситуацію і тим самим значно знижувати ризик в процесі здійснення зовнішньоекономічних операцій, що є досить стабілізуючим фактором для всієї економіки країни.

Світовий досвід свідчить, що валютний коридор вводиться, як правило, в умовах відсутності вільного капіталу на фінансовому ринку, внаслідок великого бюджетного дефіциту, значного внутрішнього і зовнішнього боргу.

Україна, як і більшість держав СНД, входить до групи країн із керованими плаваючими курсами. Режим керованого плавання означає, що уряд виходить на ринки іноземної валюти, щоб вплинути на валютний курс, але не зобов'язується підтримувати його на стабільному, (незмінному) рівні. Прикладом може бути так званий "валютний коридор", запроваджений в Україні з 1 вересня 1997 р. "Валютний коридор" - це такий режим курсу національної валюти, коли на визначений термін встановлюються мінімальна та максимальна межі офіційного курсу валюти, а центральний банк бере на себе зобов'язання підтримувати курс у встановлених межах. *Найважливішою серед міжнародних валютно-фінансових організацій, що здійснюють регулювання валютних курсів, є Міжнародний валютний фонд (МВФ). Україна є членом*

МВФ з 1992р. МВФ встановлює норми регулювання валютних курсів і контролює їх дотримання, діє в напрямі усунення валютних обмежень, для вирівнювання платіжних балансів надає країнам-членам кошти в іноземній валюті.

Валютні інтервенції здійснюються центральними банками як протидія зниженню чи підвищенню курсу національної валюти. Валютна інтервенція являє собою купівлю чи продаж центральним банком інвалюти. Таким чином регулюються коливання курсу національної валюти. Якщо потрібно зупинити падіння курсу національної валюти, центральний банк збільшує продаж на ринку іноземної валюти. Завдяки цьому пропозиція інвалюти збільшується до рівня наявного попиту. Щоб зупинити небажане підвищення курсу національної валюти, центральний банк має збільшити купівлю інвалюти на ринку. Для підтримання курсу гривні НБУ застосовує то один, то другий з цих інструментів. Використання інструментів валютної інтервенції для регулювання курсу національної валюти потребує наявності достатнього обсягу валютних резервів, якими володіє НБУ.

Валютні інтервенції Центральних банків можуть бути ефективним методом впливу на валютні курси лише в короткостроковому періоді. Тільки валютними інтервенціями неможливо постійно забезпечити бажані рівні курсу національної валюти. Найбільш дієвими та ефективними є валютні інтервенції, які супроводжуються відповідними заходами в галузі загальноекономічної політики держави, спрямованими на зростання та підвищення ефективності національного виробництва.

До основних методів регулювання валютного курсу належить також дисконтна (облікова) політика. Суть її полягає в маніпулюванні центральним банком обліковою ставкою. Підвищення або зниження центральним банком облікової ставки впливає на рух зарубіжних короткострокових капіталів. Якщо уряд ставить за мету знизити валютний курс, то центральний банк знижує обліковий відсоток, капітали переміщуються до інших країн, погіршується стан платіжного балансу, курс валюти знижується.

У період погіршення стану платіжного балансу центральний банк підвищує облікову ставку, щоб стимулювати приплив капіталу з країн, де облікова ставка нижча. Проте підвищення облікової ставки може спричинити подорожчання кредиту всередині країни і загальмувати таким чином розвиток національного виробництва.

На валютний курс впливають також валютні обмеження. Валютні обмеження скеровані на обмеження операцій з валютою, золотом та іншими валютними цінностями. Вони являють собою сукупність заходів та нормативних правил держави, встановлених у законодавчому чи адміністративному порядку, що вводяться чи відміняються залежно від економічної ситуації в країні.

У сучасних умовах на базі "плаваючих" валютних курсів девальвація та ревальвація на валютних ринках відбувається стихійно, вони не є засобами

стабілізації валютного курсу. Зараз це лише метод тимчасового приведення офіційного валютного курсу у відповідність із тим, що склався на ринку.

Девальвація - це цілеспрямоване здійснення комплексу заходів з метою зниження курсу національної валюти. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності національного виробництва, стимулюванню експорту, посиленню торговельних позицій країни на світовому ринку.

Разом з тим девальвація національної валюти стримує розвиток імпорту, бо позиції імпортерів погіршуються, тому, що їм доводиться купувати інвалюту за вищим курсом. У таких умовах у країні може статися зростання цін на імпортні товари. Втрати імпортерів можуть перевищити вигаши експортерів та ще й спровокувати інфляційне зростання цін.

Ревальвація має цілком протилежний зміст. Вона означає підвищення обмінного курсу національної валюти з метою стимулювання розвитку імпорту. Стимулювання розвитку імпорту на основі ревальвації пов'язане з тим, що імпортери для своїх платежів за кордоном купуватимуть інвалюту за нижчим курсом. На товарних ринках усередині країни буде збільшуватися пропозиція, що позитивно впливатиме на стабільність цін, зменшуватимуться виробничі витрати на підприємствах з великим обсягом споживання імпортованої продукції. Збільшення закупленої по імпорту техніки сприятиме розширенню впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу. Зростатимуть надходження іноземних інвестицій.

Однак в умовах ревальвації національної валюти підприємства-експортери нестимуть втрати, їхні конкурентні позиції на світовому ринку можуть істотно послабнути. Отже, цілеспрямоване проведення ревальвації теж повинно відбуватися обережно, зі зрівнюванням усіх плюсів та мінусів для розвитку національної економіки.

Кошторис — (пол. *kosztorys*, від *koszt* + *rys*) затверджений у встановленому порядку або прийнятий належним чином фінансово-плановий документ, який містить відповідні статті і суми витрат коштів на утримання органів державної влади, установ та організацій; на виробничу діяльність, капітальне будівництво тощо. основний документ, який визначає обсяг, цільове спрямування та щоквартальний розподіл коштів, спрямованих із бюджету на утримання установ. Усі установи, які фінансуються в кошторисному порядку, належать до бюджетних.

Кошторис бюджетних установ – основний плановий документ, який надає повноваження бюджетній установі стосовно одержання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень. Кошторис доходів і витрат - документований бухгалтерський план надходження і витрачання грошових коштів, що використовуються для фінансування господарської діяльності підприємств, організацій, установ. Іноді складаються окремі кошториси витрат на виробництво, будівництво об'єктів. Кошторис є найпростіша форма фінансового плану. Головним документом кожної бюджетної установи є

кошторис. Без нього ж не можна ані активи придбати, ані заробіток працівникам виплатити, ані розрахунки провести. Ба більше, взагалі не можна функціонувати. Тому складання кошторису бюджетної установи — важливий процес, за якого норми закону мають бути чітко дотримані, а всі витрати-доходи багато разів порашовані. Кошторис бюджетної установи це — основний плановий фінансовий документ. Складають його установи після затвердження державного і місцевих бюджетів, які з цих бюджетів фінансуються. Основна мета — установа має забезпечити виконання своїх функцій і досягнути результатів, які визначені згідно з бюджетними призначеннями. Цей документ встановлює на бюджетний період: повноваження установи щодо отримання надходжень із загального та спеціального фондів відповідного бюджету; розподіл бюджетних асигнувань на взяття установою бюджетних зобов'язань і здійснення платежів. Тож обов'язок скласти кошторис мають усі установи без винятку — і ті, які ведуть бухгалтерський облік самостійно, і ті, які обслуговуються централізованою бухгалтерією. Більше того — у однієї установи кошторис може бути один або їх може бути кілька. Все залежить від кількості бюджетних програм, які вона виконує. Установа складає кошторис, його ще називають індивідуальним, а головний розпорядник коштів відповідного бюджету складає зведений кошторис бюджетних установ за бюджетною програмою (далі — зведений кошторис). Індивідуальний кошторис обов'язково затверджують, а зведений — ні. Зведений кошторис складає головний розпорядник коштів, підсумовуючи за бюджетною програмою показники індивідуальних кошторисів. Далі його подають до: Мінфіну — якщо бюджетна програма визначена у держбюджеті; місцевого фінансового органу — якщо бюджетна програма визначена у місцевому бюджеті.

Кошторисно-бюджетне фінансування – порядок виділення бюджетних коштів установам, що перебувають на бюджетному фінансуванні, на основі фінансових планів – кошторисів – з метою здійснення ними основної діяльності.

Відповідно до Бюджетного кодексу України бюджетна установа — це орган, установа чи організація, визначена Конституцією України, а також установа чи організація, створена у встановленому порядку органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевих бюджетів. Бюджетні установи є неприбутковими. Режим кошторисно-бюджетного фінансування охоплює широке коло об'єктів, зокрема, на кошторисно-бюджетному фінансуванні перебувають: установи соціально-культурної сфери: освіти, науки, культури й мистецтва, охорони здоров'я, соціального захисту й соціального забезпечення, фізичної культури й спорту тощо; органи державного управління, правоохоронні органи, органи державної безпеки тощо.

Основним документом, що визначає витрати бюджетних установ, є кошторис.

Кредит - кошти й матеріальні цінності, що надаються кредитором у користування позичальнику на визначений строк та під відсоток. Кредит поділяють на фінансовий, товарний і кредит під цінні папери, які засвідчують відносини позики. Об'єктивна необхідність кредиту в умовах ринкової економіки зумовлюється закономірностями кругообігу основного і обігового капіталу в процесі розширеного відтворення. На одних ділянках господарювання вивільняються тимчасово вільні грошові капітали, які виступають джерелами кредиту, а на інших — виникає тимчасова потреба у кредитах.

В умовах ринку розрізняють такі види кредиту: банківський, комерційний, іпотечний, податковий, споживчий (товарний), державний і міжнародний. Кредит може надаватися у грошовій або натуральній формі.

Банківський кредит — грошова позика, що надається банками та іншими кредитними установами функціонуючим підприємствам і підприємцям. Це найпоширеніша форма кредиту в період переходу до ринкової економіки.

За призначенням і характером використання серед банківських кредитів виділяють: позики торговельно-промисловим підприємствам; позики під нерухомість; сільськогосподарські позики; конкурентний кредит; кредит під цінні папери; кредит під вексельні зобов'язання; міжбанківський кредит; позики органам.

Комерційний кредит — це кредит, який надається споживачу поставальником продукції у вигляді грошей або товарів з відстроченням платежу. В останньому випадку оформляється вексель як заставне зобов'язання покупця. У ньому зазначається сума позичених коштів і плата за кредит, терміни платежу та інші умови, узгоджені сторонами.

Іпотечний кредит — це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна. Кредиторами з іпотеки є іпотечні банки або спеціальні іпотечні компанії, а також комерційні банки. Позичальниками можуть бути юридичні та фізичні особи, які мають у власності об'єкти іпотеки або поручителів, які надають під заставу об'єкти іпотеки на користь позичальника. Як іпотеку при наданні кредиту доцільно використовувати житлові будинки, квартири, виробничі будівлі, споруди, магазини, земельні ділянки, що є власністю позичальника і не є об'єктом застави за іншою угодою.

Податковий кредит — це кредит, що надається фінансовим органам на основі кредитної угоди, укладеної підприємством з податковою адміністрацією, за місцем реєстрації підприємства, для сплати податків на дохід (прибуток).

Споживчий кредит — це кредит, що надається населенню у вигляді відстрочення платежу за товари довготермінового користування, на закупівлю худоби, будівництво житла, садових будиночків та інші види послуг.

Державний кредит — це сукупність кредитних відносин між позичальником, в особі держави, та підприємцями і населенням як його кредиторами. Основними формами державного кредиту є державні ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання, облігації, займи та грошово-речові

лотереї. Через ці форми держава мобілізує грошові кошти юридичних і фізичних осіб на умовах повернення і оплачування та використовує їх на покриття державних витрат.

Міжнародний (зовнішньоекономічний) кредит — це позики, що одержують держава, банки, підприємці тощо від іноземних кредиторів або надають іноземним позичальникам.

Кредит-овернайт – (від англ. *Overnight* — дослівно «на ніч, до ранку»). У фінансовій сфері — надані та отримані кредити і депозити строком не більше одного операційного дня без урахування неробочих днів банку.

Це кредит, наданий комерційному банку Національним банком України за оголошеною процентною ставкою через постійно діючу лінію рефінансування строком на один робочий день. Кредит строком на один робочий день надається на умовах, які визначаються генеральним кредитним договором.

Кошти кредиту перераховуються в день отримання Національним банком України заявки від банку. Національний банк може надавати банкам кредити овернайт: під забезпечення державними облігаціями України (крім облігацій зовнішньої державної позики України) або депозитними сертифікатами (кредит овернайт під забезпечення); без забезпечення (кредит овернайт бланковий). Обов'язковою умовою для подання банком заявки на одержання кредиту овернайт є укладення генерального кредитного договору з Національним банком України. Банки можуть подавати до Національного банку України заявки на одержання кредиту овернайт під забезпечення державними облігаціями України та депозитними сертифікатами за умови, що вони перебувають у власності банку-клієнта депозитарію державних цінних паперів (або депонента-клієнта депозитарію) Національного банку України і не обтяжені будь-якими зобов'язаннями. Умовою розгляду заявки банку на одержання кредиту овернайт бланкового є його згода на застосування Національним банком України режиму блокування коштів на кореспондентському рахунку банку- позичальника в сумі наданого кредиту та процентів за користування ним на строк до його повернення. Національний банк України може встановлювати згідно зі своїми розпорядчими документами частоту звернень банків до Національного банку України та максимальний розмір кредиту овернайт бланкового. Генеральний кредитний договір про надання Національним банком України кредитів овернайт укладається комерційним банком з відповідним територіальним управлінням НБУ на відповідний календарний рік незалежно від періодичності користування таким кредитом і наявності забезпечення. Повернення банком кредиту овернайт здійснюється наступного робочого дня одночасно з процентною платою. Наступний кредит овернайт може надаватися лише за умови погашення попереднього.

Кредитна лінія — (credit line) – кредитна угода, відповідно до якої протягом передбаченого договором терміну банк виділяє позичальнику кредит

у межах узгодженої суми (ліміту кредитування) на умовах, що відрізняються від умов одноразового надання кредиту.

Виділяють два різновиди кредитної лінії: рекомендована лінія (Advised Line) або підтверджена лінія (Confirmed Line). У період дії кредитної лінії в межах встановленого ліміту позичальник може одержувати додаткові кошти відповідно до своєї потреби в них. У договорі на відкриття та обслуговування кредитної лінії передбачають усі умови кредитування, в т.ч. ступінь безумовності підтримки та обслуговування кредитної лінії.

Кредитування на умовах кредитної лінії використовують у тому випадку, коли позичальник періодично потребує значних коштів або наперед не може точно визначити необхідну суму кредиту. За користування кредитною лінією банки, як правило, стягують додаткову плату або ж відкривають такі лінії тільки надійним клієнтам. Розрізняють поновлювану та непоновлювану кредитну лінію.

Кредитна операція — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає надання права на купівлю матеріальних цінностей і нематеріальних активів із відстроченням платежу, а також на позичку коштів із відстроченням їхнього погашення. Кредитні операції здійснюються у вигляді товарного, комерційного і фінансового кредити.

Кредитор — (лат. *credo* — - вірю) суб'єкти фінансового ринку, які надають позичку в тимчасове користування під певний процент. Кредиторами можуть бути фізичні особи, юридичні особи (підприємства, організації, установи, урядові структури тощо), держава. Відповідно до Цивільного кодексу кредитором у зобов'язанні може бути як одна, так і кілька осіб. Особливе місце серед кредиторів посідають банки. Вони спочатку мобілізують кошти в інших суб'єктів, у тому числі і на засадах запозичення, а потім самі надають їх у позички своїм клієнтам. Тому банки можна розглядати як колективних кредиторів. Коли кілька осіб на стороні кредитора – це називається активною множинністю сторін, коли кілька осіб на стороні боржника – це називається пасивною множинністю. У кожному окремому випадку сторона, наділена певним правом, вважається кредитором, а при наявності обов'язку – боржником.

У зобов'язанні кредитор може бути замінений у разі виникнення таких підстав, як відступлення права вимоги, виконання обов'язку боржником, правонаступництво прав кредитора. Окрім того, є низка випадків, в яких заміна кредитора забороняється – відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, смертю, іншою завданою здоров'ю шкодою. Первісний кредитор зобов'язаний гарантувати дійсність вимоги наступному кредитору, окрім випадків виконання обов'язку самим боржником.

Кредиторська заборгованість — це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк. Одним із основних понять цивільного права є поняття зобов'язання Згідно із п. 1 ст. 509 ЦК України зобов'язаннями є

правовідносини, у яких одна сторона (боржник) зобов'язана зробити на користь іншої сторони (кредитор) певні дії - передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші, а інша сторона (кредитор) має право жадати від боржника виконання цих дій. До зобов'язань також відносяться обов'язки утримуватися від певних дій. Відповідно до Цивільного кодексу України зобов'язання виникають внаслідок (ст. 11): договорів та інших угод; завдання матеріальної та нематеріальної шкоди; інших юридичних фактів.

У бухгалтерському обліку відображаються тільки ті зобов'язання та право вимоги, які мають грошову оцінку. Зобов'язання боржника або борг, виражені в грошах, називають кредиторською заборгованістю. Грошова оцінка прав вимоги в бухгалтерському обліку називається дебіторською заборгованістю. Грошова оцінка зобов'язань є заборгованістю. Заборгованість боржників - це дебіторська заборгованість, а заборгованість перед кредитором - кредиторська заборгованість. З позиції бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість - це один з активів підприємства, а кредиторська заборгованість - це витрати майна, що зменшують власний капітал.

Лізинг — спосіб фінансування інвестицій, заснований на довгостроковій оренді майна при збереженні права власності за орендодавцем; середньо- і довгострокова оренда машин, обладнання і транспортних засобів. Зворотний лізинг - 1) це договір лізингу, який передбачає набуття лізингодавцем майна у власника і передачу цього майна йому у лізинг 2) господарська операція фізичної чи юридичної особи, що передбачає продаж основних фондів фінансовій організації з одночасним зворотним отриманням таких основних фондів такою фізичною чи юридичною особою в оперативний або фінансовий лізинг. 3) вид лізингу, якщо він передбачений національним законодавством Сторін, за якого постачальник предмета лізингу продає його лізинговій компанії, а та в свою чергу здає цей предмет в лізинг колишньому постачальнику предмета лізингу. Лізинг міжнародний (англ. international leasing) – надання в оренду іноземними фірмами устаткування, кораблів, літаків і т.д. терміном до 15 років і більше. Фінансуванням лізингу займаються спеціальні лізингові компанії, що попередньо закупають устаткування з подальшою здачею його в оренду, тобто виконують роль фінансових посередників між виробником устаткування і його орендарем. Лізинг оперативний (англ. operational leasing) – здача в короткострокову оренду транспортних засобів, будівельної техніки, приладів, апаратури й інших видів технічних засобів. Особливості даної форми лізингу полягають у тому, що термін договору оперативного лізингу завжди коротший, ніж нормативний термін служби майна, і лізингові платежі не покривають повної вартості майна. Тому розміри лізингових платежів завжди набагато вищі, ніж у фінансовому лізингу. Лізинг поворотний (англ. inverse leasing) – виражає сукупність взаємин контрагентів у рамках двосторонньої лізингової угоди. Підприємство має устаткування, але йому не вистачає засобів для виробничої діяльності. Тоді воно знаходить лізингову ком(панію і продає їй своє майно, а остання, у свою чергу, здає його в лізинг тому самому підприємству, яке тепер уже виконує

роль лізингоодержувача. Лізинг прямий (англ. *direkt leasing*) – у даному разі виробник устаткування самостійно, без послуг посередника здає об'єкт в оренду, тобто постачальник і лізингодавець – це одна й та сама особа. Має місце двостороння лізингова угода. Лізинг фінансовий (англ. *financial leasing*) – 1. передбачуваний строк служби активів (англ. *assets*), протягом якого орендар одержує всі вигоди від їх використання і бере на себе весь ризик, пов'язаний з їх володінням. 2. найширше застосовувана форма лізингу, при якій здійснюється лізинг майна на більш тривалий термін із повною виплатою вартості майна. При фінансовому лізингу, як правило, обов'язок із технічного обслуговування, страхування лягає на лізингоодержувача. Важлива риса лізингу фінансового полягає в неможливості розірвання договору протягом так званого основного терміну оренди. За даної форми лізингу орендодавець (лізингова фірма) виконує чисто фінансові функції в даному тристоронньому договорі й, у свою чергу, укладає два договори: з орендарем про здачу в оренду і з постачальником на закупівлю майна. Лізингова угода (англ. *leasing agreement*) – 1. являє собою лізингову угоду в рамках тристоронньої угоди, за якої лізингова фірма (орендодавець) придбаває у виготовлювача (власника) майно на вибір клієнта (орендаря), що і передається в розпорядження (оренду) останньому. 2. оформляється лізинговим контрактом, що включає суму і термін дії угоди, розмір орендної плати, процентну ставку, залишкову вартість майна по закінченні терміну оренди, протокол приймання майна орендарем від виготовлювача (колишнього власника) умов страхування майна, періодичності платежів, варіантів володіння майном по закінченні терміну оренди, повні платіжні й юридичні реквізити сторін, додаткові умови та ін.

Лізинговий кредит - це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжується укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту. Лізингова послуга виникає так. На прохання клієнта банк за купує за власні гроші певне майно і бере на себе практично всі зобов'язання власника, включаючи відповідальність за збереження майна, внесення страхових платежів, оплату майнових податків. Клієнт на прохання якого було куплене майно, укладає з банком строковий договір оренди, в котрому визначаються, поряд з іншими умовами, розмір орендної плати і періодичність її внеску. Орендна плата складається з двох величин: вартості майна і комісійної винагороди за лізингові послуги, що дорівнює відсотку за кредит. Прибуток банку від лізингових операцій складається з лізингового відсотка і залишкової вартості майна до моменту закінчення строку оренди; податкових пільг, зв'язаних з інвестуванням в устаткування. Відсоткова плата за лізингову послугу нижча від позичкового відсотка, тому клієнту вигідніше користуватись лізингом, ніж брати грошову позику для купівлі коштовного обладнання. За економічної кризи більшість підприємств України неспроможна власними коштами здійснювати технічне оновлення виробництва. Відтак виникає об'єктивна необхідність розвитку лізингового бізнесу, що уможливорює залучення приватних інвестицій для

фінансової підтримки підприємств, особливо у сфері малого та середнього бізнесу.

Лізинговий платіж - це плата, яку здійснює лізингоодержувач за використання наданого йому в оренду майна (об'єкта лізингу) і яка встановлюється в розмірі, що забезпечує відшкодування його вартості і одержання лізингодавцем певного прибутку.

Лізингові платежі класифікуються за декількома ознаками. Залежно від характеру (форми) здійснення платежу розрізняють грошові, компенсаційні та змішані платежі. Крім цієї ознаки, в літературі по лізингу розглядаються й інші класифікаційні ознаки лізингових платежів. Зокрема, за методом їх нарахування розрізняють платежі з фіксованою загальною сумою, платежі з авансом, платежі з відстрочкою, платежі як частка від певного результату, одержаного від використання об'єкта лізингу; за періодичністю виплати — щомісячні, щоквартальні, піврічні і річні.

Платежі з фіксованою загальною сумою виплачуються рівними частками протягом усього терміну дії лізингової угоди з відповідною періодичністю, що передбачається останньою.

Платежі з авансом відрізняються від попереднього їх виду лише тим, що після укладання угоди лізингоодержувач виплачує лізингодавцю аванс, а решту загальної суми лізингового платежу виплачує за аналогічною попередньої схемою.

Платежі з відстрочкою встановлюються за взаємною згодою сторін, коли у лізингоодержувача є тимчасові без загрозливого характеру складнощі з фінансовим забезпеченням лізингової угоди. Після закінчення відстрочки лізингові платежі проплачуються фіксованою сумою з передбачуваною періодичністю.

Платежі як частка від певного результату, одержаного завдяки використанню об'єкта лізингу, встановлюються у відсотках від вартості виробленої за допомогою об'єкта лізингу продукції або одержаного прибутку від реалізації цієї продукції (виконаних робіт, наданих послуг).

Лізингові платежі включають декілька складових. Згідно із Законом України «Про лізинг» такими складовими, що відповідають міжнародним нормам, є : сума амортизації об'єкта лізингу, нарахована за строк, за який вноситься лізинговий платіж; сума, що сплачується лізингодавцю як процент за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу; платіж як винагорода лізингодавцю за отримане у лізинг майно (лізингова маржа); відшкодування страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу, якщо він застрахований лізингодавцем; інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

Лізингодавець (орендодавець) - 1) фізична особа, юридична особа, суб'єкт господарювання, який не має статусу юридичної особи, або держава в особі її уповноважених органів, що провадить в установленому національним законодавством порядку лізингову діяльність, яка становить предмет лізингу. 2) суб'єкт підприємницької діяльності, у тому числі банківська або небанківська

фінансова установа, який передає в користування об'єкти лізингу за договором лізингу

Лізингоодержувач (орендар) - 1) фізична особа, юридична особа, суб'єкт господарювання, який не має статусу юридичної особи, або держава в особі її уповноважених органів, що одержує предмет лізингу в користування за договором лізингу в установленому національним законодавством порядку. 2) суб'єкт підприємницької діяльності, який одержує в користування об'єкти лізингу за договором лізингу.

Ліквідність активів — величина, обернена часові, необхідному для перетворення активів у гроші. Чим менше часу знадобиться для перетворення активів у гроші, тим вони ліквідніші. У загальному розумінні ліквідність - це здатність цінностей легко перетворюватись на гроші, тобто абсолютно ліквідні засоби. Ліквідність можна розглядати у двох аспектах: як час, необхідний для продажу активу, як суму, одержану від продажу активу.

Ці аспекти тісно пов'язані між собою. Досить часто активи можна продати за короткий час, але із значною знижкою у ціні. Тому ліквідність - це здатність і швидкість підприємства перетворювати свої активи на гроші для покриття своїх зобов'язань у міру настання строків їх погашення.

Ліквідність підприємства — здатність суб'єкта господарювання в будь-який момент здійснити необхідні витрати. Усі активи підприємства у залежності від ступеня їхньої ліквідності можна згрупувати наступним чином:

Найбільш ліквідні активи (A_1) - суми по всіх статтях грошових коштів та їх еквівалентів, які можуть бути використані для здійснення поточних розрахунків негайно. До цієї групи належать також поточні фінансові інвестиції (цінні папери).

Активи, що швидко реалізуються (A_2) - активи, для перетворення яких у наявні кошти потрібен певний час. До цієї групи активів можна включити дебіторську заборгованість, платежі по якій очікуються протягом 12 місяців після звітної дати, та інші оборотні активи. Ліквідність цих активів різна і залежить від суб'єктивних та об'єктивних факторів кваліфікації фінансових працівників, взаємовідносин підприємства з контрагентами та їх платоспроможності, умов надання кредитів покупцям тощо.

Активи, що повільно реалізуються (A_3). Найменш ліквідними активами є запаси. Ліквідність цієї групи залежить від своєчасності відвантаження продукції, швидкості і правильності оформлення банківських документів, швидкості платіжного документообігу в банку, а також від якості та попиту на продукцію, її конкурентоспроможності, платоспроможності покупців, форми розрахунків та ін.

Активи, що важко реалізуються (A_4) - активи, призначені для використання в господарській діяльності протягом тривалого періоду часу.

Перші три групи активів є більш ліквідними, ніж інше майно підприємства.

Ліцензія - це документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на проведення зазначеного в ліцензії виду господарської діяльності

протягом певного терміну за умови дотримання ліцензійних умов (ст. 1 Закон Про ліцензування видів господарської діяльності).

Майновий податок - податок, який сплачують державі з земельної власності, будинків, споруд, машин, з торговельних будівель та інших майнових об'єктів. Майновий податок був головним джерелом державних доходів у XVIII—XIX ст. Тепер частка майнового податку в розвинених країнах світу в державному бюджеті незначна. Кожну одиницю вартості майна, яке підлягає оподаткуванню, визначають податкові органи. Податкову ставку обчислюють діленням суми можливих податкових надходжень, на суму податкової бази (визначення кожної одиниці вартості майна). Податкові органи визначають коефіцієнти оцінки діленням оцінної вартості на ринкову вартість виду майна. Визначивши податкову ставку, місцеві органи влади надсилають документи власникам майна із зазначенням суми податку з кожної його одиниці. У разі несвоєчасної сплати щомісяця нараховуються штрафні платежі або відсотки, а за несплати податку місцеві органи можуть ухвалити рішення про продаж майна, за рахунок якого сплачуються податки, штрафи, відсотки. Водночас від оподаткування в окремих країнах звільняються (частково або повністю) об'єкти освіти, культури, державного управління, новобудови (на певний період), майно осіб з низькими доходами та ін.

Маркетинг — комплексна система управління діяльністю підприємства з розробки, виробництва, збуту продукції або надання послуг на основі вивчення ринку й активного впливу на споживчі потреби з метою одержання прибутку. Маркетинговий менеджмент (англ. *marketing management*) — це процес, основними складовими якого є аналіз, планування, реалізація планів та контроль за здійсненням заходів, спрямованих на встановлення, зміцнення і підтримання взаємовигідних обмінів з цільовими ринками для досягнення цілей підприємства (отримання прибутку, збільшення обсягів збуту, збільшення частки ринку тощо).

Материнська компанія - компанія, що володіє контрольним пакетом акцій, що володіє повноваженнями управління по відношенню до своїх дочірнім компаніям, філіям. Материнське компанія — юридична особа, яка контролює іншу юридичну особу (дочірню компанію). Материнська компанія здійснює контроль володіючи (безпосередньо або через інші дочірні компанії) не менш як 50% капіталу дочірньої компанії. Такий контроль забезпечується й у тому разі, коли материнська компанія володіє меншою за 50% часткою капіталу, але має завдяки угодам з іншими інвесторами частку управлінських голосів у дочірній компанії, що перевищує 50%, право здійснювати фінансову та виробничу політику підприємства згідно зі статутом або угодою, право призначати або звільняти більшість членів ради директорів або аналогічного керівного органу дочірньої компанії, право визначального голосу в раді директорів або аналогічному керівному органі дочірньої компанії.

Митна вартість — Згідно ст. 49 Митного кодексу України митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що

фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари. Митна вартість товарів, які переміщуються через митний кордон України, визначається декларантом відповідно до положень Митного кодексу.

Мито — непрямий податок, що стягується з товарів, транспортних засобів, інших предметів, які переміщуються через кордон країн. За напрямом руху мито поділяється на експортне (вивізне) - мито нараховується на товари та інші предмети при їх вивезенні за межі митної території України; імпорتنе (ввізне) - нараховується на товари та інші предмети при їх ввезенні на митну територію країни; транзитне - встановлюється стосовно товарів, які переміщуються через територію країни до інших держав, використовується дуже рідко, як правило, як інструмент "торговельної війни" За періодом застосування мито є постійне - яке не змінюється залежно від часу застосування, є незмінним упродовж періоду дії встановленої ставки мита, більшість митних ставок є постійними та сезонне. На окремі товари та інші предмети може встановлюватися сезонне ввізне і вивізне мито на строк не більше чотирьох місяців з моменту їх встановлення На окремі товари може встановлюватися сезонне мито на строк не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита.

У випадках, передбачених законами України (якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України), з метою захисту економічних інтересів України та українських товаровиробників у разі ввезення товарів на митну територію України, незалежно від інших видів мита, можуть застосовуватися особливі види мита (ст. 275 Митного кодексу України): спеціальне мито; антидемпінгове мито; компенсаційне мито.

Особливі види мита встановлюються на підставі рішень Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі про застосування антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, прийнятих відповідно до законів України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту", "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту", "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну". Спеціальне мито встановлюється:

як засіб захисту національного товаровиробника, у разі якщо товари ввозяться на митну територію України в обсягах та/або за таких умов, що їх ввезення заподіює або створює загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику;

як заходи у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України.

Антидемпінгове мито встановлюється відповідно до Закону України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту" у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом демпінгу, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику.

Компенсаційне мито встановлюється відповідно до Закону України "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту" у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом субсидованого імпорту, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику.

Міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Міжбюджетні трансферти поділяються на:

дотацію вирівнювання - це міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує;

субвенцію- це міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, що прийняв рішення про надання субвенції;

кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;

інші дотації.

У державному бюджеті України можуть передбачатися такі міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам:

дотація вирівнювання обласним бюджетам, бюджету міста Києва, районним бюджетам;

субвенція на здійснення програм соціального захисту:

субвенція на компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування на виконання власних повноважень внаслідок надання пільг, встановлених державою;

субвенція на виконання інвестиційних проектів;

інші субвенції.

Дотація вирівнювання та субвенції з Державного бюджету України місцевим бюджетам перераховуються з рахунків Державного бюджету України органами Державного казначейства

Порядок перерахування дотації вирівнювання та субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам, коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами визначаються Кабінетом Міністрів України і повинні забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів.

Для визначення розподілу міжбюджетних трансфертів використовують фінансовий норліаліш бюджетної забезпеченості — гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівень фінансового забезпечення повноважень місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів. Він визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість мешканців або споживачів соціальних послуг тощо. Загальний обсяг фінансових ресурсів, що спрямовуються на виконання бюджетних програм місцевими бюджетами, розподіляється між видами

видатків відповідно до пріоритетів бюджетної політики держави. При розрахунку фінансового нормативу бюджетної забезпеченості може передбачатися обсяг нерозподілених видатків, який об'єднує види видатків на ті повноваження, встановлення нормативів по яких є недоцільним.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості коригується коефіцієнтами, які враховують відмінності у вартості надання соціальних послуг залежно від кількості населення та споживачів соціальних послуг, а також соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей адміністративно-територіальних одиниць. Коригуючі коефіцієнти затверджуються Кабінетом Міністрів України

Міжнародна торгова палата (МТП) (англ. International Chamber of Commerce (ICC)) – була заснована як добровільне об'єднання міжнародних компаній, юридичних фірм, торгово-промислових палат, а також професійних асоціацій і є поданням міжгалузевої світової економіки, цілі якої сприятимуть розвитку прикордонної торгівлі та інвестицій, та забезпеченню принципів ринкової економіки. Це діалог партнерів міжнародних інститутів. Головними її завданнями є поліпшення економічних, особливо зовнішньоторговельних відносин між країнами, розв'язання міжнародних економічних проблем, а також налагодження контактів ділових кіл різних держав. ICC має *Службу комерційної злочинності (CCS)*, зі штаб-квартирою в Лондоні, центральним завданням якої є підтримка компаній у профілактиці економічних злочинів (шахрайство у сфері імпорту та експорту, фінансових операцій, інвестицій; піратство; відмивання грошей, корупції тощо). Вона працює в тісній співпраці з міжнародними правоохоронними органами та національними установами. ICC створила міжнародну мережу (FraudNet), яка об'єднує фахівців у боротьбі з економічною злочинністю, шахрайством, відмиванням грошей і кіберзлочинністю. Також ICC має *цільову групу по боротьбі з відмиванням грошей*, яка складається з Держфінпослуг ICC, Комісії ICC по боротьбі з корупцією і банківської комісії ICC для вироблення рекомендацій. Цільова група працює в міждисциплінарних комітетах і складається з банківських фахівців, фахівців юридичної сфери та інших секторів. Тематичні дослідження розробляються для ефективного попередження та виявлення відмивання грошей. ICC дуже тісно співпрацює з Інтерполом (Міжнародна організація кримінальної поліції, The International Criminal Police Organization, ICPO). Інтерпол базується в Ліоні й забезпечує міжнародну боротьбу зі злочинністю. Сьогодні вона включає в себе 187 держав-членів. Інтерпол складається з Бюро, Виконавчого комітету, Генеральної Асамблеї, Генерального секретаріату й Національного центрального бюро (НЦБ). Інтерпол підтримує всі органи кримінальної поліції та інші установи, сприяє запобіганню або припиненню злочину, основна мета – максимально широка взаємодія між владою та кримінальною поліцією в рамках існуючого закону країни й забезпечення духу декларації прав людини і їх розширення, а також використання всіх засобів для ефективного запобігання та протидії злочинності. *Для Інтерполу боротьба з відмиванням грошей є пріоритетом.* Робоча група по боротьбі з відмиванням

грошей і фінансуванням тероризму передбачає ефективний і широкий обмін інформацією та консультації експертів з питань розвитку навичок для розслідування відмивання грошей і фінансування тероризму. Група співпрацює з іншими міжнародними організаціями та приватним сектором, щоб поділитися кращими практичними знаннями й ноу-хау. Секретаріат Інтерполу працює в тісній співпраці з іншими міжнародними організаціями, щоб сприяти використанню фінансових методів розслідування проти організованої злочинності. Міжнародна торгова палата - неурядова міжнародна організація, що об'єднує торгово-промислові палати, федерації підприємців, ділові кола та фірми більш ніж 120 країн світу. Основне завдання цієї палати - сприяння розвитку світової торгівлі, зміцненню економічних, фінансових зв'язків. Заснована в 1920 р. зі штаб-квартирою в Парижі.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку - (МБРР) створений у 1946 р. відповідно до домовленості учасників Бреттон-Вудської конференції, коли 28 країн підписали "Статус угоди про Міжнародний банк реконструкції та розвитку", що був розроблений на конференції Організації Об'єднаних Націй з валютно-фінансових питань. Банк є партнером для країн з економікою, що розвивається, і ринками, що розширюються, з метою поліпшення якості життя людей. На відміну від багатьох програм гуманітарної та технічної допомоги Банк не надає грантів. Усі позики, що видаються Банком, мають поворотний характер. Банк як спеціалізована установа ООН входить у систему Об'єднаних Націй. Штаб-квартира МБРР знаходиться у Вашингтоні. Банк має близько 70 бюро і представництв у регіонах та країнах, близько 184 держав є членами МБРР, а його капітал становить 200 млрд дол. США. Членство відкрите тільки для членів МВФ у той час і на тих умовах, що визначаються Банком. Кожна країна – член МБРР має стати передплатником його капіталу, причому мінімальна частка внесеного капіталу встановлюється банком. Основна діяльність МБРР - надання довгострокових кредитів за відносно низькими ставками (10% річних) державним і приватним підприємствам за наявності гарантій їхніх урядів, напрям кредитів в країни, що розвиваються і в регіональні банки для їх подальшого розподілу. Статутний капітал МБРР формується шляхом підписки держав-членів на його акції. Підписка України становить 10 908 акцій із загальної суми 1 581 724 акції, тобто Україна має 0,7 % голосів.

Міжнародний валютний фонд - МВФ, фінансова установа при Організації Об'єднаних Націй, був заснований в липні 1944 року минулого століття, проте тільки в березні 1947 року почав свою практику, видаючи нужденним країнам короткострокові і середні по термінах позики в умовах нестачі платіжного балансу країни. Міжнародний валютний фонд, являє собою особливий заклад ООН. Головний офіс розташований в столиці США – місті Вашингтон. МВФ незалежна організація, що діє відповідно до власного статуту, мета полягає в тому, щоб налагодити співпрацю між країнами в сфері валютних фінансів, а також стимулювати міжнародну торгівлю. Міжнародний валютний фонд розпоряджається значними фінансовими ресурсами, обсяги яких складають понад 215 млрд дол. США. Ці ресурси надходять від країн у

межах підписки за квотами або членських внесків 191-ї країни-учасниці. Кожна країна-учасниця вносить на рахунок загальних ресурсів певний обсяг ресурсів, пропорційний до її економічного потенціалу. Однією з головних функцій МВФ є видача державам кредитів для компенсації дефіциту платіжного балансу. Видача кредитів, як правило, пов'язується з комплексом рекомендованих МВФ заходів по оздоровленню економіки.

До головних цілей МВФ належать:

сприяння міжнародному співробітництву у валютній сфері;
сприяння розширенню міжнародної торгівлі, росту зайнятості та покращенню економічних умов країн-членів;

забезпечення функціонування міжнародної валютної системи шляхом координації валютної політики; підтримки валютних курсів;

визначення паритетів і курсів валют; запобігання конкурентному знеціненню валют;

створення багатосторонньої системи платежів за поточними операціями між країнами-членами та усунення валютних обмежень;

надання допомоги країнам-членам шляхом видачі позик і кредитів в іноземній валюті для врегулювання платіжних балансів; стабілізації валютних курсів;

консультаційна допомога з фінансових і валютних питань країнам-членам;

здійснення контролю за дотриманням країнами-членами кодексу поведінки в міжнародних валютних відносинах.

МВФ здійснює регулювання валютно-розрахункових відносин між державами-членами, надає їм фінансову допомогу у випадку виникнення валютних труднощів шляхом надання короткотермінових позик в іноземній валюті.

Міжнародний кредит — це рух позичкового капіталу в сфері міжнародних економічних відносин. Міжнародний кредит означає кредитні відносини між державами, банками і підприємствами (фірмами) різних країн. В основі міжнародного кредиту — передача грошових (валютних) чи товарних ресурсів з однієї країни в іншу країну на засадах принципів кредитування. Необхідність використання міжнародного кредиту визначається потребами поглиблення міжнародного поділу праці і розвитку світогосподарських зв'язків. Суб'єктами міжнародного кредиту є державні структури, банки, міжнародні та регіональні валютно-кредитні організації, підприємства (фірми) та інші юридичні особи, окремі громадяни, кредиторами і позичальниками — представники різних країн. Залежно від суб'єктів міжнародних кредитних відносин виділяють: кредит між підприємствами (фірмами) різних країн; банківський кредит у міжнародній торгівлі; міждержавні (урядові) кредити; кредити міжнародних і валютно-фінансових організацій. Міжнародний кредит у сучасних умовах обслуговує широке коло світогосподарських зв'язків: міжнародну торгівлю, інвестиційні процеси, регулювання платіжних балансів і зовнішнього боргу різних країн тощо. Серед міжнародних кредитних

організацій центральне місце посідають Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР)

Міжнародні фінанси — сукупність відносин, пов'язаних зі створенням і використанням грошових коштів, необхідних для здійснення зовнішньоекономічної діяльності державами, фірмами, іншими юридичними та фізичними особами. За допомогою механізму міжнародних фінансів здійснюється грошовий розподіл і перерозподіл світового продукту. Такі процеси є не хаотичними, а визначаються об'єктивними закономірностями: капітал рухається в пошуках найбільшої норми прибутку; важливим чинником є ризики, пов'язані з отриманням прибутку; рух капіталів відображає також дію закону пропорційного розвитку. Певний вплив на розподіл світового суспільного продукту має й політика (інтереси) суб'єктів міжнародних відносин. На окремих етапах історичного розвитку об'єктивні закономірності та політика (інтереси) суб'єктів міжнародних відносин певною мірою збігаються. Але вони можуть і суперечити одні одним.

Міжнародні фінанси відображають рух суспільного продукту в грошовій, тобто універсальній (зіставлюваній) формі. Це дає змогу здійснювати у будь-який час, на будь-якому етапі облік та аналіз руху світового суспільного продукту в грошовій формі. Інформація, одержана під час такого аналізу, є основою для прийняття подальших рішень щодо міжнародних фінансів, розробки поточної та стратегічної міжнародної фінансової політики. Можливість та ефективність практичної реалізації контрольної функції залежать від ступеня розуміння цієї можливості, політики держави, характеру та рівня її економічного розвитку, технічного оснащення процесу збирання й обробки інформації.

Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, що мобілізуються й витрачаються на відповідній території. Система місцевих бюджетів є в усіх країнах світу. Проте її розвиток і функції зумовлені низкою національних, політичних, економічних та інших факторів. Найбільший вплив мають економічні та політичні фактори. Місцеві бюджети - це фонди фінансових ресурсів, зосереджені в розпорядженні місцевих рад народних депутатів та органів місцевого й регіонального самоврядування. Усього місцевих бюджетів в Україні нараховується майже 12 тис. Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного мешканця або споживача соціальних послуг з урахуванням економічного, соціального, природного станів відповідних територій, з огляду на рівень мінімальних соціальних потреб, установлених законодавством. Місцевий бюджет може складатися із загального й спеціального фондів. Загальний фонд — надходження з поточного або реєстраційного рахунку фінансового органу на поточний або реєстраційний рахунок установи платіжним дорученням. Ці надходження призначені для забезпечення видатків і не спрямовуються на конкретну мету. Спеціальний фонд має формуватися з конкретно визначених джерел надходжень і використовуватися на фінансування конкретно визначених цілей.

За економічною сутністю виокремлюють власні, закріплені та регульовані доходи місцевих органів влади.

Власні доходи — це доходи, мобілізовані місцевою владою самостійно на основі власних рішень і за рахунок джерел, визначених місцевим органом влади. До власних доходів належать місцеві податки і збори, доходи від майна, що належить місцевій владі, та господарської діяльності комунальних підприємств, комунальні платежі, а також доходи за рахунок комунальних кредитів і позик.

Органи місцевого самоврядування мають право встановлювати два місцевих податки і низку місцевих зборів (податок з реклами та комунальний; збори: готельний, на припаркування транспорту, ринковий, на видачу ордера на квартиру, власників собак, курортний, за участь у бігах на іподромі, на місцеву символіку та ін.).

Перелік закріплених доходів визначено у бюджетному законодавстві та законодавстві про місцеве самоврядування.

Закріплені доходи — одна з форм переданих доходів місцевим органам влади на стабільній, довготерміновій основі.

Регульовані доходи — також одна із форм доходів, що передаються центральною владою місцевим органам влади або з бюджетів територій вищого адміністративного рівня до бюджетів територій нижчого адміністративного рівня.

Монополізм - це стан економіки, за якого окремі суб'єкти господарювання можуть нав'язувати власні інтереси іншим суб'єктам господарювання та суспільству, ігноруючи при цьому їх потреби. Відносини, що виникають між монополістами та іншими учасниками ринку свідчать про нерівноправність цих суб'єктів у здійснюваній ними виробничій, комерційній та іншій діяльності, про зловживання своїм монопольним становищем з боку суб'єктів, що є економічно сильнішими, та складність здійснення діяльності на ринку на конкурентних засадах. виділити чотири основні типи монополії: законна (легальна) монополія; природна монополія; тимчасова монополія; міжнародна монополія.

Законна (легальна) монополія — це виключне право суб'єкта господарювання здійснювати певну діяльність на засадах, визначених нормативно-правовими актами. Тобто існування такої монополії регламентовано законодавством, а монопольне право суб'єкта господарювання на здійснення певної діяльності, надання послуг, володіння майном дозволено та підтримується законодавством. Законну (легальну) монополію у свою чергу можна поділити на державну та приватну.

Державна монополія — виключне право держави на певну діяльність (зовнішня торгівля, виготовлення грошей, експорт військової зброї, видобування рідкісноземельних металів та ін.), виробництво та реалізацію певних видів продуктів (товарів), морський промисел тощо. Держава залишає за собою монопольне право на виробництво, реалізацію певних товарів для досягнення найбільшого соціально-економічного ефекту від виробництва і

реалізації цих товарів та забезпечення контролю за оборотом та виробництвом товарів, які мають стратегічне значення для держави. Монополія держави на виробництво і реалізацію деяких видів товарів масового споживання (тютюн, лікєро-горілчані вироби, сіль, спирт та ін.) охоплюється терміном “державна монополія”. Вона може бути повною, якщо держава монополізує і виробництво, і реалізацію відповідних товарів або частковою, коли монополізовано лише виробництво або реалізацію. Державна монополія є у багатьох країнах світу: в Італії — на тютюн, спирт, сірники, пиво; в Японії — на сіль, тютюн, спирт, опій; у Німеччині — на вино. В Україні відповідно до законодавства державна монополія існує на діяльність, пов’язану з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, виготовленням і реалізацією військової зброї та боєприпасів до неї, охороною важливих об’єктів державної власності, експлуатацією атомних електростанцій та ін.

Природна монополія — сфера економіки, в якій конкуренція з об’єктивних причин (технологічні особливості виробництва, характер попиту та пропозиції) неможлива. Вона має стійкий, постійний характер, майже унеможливує появу на ринку природних монополій нових суб’єктів. Природна монополія ефективно функціонує лише за умови, що весь ринок охоплює один господарюючий суб’єкт. Такі суб’єкти можуть існувати, коли ефект масштабу настільки великий, що один суб’єкт господарювання може забезпечити весь ринок, маючи при цьому нижчі витрати на виробництво одиниці продукції, ніж їх би мав ряд конкуруючих суб’єктів господарювання.

Тимчасову монополію можна визначити як монополію, за якої суб’єкт господарювання тимчасово стає єдиним покупцем чи продавцем товару на окремому товарному ринку, але ненадовго. Його конкуренти можуть з’явитися на цьому ринку пізніше. Порівняно з природною, тимчасова монополія має нестійкий характер і не може істотно впливати на ринкові процеси. Прикладом тимчасової монополії може бути підприємство, яке вперше запропонувало споживачеві нову продукцію.

Міжнародна монополія — це значна компанія чи група компаній, які встановлюють панування в одній чи кількох, сферах світового господарства з метою отримання максимальних прибутків.

Міжнародні монополії набувають форми транснаціональних і багатонаціональних підприємств. Транснаціональні підприємства перебувають у власності та управлінні осіб з однієї країни, багатонаціональні — у власності та управлінні осіб з кількох країн. Їх характерна ознака — міжнародна розпорошеність акціонерного капіталу та багатонаціональний склад компанії.

В Україні антимонопольне законодавство набуло правової завершеності із закріпленням у Конституції принципу забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Антимонопольна діяльність держави почалася з 1992 року, коли було прийнято Закон "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", з 1993 року почала діяти Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції.

Наймана праця - праця найманого працівника, який працює за договором найму на підприємстві, власником якого не є даний працівник.

Найм - зарахування на роботу із встановленою платою. Певні особливості найманої праці існують у межах окремих типів і форм капіталістичної власності – приватної, колективної та значною мірою державної. Масштаби найманої праці у процесі розвитку капіталістичного способу виробництва поступово поширюються на всі сфери та галузі економіки. Поява менеджерів зумовлена, зокрема, тим, що капіталіст, будучи фізично неспроможним здійснювати компетентне управління всіма ланками виробництва та реалізації продукції, наймає професійних управлінців.

Прихована форма найманої праці – праця значної частини дрібних товаровиробників, втягнутих через контрактну систему у відносини економічної залежності від великих компаній.

Наймач майна - учасник (фізична або юридична особа) договору про оренду майна, що набуває за оплату, право володіння та (або) користування ним на певний термін і відповідно до встановлених в договорі правилами, умовами.

Права та обов'язки наймача: зобов'язаний у присутності наймодавця перевірити справність речі; якщо наймач у момент передання речі не переконується у її справності, річ вважається такою, що передано йому в належному стані (ч. 3 ст. 767 ЦК України);

зобов'язаний користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору та не має права самочинно змінювати стан речі, яку передано йому в користування; якщо наймач користується річчю не за її призначенням або з порушенням умов договору, то наймодавець має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків (ст. 773 ЦК);

зобов'язаний справляти плату за користування річчю, розмір якої визначається домовленістю сторін і яка може вноситися за вибором сторін у грошовій або натуральній формі, як правило щомісячно; якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд, то наймодавець має право відмовитися від договору найму і вимагати повернення речі (ст. 782 ЦК);

має право вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася (ч. 4 ст. 762 ЦК);

може здійснювати страхування речі, якщо це передбачено договором або законом (ст. 771 ЦК);

проводить за свій рахунок поточний ремонт речі;

має право передати річ у користування іншій особі (піднайм), однак лише за згодою наймодавця, якщо інше не встановлено договором або законом. Причому строк договору піднайму не може перевищувати строку договору найму;

має право власності на плоди, продукцію, доходи, одержані ним у результаті користування річчю, переданою у найм;

може поліпшити річ, яка є предметом договору найму, лише за згодою наймодавця. Якщо поліпшення можна відокремити від речі без її пошкодження, наймач має право на їх вилучення. А якщо їх не відокремлено від речі, то має право на відшкодування вартості необхідних витрат або на зарахування їх вартості в рахунок плати за користування річчю. Однак якщо наймач без згоди наймодавця зробив поліпшення, які не можна відокремити без шкоди для речі, він не має права на відшкодування їх вартості;

зобов'язаний усунути погіршення речі, які сталися з його вини. У разі неможливості відновлення речі наймодавець має право вимагати відшкодування завданих йому збитків. Наймач не відповідає за погіршення речі, якщо це сталося внаслідок нормального її зношення або упущень наймодавця;

зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану третім особам, у зв'язку з користуванням річчю, переданою у найм (ст. 780 ЦК);

має переважне право перед іншими особами на укладення договору найму на новий строк, повідомивши про це наймодавця до спливу строку договору найму у строк, встановлений договором, а якщо його не встановлено договором, — у розумний строк. Крім того, має переважне право перед іншими особами на її придбання.

Націнка - різниця між роздрібною і оптовою ціною товарів, необхідна для покриття витрат і отримання середнього прибутку підприємствами торгівлі. збільшення ціни виробу, продукції, товару, пов'язане або з додатковими витратами на їх виготовлення і продаж, або з їх особливими властивостями, 2) добавка до попередньої ціни продукції, товару, вироблена в міру виконання подальших робіт, що вимагають додаткових витрат, що відображаються в ціні.

Відповідно до п. 12 ст. 1 Закону України «Про ціни і ціноутворення» торговельна надбавка (націнка) - це сума витрат суб'єкта господарювання, що пов'язані з обігом товару та здійснюються в процесі його продажу (реалізації) у роздрібній торгівлі, та прибутку. Гранична торговельна надбавка (націнка) є її максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання під час реалізації товару в роздрібній торгівлі.

Національний дохід - обчислена у грошовому виразі вартість новоствореного в країні протягом року сукупного продукту, що представляє дохід, принесений усіма факторами виробництва (землею, працею, капіталом, підприємництвом). Національний дохід країни дорівнює валовому національному продукту за вирахуванням амортизаційних відрахувань (знос основних засобів) і непрямих податків. З іншого боку, національний дохід можна визначати як суму всіх доходів за рік у вигляді заробітної плати, промислової та торгового прибутку, відсотка на вкладений капітал і земельної ренти. Національний дохід являє собою один з найважливіших узагальнюючих показників економічного розвитку країни.

Негативний прибутковий податок - виплата державою субсидій з бюджету низькооплачуванним верствам населення. Крім соціальної спрямованості таких виплат вони покликані підтримувати зацікавленість в

необхідних суспільству, але малоефективних, що не користуються популярністю формах оплати праці. Введення доплат стримує тенденцію до переходу на іншу роботу. Характеризує становище, коли сума економічних благ, які отримують окремі групи населення за рахунок державного бюджету чи спеціальних фондів, перевищує суму сплати ними податків. Іншими словами — негативний прибутковий податок означає зобов'язання уряду субсидувати громадян, коли їхні доходи падають нижче певного рівня. Негативний прибутковий податок передбачає, по-перше, гарантований щорічний дохід сім'ї, нижче якого він падати не повинен. По-друге, він включає коефіцієнт скорочення допомоги, що вказує, на яку суму зменшується допомога при наявності заробітку.

Негрошові операції — операції, які не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів. Негрошовими операціями вважаються: формування резерву під наявний актив, амортизація дисконту чи премії за цінними паперами, амортизація основних засобів та нематеріальних активів, нараховані, але не отримані доходи, нараховані, але не сплачені витрати тощо.

Неконвертована валюта - національна валюта, яка не може бути обмінювана на іноземну валюту інакше, як за допомогою державного (центрального) банку або з дозволу та за сприяння державних органів.

Конвертованість (від латинського слова-Convertere-обмінювати) — можливість обмінюватися між собою валютою. Валюту можна конвертувати, якщо нерезиденти та резиденти (іноземці) мають можливість в будь-якій кількості обміняти її на іноземну валюту. Це право зазвичай дає Центральний банк тієї країни, де циркулює дана валюта.

Якщо в країні діє золотий стандарт, то валюту можна обміняти на срібло або золото. Свободу з валютного обміну дає ринок міжнародних валют. Валюти, які звертаються на ньому, називаються вільно конвертованими.

Є країни, де діють валютні обмеження. Обмеження встановлюються для нерезидентів і можливо, що резидентів на здійснення операцій з валютними цінностями. Неконвертована валюта — це валюта функціонує в одній країні — в тій, яка її випустила, і вона не обмінюється на валюти інших країн. Таку валюту називають національною. Існує багато того причин, як, наприклад:

економічна замкнутість системи;

економіка стани знаходиться на низькому рівні розвитку;

фінансові організації і країни з високим розвитком внутрішньої економіки виявляють недовіру до стійкості валюти будь-яких країн.

Конвертованість робить більш легкої міжнародну торгівлю, але ускладнює управління фінансів всередині країни. Іноземний приплив валюти є еквівалентом грошової емісії всередині країни, що приводить до неконтрольованої інфляції.

Нематеріальні активи — немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в

адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам. Нематеріальні активи поділяють на такі групи:

права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);

права користування майном (право користування земельною ділянкою або право оренди, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо);

права на знаки для товарів і послуг (товарні знаки, торгові марки, фірмові назви тощо);

права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорт рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);

авторські та суміжні з ними права (право на літературні та музичні твори, програмне забезпечення тощо);

гудвіл;

інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

До нематеріальних активів — *об'єктів права користування природними ресурсами* відносять право користування або право оренди земельної ділянки, право користування надрами, в тому числі право на розробку корисних копалин, право на користування іншими ресурсами природного середовища, водними, біологічними чи іншими, право користування геологічною та іншою інформацією про природне середовище, яка міститься у звітах, картах та інших матеріалах.

До нематеріальних активів — *об'єктів права користування економічними, організаційними та іншими вигодами* належать економічні вигоди від користування монопольним становищем на ринку, право на використання економічних та інших привілеїв, у тому числі податкових.

Первісна вартість придбаного нематеріального активу складається з вартості придбання та інших витрат, безпосередньо пов'язаних із його придбанням і доведенням до стану, в якому він придатний для використання за призначенням. Первісна вартість нематеріального активу, створеного підприємством, включає прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, безпосередньо пов'язані зі створенням цього нематеріального активу та приведенням його до стану придатності для використання за призначенням (оплата реєстрації юридичного права, амортизація патентів, ліцензій тощо).

Підприємство може здійснювати переоцінку тих нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок. Сума дооцінки залишкової вартості нематеріальних активів відображується в складі додаткового капіталу, а сума уцінки — в складі витрат звітного періоду, крім окремих випадків. Витрати, що здійснюються для підтримання нематеріального активу в придатному для використання стані, включаються до складу витрат звітного періоду.

Фінансовий результат від вибуття нематеріального активу визначається як різниця між доходом від вибуття за вирахуванням непрямих податків і витрат, пов'язаних із вибуттям та його залишковою вартістю.

До нематеріальних активів — *об'єктів права інтелектуальної власності* належать права власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок чи сорт рослин, які засвідчуються патентом, знаки для товарів та послуг, які засвідчені відповідними свідоцтвами, фірмове найменування, програмне забезпечення, науково-технічна інформація, що зафіксована у формі, яка забезпечує її відтворення, використання та поширення.

Неоподатковуваний мінімум - грошова сума, яка з 02.09.96 року і до нині має розмір у 17 гривень, встановлена пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, яка застосовується при посиланнях на неоподаткований мінімум доходів громадян в законах або інших нормативно-правових актах, за винятком норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги.

З січня 2004 року при оподаткуванні, *замість* поняття *неоподатковуваний мінімум* було введено поняття *податкова соціальна пільга*, яка *розповсюджується лише на доходи* громадян у формі заробітної плати і обмежена у використанні (використовується граничний показник доходу, для якого податкова соціальна пільга застосовується). Величина податкової соціальної пільги становила в: 2004 — 61,5 грн, 2005—131 грн, 2006—175 грн, 2007—200 грн, 2008—257,5 грн, 2009—302,5 грн, 2010—434,5 грн, 2011—470,5 грн, 2012—536,5 грн, 2013—573,5 грн, 2014—609 грн, 2015—609 грн, 2016—689 грн, 2017—800 грн, 2018 - 881 грн.

Стаття 169 Податкового кодексу України Перерахунок податку та податкові соціальні пільги. Податкова соціальна пільги становить:

169.1.1. у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, — для будь-якого платника податку.

Згідно статті 7 Закону України “Про Державний бюджет на 2018 рік” з 1 січня 2018 року прожитковий мінімум для працездатної особи в розрахунку на місяць становить 1762 грн. Податкова соціальна пільга дорівнює 881 грн. (50% від прожиткового мінімуму для працездатної особи).

Але, відповідно до пункту 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України дослівно: якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі *17 гривень*, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року.

Непрямі податки — податки, які включаються до ціни товарів (робіт, послуг). Платниками цих податків є покупці відповідних товарів (робіт, послуг), а їх платниками до бюджету — суб'єкти підприємницької діяльності. Платниками непрямих податків є покупці товарів, робіт, послуг. Ними можуть бути фізичні особи, юридичні особи — суб'єкти господарської діяльності і установи, що не є суб'єктами господарювання.

Населення сплачує непрямі податки зі своїх доходів.

Формально непрямі податки справляються по пропорційних ставках. Кожний фактичний платник податку сплачує при купівлі товару однакову суму податку, незалежно від отриманого доходу. Непрямі податки включають у ціну товарів, що реалізуються, робіт, що виконуються, послуг, що надаються. Отже, ці податки є ціноутворюючими елементами і можуть суттєво впливати на загальний рівень цін.

В Україні використовуються три види непрямих податків: акцизний збір (специфічний акциз); податок на додану вартість (універсальний акциз); ввізне (імпортне) мито.

Один із видів непрямого оподаткування - *специфічні акцизи*, які є найактивнішими інструментами державного регулювання кількісних параметрів споживання певного переліку товарів, тютюнових та горілчаних виробів, контролювання доходів монополістів при виробництві деяких товарів, захисту власних виробників та перерозподілу доходів споживачів при купівлі предметів розкоші (ювелірні вироби, дорогі автомобілі).

Специфічні акцизи в більшості країн мають назву "*акцизного збору*". Вони включаються в ціну товару й оплачуються покупцями, виробниками або імпортерами товарів. Податок нараховується один раз на точно визначеному законом етапі руху товару від виробництва до споживання.

Ставки акцизного збору, як правило, встановлюються в процентах до оптової ціни товару. Водночас останніми роками дедалі більшого поширення набуває метод упровадження ставок у твердих сумах з одиниці товару. Це дає змогу ефективніше впливати на процес виробництва та реалізацію підакцизних товарів.

Податок на додану вартість за своєю економічною сутністю є універсальним акцизом. Суб'єктами податку є юридичні та фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю у сфері виробництва, торгівлі та послуг. Фактично платником ПДВ є споживач незалежно від того, чи це юридична, чи фізична особа.

Мито - це непрямий податок, що справляється з товарів (інших предметів), що переміщуються через митний кордон, тобто ввозяться, вивозяться або слідуєть транзитом, і який включається в ціну товарів і сплачується за рахунок кінцевого споживача.

На відміну від інших податків стягнення мита здійснюється не тільки і не стільки у фіскальних цілях (формування доходів бюджету), скільки спрямовано на формування раціональної структури експорту і імпорту в умовах прямого втручання держави у цю сферу.

Нерезиденти — юридичні особи та суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо) з місцезнаходженням за межами України, які створені та здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства іншої держави. Розташовані на території України дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва іноземних держав, міжнародні організації та їх представництва, що мають дипломатичні привілеї та імунітет, а також представництва інших іноземних організацій і фірм.

Визначення понять “резиденти” та “нерезиденти” містяться у пункті 5 статті 1 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”. До нерезидентів відносяться: - фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності України; розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій і фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на підставі законів України.

Відповідно до законодавства України (зокрема, стаття 1 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”, стаття 5 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”) в Україні можуть створюватися такі види представництв суб'єктів підприємницької діяльності: постійні представництва, через які не здійснюється підприємницька діяльність на підставі законів України; постійні представництва, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність на підставі законів.

Проаналізувавши пункти 5, 6 статті 1 Декрету Кабінету Міністрів України про систему валютного регулювання і валютного контролю можна зробити висновок, що класифікація юридичних осіб та їх представництв на резидентів та нерезидентів відповідно до законодавства України здійснюється на підставі двох критеріїв: - місцезнаходження (на території України чи за її межами); здійснення підприємницької діяльності на підставі Законів України (здійснюється чи ні);

Це означає що якщо представництво нерезидента розташоване на території України, то визначення його резидентності залежатиме від того чи здійснюється через нього повністю або частково підприємницька діяльність на підставі законів України. Якщо через нього повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність на підставі законів України, то це

представництво відноситься до категорії “резидент”, якщо ні, то, відповідно 1 до категорії “нерезидент”.

Якщо представництва нерезидентів розташовані за межами України і діють відповідно до законодавства іноземних держав, то вони відносяться до категорії “нерезиденти”.

Неустойка - визнається визначена законом або договором грошова сума або інше майно, яке боржник повинен сплатити кредиторві у разі невиконання або неналежного виконання свого зобов'язання.

За походженням слово "неустойка" вважається старослов'янським. "Стояти" - означало стояти на своєму слові, виконувати свою обіцянку. Той, хто "не встояв" і тим самим порушив чуже право, мав сплати певну суму - неустойку.

Неустойка, не випадково, є одним із найпоширеніших видів забезпечення виконання зобов'язання, оскільки, по-перше, підстави стягнення неустойки та її розмір, як правило, визначають самі сторони, а по-друге, для її стягнення немає необхідності доводити наявність збитків, достатньо самого факту порушення договору.

Неустойка може бути встановлена у твердій сумі, у відсотках до суми всього невиконаного зобов'язання або до його частини, у формі додаткового платежу.

За підставами встановлення розрізняють неустойку: законну тобто безпосередньо передбачену в конкретному нормативному акті; договірну тобто таку, умови стягнення і розмір якої визначили самі сторони при укладанні договору. Якщо законом передбачений розмір неустойки, умови, а іноді й порядок її стягнення, то ці вимоги є імперативними, і сторони не можуть зменшувати розмір неустойки чи відмовлятися від її стягнення. Законодавець інколи визначає вищу і нижчу межу неустойки.

Якщо неустойка встановлюється в договірному порядку, то угода про неустойку має бути оформлена письмово, оскільки порушення письмової форми у даному випадку спричиняє недійсність угоди щодо неустойки, про це прямо зазначається у ЦК України.

Неустойка може бути встановлена у твердій сумі, у відсотках до суми всього невиконаного зобов'язання або до його частини, у формі додаткового платежу. Традиційно, різновидом неустойки розглядають штраф і пеню. Штраф, як вид неустойки, обчислюється, як правило, у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання або у твердій сумі і стягується однократно.

Так, наприклад, ст. 231 Господарського кодексу України передбачає, за порушення умов зобов'язання щодо якості товарів, якщо хоча б одна зі сторін належить до державного сектора економіки, стягується штраф у розмірі 20 відсотків вартості неякісних товарів.

Пеня, як вид неустойки, обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочки. Пеня може

поєднуватися зі штрафом. Так, скажімо, за перші 30 днів прострочки виконання зобов'язання може стягуватися пеня за кожний день, а потім - *штраф*.

За співвідношенням до збитків вирізняють чотири види неустойки: залікова, штрафна, альтернативна виключна.

Залікова неустойка - найпоширеніший вид неустойки. Кредитор стягує у повному обсязі неустойку в залік збитків, а якщо неустойка не покриває збитків, то стягує і збитки в тій частині, що не покрита заліковою неустойкою. Прикладом залікової неустойки є така, яка традиційно передбачається за порушення строків поставки продукції.

Штрафна неустойка дає змогу кредиторів стягнути і неустойку, і збитки у повному обсязі. Цей вид неустойки покладає на боржника додаткову відповідальність. Так, при поставці неякісної продукції замовник має право стягнути з постачальника як збитки (вартість забракованої продукції), так і неустойку у вигляді 20 відсотків штрафу від суми забракованої продукції.

Сторони можуть передбачити у договорі й *альтернативну* неустойку, умови якої надають кредиторів право вибору: вимагати відшкодування заподіяних збитків чи стягувати зазначену в договорі неустойку. Саме ця невизначеність і є основною причиною того, що цей вид неустойки надзвичайно рідко застосовується на практиці.

Виключна неустойка надає змогу кредиторів стягувати з боржника лише неустойку, можливість вимагати відшкодування збитків виключається. Як правило, виключною неустойкою транспортні організації захищаються від претензій своїх клієнтів.

Чинне законодавство передбачає можливість зменшення розміру неустойки у тих випадках, коли неустойка, яка підлягає сплаті, надзвичайно велика в порівнянні зі збитками кредитора. Враховуючи ступінь виконання боржником своїх зобов'язань, майновий стан сторін, інші обставини (вік, стан здоров'я боржника, його майновий стан, необережну вину), суд може зменшити розмір неустойки, але в будь-якому разі її розмір не може бути меншим, ніж сума заподіяних збитків.

Номінальна заробітна плата - встановлена, зафіксована в розрахунковій відомості або в інших документах величина заробітної плати в грошовому вираженні, що характеризує рівень оплати праці поза зв'язком з цінами на товари і послуги та грошовими витратами працівника.

На відміну від номінальної реальна заробітна плата враховує купівельну спроможність грошей.

Одиницею виміру номінальної заробітної плати є її погодинна ставка, розмір якої визначається співвідношенням попиту й пропозиції на сегментованому ринку праці. На рівень погодинної ставки оплати праці впливають різноманітні чинники: попит і пропозиція в певному сегменті ринку, капіталоозброєність і ефективність праці, продуктивність і якість праці, стан технології і складність праці, фах і кваліфікація працівників, клімат, національні традиції та ін. Історично номінальна заробітна плата має тенденцію до зростання.

Номінальна заробітна плата не дає точного уявлення про дохід на фактор праці, адже в різний час (наприклад, протягом року) за одну й ту ж грошову суму можна придбати різну кількість життєвих благ. Підвищення цін на товари й послуги, або, інакше кажучи, зростання *вартості життя*, призводить до зменшення купівельної спроможності номінального заробітку (грошей). Ось чому доводиться розрізняти номінальну та реальну заробітну плату.

Реальна заробітна плата — це кількість товарів і послуг, яку можна придбати на номінальну заробітну плату за існуючого рівня цін і податків, або натуральний вираз ціни праці.

Облігації активні - боргові цінні папери, часто надходять у продаж і вільно обертаються на ринку цінних паперів. *Облігації безпечні* - облігації з високою надійністю, стабільністю, регулярністю виплат відсотків, твердими строками погашення. *Облігації гарантовані* - облігації, випущені дочірньою компанією під гарантію материнської компанії у відношенні як основної суми боргу, так і відсотків. *Облігації державні* - облігації, емітентом яких є держава. *Облігації довгострокові* - облігації з терміном погашення, що перевищує кілька років. *Облігації з правом дострокового викупу* - облігації, які можуть бути викуплені емітентом до настання терміну погашення за заздалегідь обумовленою ціною. *Облігації конвертовані, оборотні* - облігації, які можуть бути обмінені на інші цінні папери випустила їх компанії, перш за все на акції. *Облігації муніципальні* - облігації, що випускаються міськими, місцевими властями у вигляді позики під муніципальну власність. *Облігації процентні* - облігації, дохід за якими виплачується у вигляді фіксованого відсотка, зазвичай по кожній облігації на основі відрізного купона. *Облігації серійні* - облігації, термін погашення яких настає періодично, через певні проміжки часу, або які гасяться серіями випуску. Облігація — цінний папір, що приносить дохід у вигляді процента. Випускається державними органами для покриття бюджетного дефіциту і акціонерними товариствами з метою мобілізації капіталу. На відміну від акцій, на облігаціях визначається термін їхнього погашення. *Облігація дисконтна* - облігація, яка продається на вторинному ринку за ціною нижче номіналу. *Облігація купонна* - (на пред'явника) облігація, яка містить відрізні купони, за якими після певного терміну виплачується процентний дохід. *Облігація прибуткова* - облігація компанії, за якою відсоток виплачується тільки у разі отримання компанією доходу.

Обслуговування боргу – погашення основної суми кредиту та виплата відсотків за нього відповідно до графіка, узгодженого кредитором і позичальником. *Обслуговування державного боргу* — комплекс заходів держави з розміщення облігацій та інших цінних паперів, погашення позик, виплати відсотків за ними, а також уточнення і зміни умов погашення раніше випущених позик і визначення умов і порядку здійснення нових державних запозичень.

Загальна сума державного боргу складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (як внутрішніх, так і зовнішніх), і

відсотків за ними, включаючи видані гарантії за кредитами, що надаються іноземним позичальникам, місцевим органам влади, державним підприємствам.

Розрізняють поточний і капітальний державний борг. Поточний борг - це сума заборгованості, що підлягає погашенню в поточному році, й належних до сплати в цей період відсотків за усіма випущеними на даний момент позиками. Капітальний борг - це загальна сума заборгованості й відсотків, що мають бути сплачені за позиками.

Структурно державний борг поділяється на внутрішній і зовнішній.

Внутрішній борг - це сукупність зобов'язань держави перед резидентами, а зовнішній борг - сукупність зобов'язань держави перед нерезидентами (незалежно від того, в чій національній валюті номіновано зобов'язання).

Особливістю сьогоденної ситуації в Україні є фактичне існування двох типів державного внутрішнього боргу: номінального і реального. Номінальний трактується як сукупність державних запозичень на кредитних і фондових ринках і передбачає погашення основної суми боргу з виплатою процентів у визначені терміну. Реальний внутрішній державний борг, крім номінального боргу, включає також невиконані фінансові зобов'язання держави перед суб'єктами економіки (неоплачені державні замовлення, заборгованість по заробітній платі перед працівниками бюджетної сфери, невідшкодований податок на додану вартість і т. ін.).

Слід зазначити, що внутрішній борг має певні переваги над зовнішнім. Повернення внутрішнього боргу і виплати відсотків за ним не зменшують фінансового потенціалу держави, тоді як зовнішній борг має у своїй основі вплив капіталу з держави. Державний внутрішній борг гарантується всім майном, що перебуває у власності держави. Платоспроможність за внутрішніми позиками забезпечується, як правило, за рахунок внутрішніх джерел. Платоспроможність держави за зовнішніми позиками залежить насамперед від валютних надходжень. Можливості у погашенні зовнішнього боргу визначаються сальдо торговельного балансу. Його позитивне сальдо характеризує ті ресурси, які забезпечують платоспроможність держави і дають змогу тим самим урегулювати платіжний баланс.

При обслуговуванні зовнішнього і внутрішнього боргів визначають коефіцієнт обслуговування. Для зовнішнього боргу його розраховують як відношення всіх платежів із зовнішньої заборгованості до валютних надходжень держави, виражене в процентах. Сприятливим рівнем обслуговування вважається значення показника на рівні 25 %.

В Україні обслуговування зовнішнього боргу здійснюється в процесі виконання державного бюджету. Розрахунки належних до сплати сум із погашення та обслуговування зовнішнього боргу виконуються в доларах США. Перерахунок у національну валюту проводиться за прогнозним курсом валют до гривні. Безпосередньо оплату здійснює Державне казначейство.

Джерелами погашення зовнішнього боргу є: бюджет; золотовалютні резерви; кошти, отримані від приватизації державного майна; нові запозичення.

Обслуговування державного внутрішнього боргу здійснюється Міністерством фінансів через банківську систему шляхом проведення операцій з розміщення державних цінних паперів, їх погашення і виплати доходу.

Граничні розміри державного внутрішнього і зовнішнього боргу встановлює Верховна Рада України одночасно із затвердженням Державного бюджету України на наступний рік.

Оскільки джерелом погашення державного боргу є доходи бюджету, зокрема податкові надходження, то можна стверджувати, що зростання боргу порушує збалансованість бюджету і провокує бюджетний дефіцит із його негативними економічними, соціальними і фінансовими наслідками. Досвід більшості європейських країн підтверджує, що лише ті країни зуміли уникнути серйозних боргових труднощів, які змогли контролювати дефіцити своїх бюджетів. Використання державних запозичень на фінансування поточних витрат бюджету, у тому числі на обслуговування державного боргу, є найменш ефективним шляхом. Цілком очевидно, що кошти, які надходять від державних позик, повинні бути закріплені за бюджетом розвитку. Це створює передумови для їх інвестування в економічний розвиток, завдяки чому додаткові доходи, отримані від зростання ВВП, можуть бути джерелом погашення позик.

Овердрафт - (від англ. Overdraft понад план) - особлива форма надання короткострокового кредиту клієнту банку у разі, коли величина платежу перевищує залишок коштів на рахунку клієнта.

Овердрафт надається на підставі договору, який укладається між клієнтом і банком, строком до 12 міс.

Кредитування у формі овердрафту дає змогу підприємству: мати гарантію своєчасного й оперативного проведення розрахунків з постачальниками; отримувати кредитні кошти в мінімальних сумах, беручи до уваги надходження на поточний рахунок протягом дня, що істотно зменшує розмір плати за кредит; скоротити тимчасові витрати на оформлення документів під час видачі кредиту, оскільки фактично клієнт оформляє тільки платіжне доручення, а банк оплачує його за рахунок овердрафту автоматично.

Для видачі овердрафту банки встановлюють певні вимоги до клієнтів - юридичних осіб: наявність поточного рахунку в банку в національній (для овердрафту в національній валюті) або в іноземній валюті (для овердрафту в іноземній валюті); стійкий фінансовий стан клієнта; стабільна господарсько-фінансова діяльність, відповідно, на внутрішньому або зовнішньому ринку, наявність постійних ділових партнерів і замовлень на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг); стабільні грошові надходження на поточний рахунок клієнта в банку; за наявності кредитної історії - своєчасність повернення та повнота розрахунків за кредитами, що отримувалися раніше.

Овердрафт не надається, якщо: клієнт має прострочену заборгованість за кредитом; на поточний рахунок клієнта накладено арешт.

Для отримання овердрафту клієнт має надати банку пакет таких документів: заяву про надання овердрафту; анкету клієнта; копію ліцензії (якщо діяльність підлягає ліцензуванню); фінансову звітність (баланс, звіт про

фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, розшифровку дебіторської та кредиторської заборгованості) на останню звітну дату; документи щодо забезпечення овердрафту.

У разі виявлення порушень використання овердрафту банк має право застосувати штрафні санкції до клієнта.

Надання овердрафтів клієнтам банку здійснюється в межах встановлених лімітів або згідно з окремим рішенням кредитного комітету чи кредитної комісії банку. Ліміти за овердрафтом встановлюються в межах дії кредитного договору.

Ліміт за овердрафтом визначається банком самостійно, з урахуванням фінансового стану позичальника, та не може перевищувати максимальний розрахунковий ліміт овердрафту.

Максимальний розрахунковий ліміт встановлюється у певному відсотковому відношенні до фактичних надходжень від основної діяльності на поточний (валютний) рахунок клієнта за останні 2-3 календарні місяці.

До розрахунку ліміту не приймаються надходження з депозитних, кредитних рахунків, надходження не від основної діяльності, фінансова допомога, внесення у статутний фонд, помилково зараховані кошти, транзитні обороти з одного рахунку клієнта на інший тощо.

Овердрафт надається шляхом оплати з відповідного поточного рахунку платіжних документів клієнта в сумах понад фактичний залишок коштів на ньому (утворюючи при цьому дебетове сальдо) в межах встановленого ліміту за овердрафтом.

Погашення кредиту овердрафт здійснюється щоденно в автоматичному режимі, за рахунок грошових надходжень на поточний рахунок клієнта шляхом зменшення дебетового сальдо.

Плата за овердрафт стягується банком у вигляді відсотків та комісії. Розмір відсоткової ставки та комісії за овердрафтом встановлюється диференційовано, залежно від строку овердрафту та виду валюти. Нараховуються відсотки щоденно на суму фактичного кредиту овердрафт (дебетове сальдо поточного рахунку) на кінець дня.

Відсотки за овердрафтом погашаються щомісячно на підставі платіжного доручення клієнта або шляхом договірною списання коштів з поточного рахунку клієнта банком у сумі зобов'язань за відсотками та комісіями, якщо це передбачено договором.

Олігархія - (від грец. *Oligos* нечисленний і *arche* - власть) - політичне й економічне панування невеликої групи людей, правлячих державою та економікою. Це форма владарювання, тип політичного режиму, про який писали ще давньогрецькі філософи Платон та Арістотель. Так само як мон(о)-архія — влада одного, полі-архія — влада багатьох (форма роззосередженого правління, що забезпечує панування принципів плюралістичної демократії), оліг(о)-архія — це влада кількох, небагатьох.

В усіх цих термінах наявне вказування на кількість володарів (один, багато, кілька) та саме слово владарювання (старогрецьке *archein*). Це означає,

що без політичного панування олігархів не буває. Тому не слід їх плутати з багатими бізнесменами чи просто підприємливими людьми. Тільки ті багатії, котрі намагаються встановити «диктатуру небагатьох» (явну чи позалаштункову), є олігархами. Олігарх — це не просто багата людина, а один із небагатьох можновладців, що правлять у своїх приватногрупових інтересах, причому в основному або виключно силовими методами.

Оподатковуваний прибуток — прибуток, що визначається для розрахунку податку на прибуток способом виключення із суми скоригованого валового доходу валових витрат платника податку та суми нарахованих ним амортизаційних відрахувань. Оподатковуваний прибуток - це різниця між прибутком звітного періоду та сумою прибутку, що обкладається податком на доход (по цінних паперах і від пайової участі у спільних підприємствах), а також суми пільг з податку на прибуток відповідно до податкового законодавства, яке періодично змінюється.

Для податкових органів і підприємства великий інтерес представляє оподатковуваний прибуток, оскільки від цього залежить сума податку на прибуток, а відповідно і сума чистого доходу.

Для визначення величини оподаткованого прибутку необхідно з суми прибутку звітного періоду відняти: дохід підприємства від цінних паперів, пайової участі у спільних підприємствах та інших позареалізаційних операцій, оподатковуваний податком за спеціальними ставками і утримуваний у джерела його виплати; прибуток, за якою встановлені податкові пільги відповідно до чинного податкового законодавства.

Оподатковуваний прибуток підприємства можна визначити шляхом вирахування з валового доходу (виручки) всіх допустимих витрат, у тому числі амортизаційних відрахувань. До цього оподаткованого прибутку потім застосовується податкова ставка.

Податкова ставка - відсоток оподаткованого прибутку, що має бути сплачений у вигляді податків. При визначенні суми податку, що підлягає внесенню в державний бюджет, із суми балансового прибутку вираховуються всі інші податки, що підприємство сплачує з прибутку (податок на землю, податок на майно, податок з власників транспортних засобів).

Оптова (гуртова) ціна — *ціна – це економічна категорія, що означає суму грошей, за яку продавець згодний продати, а покупець готовий купити товар.* Для нормальної роботи ціна повинна перевищувати витрати з виробництва і реалізації товарів, але бути меншою від сумарного ефекту, який одержує споживач.

Ціни розрізняються залежно від того, на якій стадії товароруху вони формуються. Звичайний масовий товар проходить три *стадії товароруху*: 1) підприємство – оптова торгівля; 2) оптова торгівля – роздрібна торгівля; 3) роздрібна торгівля – споживачі. Відповідно до цих стадій товароруху виділяють три види цін: *оптові ціни підприємства* (відпускання продукції підприємством); *оптові ціни промисловості* (продаж оптовою торгівлею); *роздрібні ціни* (продаж роздрібною торгівлею).

Оптова (відпускна) ціна підприємства – це ціна, за якою реалізується продукція підприємства-виробника. Структурно вона складається із собівартості товару, прибутку підприємства і непрямих податків (акциз і податок на додану вартість). На основі оптових цін підприємства планують і аналізують вартісні економічні показники діяльності підприємства.

Оптова (відпускна) ціна промисловості – ціна, за якою підприємства й організації-постачальники оплачують продукцію підприємствам-виробникам або збутовим (оптовим) організаціям. Вона містить у собі, крім оптової ціни підприємства, також постачальницько-збутову націнку (витрати плюс прибуток постачальницько-збутових організацій).

Гуртова (оптова) ціна, як правило, нижча від роздрібної.

Опціон — (англ. *Option* — «варіант, вибір») — похідний фінансовий інструмент, який засвідчує право придбати (опціон *call*) або право продати (опціон *put*) у майбутньому базовий актив (цінні папери, товари, валюту) на умовах визначених на час укладення такого опціону. Тобто *Опціон* - це похідний цінний папір, що засвідчує право його держателя купити, продати чи відмовитися від угоди стосовно цінних паперів (а також товарів, валюти) за обумовлену опціоном ціну і протягом терміну, що ним передбачено.

Розрізняють *американський опціон* - право держателя може бути реалізоване будь-коли протягом опціонного строку і *європейський опціон* - реалізується лише після настання терміну виконання зобов'язань.

Опціон є одним із видів строкових угод, які можуть укладатися як на біржовому, так і на позабіржовому ринках. Покупець (власник) опціону має право (але не обов'язок) виконати опціон — придбати або продати вказаний в опціоні актив, а продавець опціону (емітент) має обов'язок виконання опціону на вимогу власника — продати або купити актив. Продавець опціону зобов'язаний забезпечити безумовне і безвідкличне право покупця на здійснення операції чи відмову від неї. Розрахунки за операціями з опціонами здійснюються на день реалізації продукції сезонного виробництва, цінних паперів або валютних цінностей.

Опціон на відміну від ф'ючерсної чи форвардної угоди є угодою "несиметричною". В той час коли ф'ючерсні та форвардні угоди є обов'язковими для виконання обома учасниками угоди, опціон дає власнику право виконати чи не виконати угоду, а для продавця є обов'язковим для виконання.

Опціон виконується, коли ситуація на ринку сприятлива для покупця опціону і несприятлива для продавця. Продавець опціону приймає на себе ризики, пов'язані з несприятливими ціновими змінами на ринку і за це отримує від покупця винагороду - премію, яку називають *ціною опціону*. Ціна активу, що зафіксована в опціонному контракті, за якою буде продано актив, називають *страйковою ціною*, або *ціною виконання*. (англ. *strike price*).

Основні засоби — матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання в процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і

соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). Відповідно до діючої типової класифікації основні засоби групуються за її функціональним призначенням, галузями, речовим натуральним характером і видами, за використанням і належністю.

За *функціональним* призначенням розрізняють виробничі основні засоби, що безпосередньо беруть участь виробничому процесі або сприяють його здійсненню (будови, споруди, силові машини і обладнання, робочі машини і обладнання тощо).

За *галузями* народного господарства основні засоби розподіляються на: промисловість, будівництво, сільське господарство, транспорт, зв'язок тощо.

Більша частина основних засобів належить до галузі «Промисловість». Вона безпосередньо пов'язана з процесом виробництва продукції. Але наявність інших видів господарської діяльності зумовлює необхідність обліку основних засобів, що належать до інших галузей господарства, які знаходяться на балансі промислового підприємства, належать до галузі «Будівництво».

У зв'язку з цим у бухгалтерському обліку основні засоби промислових підприємств розподіляються на промислово-виробничі, виробничі основні засоби інших галузей народного господарства і невиробничі.

До *виробничих* основних засобів належать: будови, споруди, передавальні пристрої, машини і устаткування, робочі машини і обладнання, вимірвальні й регулюючі прилади, лабораторне устаткування, обчислювальна техніка, інші машини і обладнання, транспортні засоби, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар, робочі і продуктивні тварини, багаторічні насадження, меліорація земель і водойми та інші основні засоби.

У складі виробничих основних засобів виділяють їх активну частину - машини, обладнання, транспортні засоби.

Невиробничі основні засоби безпосередньо не беруть участі у процесі виробництва. До невиробничих основних засобів належать: будови і споруди житлово-комунального та культурно-побутового призначення, транспортні засоби, обладнання, інструменти та інші основні засоби невиробничого призначення для обслуговування житлових, комунальних та культурно-побутових потреб населення.

За використанням основні засоби поділяються на *діючі* (всі основні засоби, що використовуються у господарстві), *недіючі* (ті, що використовуються у даний період часу у зв'язку з тимчасовою консервацією підприємств або окремих цехів), *запасні* (різне устаткування, що знаходиться в резерві і призначене для заміни об'єктів основних засобів).

Істотне значення в обліку основних засобів має розподіл їх за ознакою належності на власні й орендовані. *Власні* засоби можуть складатися із Статутного (пайового, акціонерного) капіталу, допоміжного фінансування з відповідних джерел на розширення роботи підприємства, власних прибутків, коштів, амортизаційного фонду, спеціальних фондів. *Орендовані* основні

засоби показуються у балансі орендодавача, тим самим виключається можливість подвійного обліку одних і тих же засобів.

Пайові фінансові інструменти — різноманітні фінансові активи, які обертаються на ринку, є законними вимогами власників цих активів на отримання певного (як правило, грошового) доходу в майбутньому і за допомогою яких реалізуються операції на фінансовому ринку. Основними інструментами на фінансовому ринку є готівкові гроші, банківські кредити, цінні папери.

Фінансові інструменти, які обертаються на окремих сегментах фінансового ринку, характеризуються значною різноманітністю, тому їх можна класифікувати за багатьма ознаками.

Інструменти, що обслуговують фінансовий ринок, класифікують так.

За видами фінансових ринків:

- а) інструменти кредитного ринку;
- б) інструменти фондового;
- в) інструменти валютного ринку;
- г) інструменти ринку фінансових послуг;
- д) інструменти ринку золота (срібла, платини): названі види цінних металів, які використовують з метою формування фінансових резервів і тезаврації, а також цінні папери, які обслуговують цей ринок.

За періодом обертання:

- а) короткострокові фінансові інструменти (з періодом обігу до одного року), що обслуговують операції на ринку грошей;
- б) довгострокові фінансові інструменти (з періодом обігу більше одного року), що обслуговують операції на ринку капіталів.
- в) безстрокові фінансові інструменти, кінцевий строк погашення яких не встановлено (наприклад, акції).

За характером фінансових зобов'язань:

- а) інструменти, додаткові фінансові зобов'язання за якими не виникають (валютні цінності, золото тощо);
- б) боргові фінансові інструменти, які характеризують кредитні відносини між їх покупцем і продавцем та зобов'язують боржника погасити в передбачені строки їх номінальну вартість і заплатити винагороду у формі відсотка (облігації, векселі, чеки тощо);

в) *пайові фінансові інструменти*. Вони підтверджують право їх власника на частку (пай у статутному фонді їх емітента) і на отримання відповідного доходу (у формі дивіденду, відсотка та ін.). Такими інструментами вважається, як правило, цінні папери відповідних видів (акції, інвестиційні сертифікати тощо).

За пріоритетною значимістю:

- а) первинні фінансові інструменти
- б) вторинні фінансові інструменти, або деривативи (фінансові інструменти другого порядку).

За гарантованістю рівня дохідності:

а) фінансові інструменти з фіксованим доходом, які характеризують фінансові інструменти з гарантованим рівнем доходності при їх погашенні;

б) фінансові інструменти з невизначеним доходом, рівень доходності яких може змінюватися залежно від фінансового стану емітента або кон'юнктури фінансового ринку.

За рівнем ризику:

а) безризикові фінансові інструменти.

б) фінансові інструменти з низьким рівнем ризику.

в) фінансові інструменти з помірним рівнем ризику.

г) фінансові інструменти з високим рівнем ризику.

д) фінансові інструменти з дуже високим рівнем ризику.

Слід зазначити, що наведена класифікація відображає поділ фінансових інструментів лише за найбільш суттєвими загальними ознаками. Кожна з наведених груп фінансових інструментів, у свою чергу, класифікується за окремими специфічними ознаками, які відображають особливості їх випуску, обігу і погашення.

Платіжна вимога — (payment request) розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача. За допомогою платіжної вимоги здійснюється *безспірне* стягнення та *безакцептне* списання коштів.

Безакцептне списання коштів – це списання коштів з рахунку платника без його згоди, на підставі документів, поданих банком одержувачем коштів.

Безспірне стягнення та *безакцептне* списання коштів здійснюється у випадках, передбачених чинним законодавством України. *Безспірне* стягнення коштів здійснюється через банк списанням коштів з рахунку відповідних підприємств (організацій). При цьому до розрахункового документа додається оригінал виконавчого документа або належним чином оформлений дублікат.

Платіжна вимога – це наказ одержувача коштів (постачальника) про переведення йому коштів з рахунку платника. Платіжна вимога із супровідним реєстром подається стягувачем (одержувачем) у банк, в якому він обслуговується.

У платіжній вимозі має бути зазначене призначення платежу та відповідна стаття законодавчого акта, якою передбачене право безспірного стягнення та безакцептного списання коштів.

Відповідальність за обґрунтованість і правильність внесення даних у розрахункові документи у разі безспірного стягнення та безакцептного списання коштів несе стягувач.

Розрахунки платіжними вимогами здійснюються за такою схемою:

одержувач коштів виписує і здає в установу банку, що його обслуговує, платіжну вимогу до платника і реєстр платіжних вимог;

банк одержувача пересилає платіжну вимогу і реєстр банку платника;

банк платника видає платникові платіжну вимогу і повідомляє про платіж;

на основі перевіреної платіжної вимоги установа банку списує зазначену суму з рахунка платника;

з банку платника надходять документи про перерахування коштів у банк одержувача;

банк одержувача зараховує зазначену суму на рахунок одержувача коштів.

Платіжне доручення —(payment order) розрахунковий документ, що його виписує власник рахунка установі банку, який його обслуговує, про перерахування певної суми грошей на рахунок одержувача коштів, вказаного в дорученні. Застосовується при розрахунках за товарні й нетоварні операції, авансові платежі. Розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача;

Платіжне доручення застосовується в розрахунках з товарних і нетоварних платежів:

за фактично отриману або куплену продукцію (виконані роботи, отримані послуги);

у порядку попередньої оплати — якщо такий порядок установлений законодавством або обумовлений у договорі;

для завершення розрахунків за актами звірення взаємної заборгованості підприємства, що складені не пізніше терміну, встановленого чинним законодавством;

для перерахування підприємством сум, що належать фізичним особам (заробітна плата, пенсії та ін.) на їхні рахунки, що відкриваються в банках;

для сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) у бюджети і державні цільові фонди;

в інших випадках відповідно до укладених договорів або діючого законодавства.

У договорі про розрахунково-касове обслуговування банк і платник можуть передбачити можливість подачі платником платіжного доручення *довільної* форми.

Платіжне доручення *довільної* форми обов'язково повинне містити всі реквізити платіжного доручення, передбачені формою додатка 2 до Інструкції про безготівкові розрахунки.

Платіжне доручення *довільної* форми застосовується при розрахунках у випадках:

періодичного перерахування платником фіксованих сум тим самим одержувачам засобів;

надання платником повноважень банку списувати зі свого рахунка зазначену суму у разі настання умов, обумовлених договором;

перерахування підприємством заробітної плати, пенсії й інших платежів на особові рахунки одержувачів;

в інших випадках відповідно до діючого законодавства чи укладених договорів.

Платіжне доручення в довільній формі складається не менше ніж у двох екземплярах, перший екземпляр залишається в банку платника, другий — з оцінкою банку про дату надходження і завіреним підписом відповідального виконавця і відбитком штампа банку — повертається платникові.

Платіжна вимога-доручення – (payment demand order) розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача.

Переваги використання платіжних вимог-доручень полягають у простоті документообігу та можливості здійснювати оплату проти документів, а не проти товару, що прискорює розрахунки. Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, що містить: по-перше, вимогу постачальника (одержувача коштів) до покупця (платника) на підставі надісланих йому (покупцеві), обминаючи банк, документів оплатити вартість відвантажених товарів, виконаних робіт і наданих послуг; по-друге, доручення покупця (платника) своєму банкові оплатити вказані документи, перерахувавши відповідну грошову суму постачальникові. Отже, платіжна вимога доручення є комбінованим розрахунковим документом, який складається з двох частин, кожна з яких відображає специфіку двох розрахункових документів:

верхня частина – особливості платіжної вимоги;

нижня частина – особливості платіжного доручення.

Вимога-доручення заповнюється одержувачем коштів і надсилається безпосередньо платникові. Доставку платіжних вимог-доручень до платника може здійснювати банк одержувача через банк платника.

З метою забезпечення гарантованої і прискореної доставки платникам вимог-доручень вони передаються у комплекті з розрахунковими та відвантажувальними документами за поставлену згідно з договором (угодою) продукцію (виконані роботи, надані послуги тощо).

Платник, отримавши платіжну вимогу-доручення та інші обумовлені угодою документи, при згоді оплатити її повністю або частково здає вимогу-доручення в установу банку, що його обслуговує. Після цього акцептована за платіжною вимогою-дорученням сума перераховується з рахунка платника на рахунок постачальника. Строк, протягом якого платник повинен подати в свій банк акцептовані платіжні вимоги-доручення, визначається самостійно сторонами в угоді і банком не контролюється. У договорі може бути передбачена відповідальність платника за невчасне подання в банк для оплати платіжної вимоги-доручення. Платник здає в банк нижню частину вимоги-доручення.

Банк приймає до сплати платіжну вимогу-доручення в сумі, яка може бути сплачена за наявними коштами на рахунку платника. При відсутності достатніх коштів на рахунку платника платіжна вимога-доручення повертається без виконання.

У разі відмови платника сплатити вимогу-доручення він повідомляє про мотиви відмови безпосередньо одержувачеві коштів у порядку і строки, зазначені в договорі.

Позитивним моментом даної форми безготівкових розрахунків є те, що при використанні вимог-доручень підвищується відповідальність суб'єктів розрахункових відносин за організацію розрахунків у зв'язку з тим, що розрахункові документи пересилаються постачальником платника, обминаючи банк. Проте, незважаючи на переваги розрахунків платіжними вимогами-дорученнями, ця форма безготівкових розрахунків є малопоширеною.

Недоліком розрахунків за допомогою платіжних вимог-доручень є відсутність гарантії платежу. Невчасна оплата рахунків платниками, відмови від акцепту сповільнюють рух грошових коштів.

Платоспроможність — (solvency) це здатність держави, юридичної або фізичної особи своєчасно і в повному обсязі виконувати свої платіжні зобов'язання, що випливають із торговельних, кредитних та інших грошових операцій.

Платоспроможність визначається системою норм і коефіцієнтів, які враховують фактичні й потенційні фінансові ресурси учасника платіжного обігу, співвідношення його поточних грошових надходжень і платежів.

Платоспроможність окремих країн у сфері торгово-економічних відносин означає здатність країни своєчасно погасити залучені із зовнішніх джерел кредити. Найпоширенішим показником платоспроможності є норма обслуговування боргу, що визначається співвідношенням між сумою щорічних платежів країни-боржника за іноземними показниками та обсягом отриманої за цей період виручки від експорту товарів і послуг.

Іншими показниками платоспроможності країни є коефіцієнт платежів і надходжень (визначається як відношення платежів за боргом до обсягу позичених коштів із зовнішніх джерел фінансування впродовж певного періоду), норма покриття імпорту резервами.

Оцінка платоспроможності – важливий чинник впливу на форми й умови комерційних угод у сферах національного господарства і міжнародних економічних відносин, доступ до кредитних джерел, вимоги до забезпечення позик, плату за кредити та ін.

Підприємство, що не виконує своїх зобов'язань за розрахунками, може бути оголошене неплатоспроможним (банкрутом). Держава, яка не виконує своїх зобов'язань, позбавляється доступу до зовнішніх джерел фінансування.

Повне товариство - товариство, всі учасники якого здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить.

Саме слово "повне" свідчить про те, що учасники несуть повну відповідальність за зобов'язаннями товариства, тому законодавець і передбачає, що особа може бути учасником лише одного повного товариства.

Установчим документом повного товариства є засновницький договір, який підписується усіма його учасниками і повинен містити, крім загальних відомостей, відомості про розмір та склад складеного капіталу товариства, розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі, розмір, склад та строки внесення учасниками вкладів.

Для учасників повного товариства характерні довірчі відносини, оскільки кожен з них може впливати на ведення справ. Управління діяльністю повного товариства здійснюється за спільною згодою всіх учасників.

Прибуток та збитки повного товариства розподіляються між його учасниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників.

Учасник повного товариства відповідає за боргами товариства незалежно від того, виникли ці борги до чи після його вступу в товариство.

Субсидіарна відповідальність учасників означає, що кредитор має право вимагати від учасників повного товариства виконання зобов'язань товариства у частині, яка не покрита складовим капіталом товариства.

Податок — обов'язковий, індивідуально безоплатний платіж, що стягується органами державної влади різних рівнів з юридичних осіб і фізичних осіб з метою фінансового забезпечення діяльності держави й (або) муніципальних утворень. Податок встановлюється виключно державою і базується на актах вищої юридичної сили.

Встановлення державою податків - це форма прояву її *державного суверенітету* і здійснення належних їй *функцій владності*.

Податки покликані виконувати *фіскальну і регулюючу функції*. Фіскальна функція спрямована на поповнення доходної частини бюджету шляхом залучення податкових платежів. Регулююча функція (відома в літературі функція податків як регулятора виробництва) полягає у використанні державою податкового механізму (пільг, ставок), щоб зацікавити платника податку в здійсненні певної діяльності, виконанні робіт чи навпаки, зробити для нього не вигідним зайняття ними (наприклад, шляхом встановлення високих податкових ставок). Застосовуючи податкові пільги, держава заохочує благодійність, милосердя, захищає малозабезпечені верстви населення. Податок повинен стати стимулом до праці, до зменшення витрат, до природоохоронної діяльності та ін.

Податок — вид обов'язкового платежу до бюджету. На відміну від інших платежів, для податку характерні такі ознаки: адресність до бюджету, обов'язковість платежу; перехід права власності при сплаті податку; індивідуальна безоплатність; регулярність стягнення.

Адресність до бюджету полягає в тому, що податок, на відміну від інших обов'язкових платежів, може бути сплачений лише до бюджету, а не до іншого грошового централізованого або децентралізованого фонду.

Обов'язковість податку виражається в тому, що за порушення встановленого строку сплати, розміру платежу, ухилення від сплати,

передбачена відповідальність платника. Обов'язковість передбачає можливість примусового виконання платежу.

Податок — категорія як правова, так і економічна, тому що це форма перерозподілу національного доходу. При сплаті податкового платежу відбувається перехід частини коштів із власності окремих платників у власність усієї держави. Такого переходу права власності не існує при внесенні до бюджету обов'язкових платежів державними підприємствами. Такі платежі будуть податками лише за формою, а не за змістом.

Податок як регулярний платіж вноситься періодично, в чітко встановлені законодавством строки.

При стягненні податків застосовують один із методів оподаткування: *пропорційний метод оподаткування* або *прогресивний метод оподаткування*.

Пропорційне оподаткування полягає в тому, що із збільшенням оподаткованого доходу податкова ставка залишається незмінною.

При прогресивному оподаткуванні податкова ставка збільшується у міру зростання доходів, що підлягають оподаткуванню. Прогресивний метод застосовується при стягненні прибуткового податку з громадян.

Податки, що діють на території тієї чи іншої держави, складають її *податкову систему*.

Податкова система повинна будуватись на принципах стабільності, обов'язковості соціальної справедливості, економічного використання ресурсів і охорони навколишнього середовища, економічної доцільності.

Податковий кредит — сума, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити податкове зобов'язання звітного (податкового) періоду.

Необхідно розуміти, що податковий кредит не є податковою пільгою, не зважаючи на схожість із нею у вигляді податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку, яка передбачена підпунктом а) пункту 30.9 статті 30 Податкового кодексу України.

По своїй, правовій природі податкова пільга — це додаткове право, закріплене законом привілей платника податку, у порівнянні з іншими платниками податків.

Податкові канікули — встановлений законом термін, впродовж якого певні групи підприємств, фірм, компаній звільняються від сплати окремих видів податків або податків загалом.

Податкові канікули означають застосування нульової ставки податку на прибуток платниками, річний дохід яких не перевищує 3 млн грн, зарплата їх працівників, нарахована за кожний місяць звітного періоду, перевищує 2 мінімальні (тобто, на 1 січня 2018 року, більше 6400 грн) та які відповідають одному із таких критеріїв: утворені після 1 січня 2017 року; діючі, в яких протягом 3 попередніх років щорічний обсяг доходів не перевищує 3 млн грн, та середньооблікова кількість працівників складала 5-20 осіб; зареєстровані платниками єдиного податку до 1 січня 2017 р. та в яких за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції становив до 3 млн грн, а середньооблікова кількість працівників складала 5-50 осіб. Дія пункту 44

підрозділу 4 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України не поширюється на суб'єктів господарювання, утворених після 1 січня 2017 року шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), приватизації та корпоратизації, а також тих, які здійснюють види діяльності, визначені у підпунктах 2.1 – 2.18 цього пункту, зокрема: виробництво, оптовий продаж, експорт, імпорт підакцизних товарів; виробництво, оптовий та роздрібний продаж пально-мастильних матеріалів; фінансову та страхову діяльність; зовнішньоекономічну діяльність (крім діяльності у сфері інформатизації); оптову торгівлю і посередництво в оптовій торгівлі; діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку.

Платники податку на прибуток, які відповідають вимогам, встановленим пунктом 44 підрозділу 4 розділу XX ПКУ, з 1 січня 2017 року по 31 грудня 2021 року можуть застосовувати нульову ставку податку на прибуток із поданням спрощеної податкової декларації за формою, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України 592.

Зазначеним підприємствам для переходу до подання спрощеної декларації з податку на прибуток достатньо подати спрощену податкову декларацію у строк, встановлений для річного звітного (податкового) періоду.

Податкова пільга — передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених пунктом 30.2 статті 30 Податкового кодексу України.

Підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат.

Платник податків вправі використовувати податкову пільгу з моменту виникнення відповідних підстав для її застосування і протягом усього строку її дії.

Платник податків вправі відмовитися від використання податкової пільги чи зупинити її використання на один або декілька податкових періодів, якщо інше не передбачено Податковим кодексом України. Податкові пільги, не використані платником податків, не можуть бути перенесені на інші податкові періоди, зараховані в рахунок майбутніх платежів з податків та зборів або відшкодовані з бюджету.

Податкові пільги, порядок та підстави їх надання встановлюються з урахуванням вимог законодавства України про захист економічної конкуренції виключно цим Кодексом, рішеннями Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, прийнятими відповідно до Податкового кодексу України.

Суми податку та збору, не сплачені суб'єктом господарювання до бюджету у зв'язку з отриманням податкових пільг, обліковуються таким суб'єктом - платником податків. Облік зазначених коштів ведеться в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Контролюючі органи складають зведену інформацію про суми податкових пільг юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців та визначають втрати доходів бюджету внаслідок надання податкових пільг.

Контролюючі органи здійснюють контроль за правильністю надання та обліку податкових пільг, а також їх цільовим використанням, за наявності законодавчого визначення напрямів використання (щодо умовних податкових пільг) та своєчасним поверненням коштів, не сплачених до бюджету внаслідок надання пільги, у разі її надання на поворотній основі. Податкові пільги, використані не за призначенням чи несвоєчасно повернуті, повертаються до відповідного бюджету з нарахуванням пені в розмірі 120 відсотків річних облікової ставки Національного банку України.

Податкова пільга надається шляхом:

- а) податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- б) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- в) встановлення зниженої ставки податку та збору;
- г) звільнення від сплати податку та збору.

Податкові платежі — обов'язкові збори, які стягуються з платників за умови конкретного еквівалентного обміну між державою та платником (плата за воду, землю).

Податкові платежі впроваджуються державою виключно із застосуванням встановлених законодавством принципів, таких як: загальність, обов'язковість, фіскальна достатність, стабільність, економічність, соціальна справедливість, єдиний підхід до встановлення податків та зборів.

Різноманітні функції податкових платежів впливають на формування та функціонування фінансової системи держави.

Податкові платежі є важливим інструментом, за допомогою якого держава здійснює економічний вплив на фінансово-господарську діяльність усіх суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Таким чином реалізуються розподільча, стимулююча та регулююча функції податків. Фінансові ресурси перерозподіляються від платників податків до держави та місцевого самоврядування. Податки дозволяють перерозподіляти частину сукупного доходу суспільства між різними суб'єктами з метою підтримки соціальної стабільності в суспільстві. Шляхом запровадження певних податкових або пільг в оподаткуванні або зменшенні податкового тиску держава підтримує або обмежує привабливість певних видів галузей економіки. Контрольна функція податків передбачає кількісне відображення податкових надходжень та їх зіставлення з потребами держави у фінансових ресурсах. Завдяки контрольній функції оцінюється ефективність податкового механізму та забезпечується контроль за рухом фінансових ресурсів.

Податки - це встановлені вищим органом законодавчої влади обов'язкові платежі, які сплачують фізичні та юридичні особи до бюджету у розмірах і

термінах, передбачених законодавством. За формою оподаткування податки прийнято поділяти на прямі і непрямі.

Прямими є податки, які встановлюються безпосередньо на дохід чи майно платника податків. До них відносять: податок на прибуток підприємств, прибутковий податок з громадян, податок з власників транспортних засобів, плата за землю тощо. Як видно, податки встановлюються безпосередньо на майно або дохід платників, їх розмір прямо залежить від величини (обсягу) об'єкта оподаткування, чим більше об'єкт оподаткування, тим більша сума податку повинна бути сплачена.

Непрямими є податки, що включаються у вигляді доданої вартості до ціни товару чи тарифу на послуги і сплачуються споживачами цих товарів і послуг. Зв'язок між платниками податку (споживачами товару) і державою здійснюється опосередковано (наприклад, податок на додану вартість сплачують споживачі товарів і послуг, але не прямо державі, а через посередників - підприємства, які виступають у ролі колекторів, збирачів податку). До непрямих податків, крім згаданого податку на додану вартість, також належать акцизний збір, митні збори. Розміри податкових платежів при постійних ставках (тарифах) прямо пропорційно залежать від кількості й вартості товарів (послуг), що купуються.

За економічним змістом податки поділяють на *3 групи*:

Податки на доходи стягуються за встановленими ставками з доходів фізичних та юридичних осіб. До них належать такі податки: податок на прибуток підприємств, прибутковий податок з громадян.

Податки на споживання стягуються з покупців у цінах на товари і послуги, які купуються. До них належать: податок на додану вартість, акцизний збір, митні збори.

Податок на майно встановлюється на конкретне майно юридичних і фізичних осіб, наприклад, на транспортні засоби, інші об'єкти рухомого та нерухомого майна.

Залежно від рівня бюджету, в який сплачуються податки, вони поділяються на *загальнодержавні* і *місцеві*. Загальнодержавні податки встановлюються вищими законодавчими органами влади (Верховна рада України) і стягуються на території всієї країни, місцеві встановлюються місцевими органами управління і є обов'язковими до сплати тільки на певній території.

До загальнодержавних податків і зборів належать: податок на додану вартість, акцизний збір, податок на прибуток підприємств, прибутковий податок з громадян, мито, державне мито, податок на нерухомість, плата за землю, рентні платежі, податок на промисел, плата за торговий патент, податок з власників транспортних засобів, збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, збір за спеціальне використання природних ресурсів, збір за забруднення навколишнього середовища, збір на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, збір в Пенсійний фонд,

збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, фіксований сільськогосподарський податок, єдиний податок.

До місцевих податків і зборів належать: податок з реклами, комунальний податок, готельний збір, збір за паркування автотранспорту, ринковий збір, збір за видачу ордеру на квартиру, курортний збір, збір за участь у бігах на іподромі, збір за вигреш у бігах на іподромі, збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі, збір за право використання місцевої символіки, збір за право проведення кіно- і телезйомок, збір за проведення місцевого аукціону, лотерей, збір за проїзд територією прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон, збір за видачу дозволів на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг, збір з власників собак. За порядком використання податки поділяють на загальні та спеціальні. Загальними є податки, які не мають цільового призначення і використовуються на загальнодержавні потреби (поточні витрати, фінансування освіти, охорони навколишнього середовища, утримання армії тощо). До таких податків належать: податок на додану вартість, податок на прибуток, податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, мито, акцизний збір тощо.

Спеціальними (цільовими) є такі, які встановлюються для фінансування спеціальних заходів. В першу чергу, спеціальними податками виступають збори, а саме, збір у Пенсійний фонд, збір у фонд соціального страхування на випадок безробіття, збір у фонд соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, які передбачають чітко визначене джерело їх формування та напями використання. Крім того, до спеціальних податків можна віднести плату за землю, оскільки цей платіж використовується для фінансування витрат, пов'язаних з раціональним використанням та охороною земель тощо.

За складовими ціни, до яких відносять податки їх можна поділити наступним чином: податки, які відносять на витрати виробництва, податки, які сплачують з прибутку, акцизи.

Податки, які відносять на витрати виробництва включаються у собівартість продукції, товарів, робіт, послуг. До них відносять нарахування на фонд оплати праці: відрахування у пенсійний фонд, у фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, фонд соціального страхування на випадок безробіття тощо.

Податки, які сплачуються з прибутку - це податки, джерелом сплати яких є прибуток суб'єктів підприємницької діяльності. В першу чергу до цієї групи податків належить податок на прибуток підприємств.

Акциз- це вид непрямого оподаткування, який включаються в ціну товарів і сплачуються в кінцевому підсумку покупцем, а не виробником товарів. Акцизи поділяються на універсальні, у вигляді податку на додану вартість та специфічні, у вигляді акцизного збору.

За співвідношенням між ставкою оподаткування і об'єктом оподаткування податки поділяють на:

Прогресивні податки (ставки) - це податки, ставки і розмір яких збільшується із збільшенням обсягу об'єкта оподаткування. Прогресія ставок оподаткування може бути простою і ступеневою. При простій прогресії підвищена ставка застосовується, при збільшенні розміру об'єкта оподаткування, до всього об'єкта оподаткування. При ступеневій прогресії підвищена ставка застосовується лише до тієї частини, що перевищує встановлені інтервальні обмеження.

Регресивними податками (ставками) є податки, ставки і розмір яких знижується в міру збільшення обсягу об'єкта оподаткування. В оподаткуванні прогресивні й регресивні ставки можуть застосовуватись як окремо, так і разом у вигляді прогресивно-регресивної та регресивно-прогресивної шкали ставок. При запровадженні таких податків необхідно виходити з існуючого досвіду оподаткування з урахуванням повного та своєчасного покриття витрат держави і позитивного впливу кожного податку на фінансові результати діяльності платників податків.

Пропорційними є податки, величина ставок яких є незмінною і не залежить від розміру об'єкта оподаткування. Класичним прикладом пропорційних податків є податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств. Наприклад, величина ставки останнього складає 25 відсотків, незалежно від величини отриманого підприємством прибутку.

За суб'єктами оподаткування податки прийнято поділяти на ті, які сплачують лише юридичні особи (податок на прибуток підприємств, комунальний податок), лише фізичні особи (прибутковий податок з громадян) і податки, які сплачують, як юридичні, так і фізичні особи (збір на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, збір в Пенсійний фонд тощо).

Посередницька операція — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, який виступає в ролі комісонера в договорі комісії, консигнатора у консигнаційному договорі або повіреного в договорі доручення, за винятком довірчих операцій із коштами, цінними паперами, зокрема з приватизаційними майновими сертифікатами, операціями щодо випуску боргових зобов'язань і вимог та торгівлі ними, операціями щодо торгівлі валютними цінностями та іншими видами фінансових ресурсів, а також усіма видами банківських і страхових операцій.

У банківській практиці – це плата комерційному банку за здійснення операцій, які виконуються за дорученням і за рахунок клієнтів, плата за участь у розміщенні цінних паперів. Комісією є також частка відсоткових ставок, одноразових зборів та інших винагород. Вона залежить від становища позичальника, терміну кредиту, валюти, що використовується, та ін. Комісійно-розрахункові операції пов'язані із здійсненням внутрішніх і міжнародних (зовнішніх) розрахунків, інкасових, акредитивних і переказних операцій.

Комісійні операції з інкасування векселів полягає в тому, що банк відшукує гроші боржників і зараховує їх на рахунки своїх клієнтів. До комісійних операцій безпосередньо не пов'язаних з розрахунками, належить

надання банківського акцепту й авалю з боргових зобов'язань (банк також дає згоду оплатити або гарантує платежі по векселях). Банківська гарантія підвищує надійність боргового зобов'язання. До комісійних операцій також відносять торгово-комісійні операції кредитних установ (купівля або продаж банком за дорученням клієнтів цінних паперів, іноземної валюти, коштовних металів), посередництво у розміщенні акцій і облігацій, бухгалтерське і консультаційне обслуговування клієнтів. Комісійні операції здійснюють і за кредитними картками. Розмір комісії за комісійні операції залежить від виду операції, суми угоди, становища клієнта.

Поточні видатки — це видатки бюджету на фінансування підприємств, установ, організацій і органів, визначені на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення.

Вони включають: видатки на товари та послуги; оплату праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату; придбання предметів постачання і матеріалів; витрати на відрядження; оплату послуг бюджетних установ; оплату комунальних послуг та енергоносіїв; виплату процентів; трансфертні платежі органам державного управління.

Поточні витрати — визначені на початок бюджетного року видатки бюджету на фінансування підприємств, установ, організацій і органів, а також на фінансування соціального захисту населення. Поточні (операційні) витрати пов'язані із безпосереднім виконанням підприємством своєї основної функції - виготовленням продукції.

Поточні витрати чинників виробництва бувають циклічними та безперервними. Циклічні утворюються з кожним циклом виготовлення продукту (витрати на матеріали, заробітну плату робітників, інструмент). Безперервні існують постійно та незалежно від виробництва (утримання приміщень, споруд, обладнання, управлінського апарату).

Предмет (об'єкт) лізингу - може бути будь-яке нерухоме та рухоме майно, що може бути віднесене до основних фондів відповідно до законодавства (в тому числі продукція, вироблена державними підприємствами): машини, устаткування, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка, системи телекомунікацій тощо, не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень про передачу його в лізинг (оренду).

Однак закон встановлює певні обмеження щодо окремих груп об'єктів. Так, майно, яке є в державній власності, може бути об'єктом лізингу тільки за погодженням з органом, що здійснює управління цим майном у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Не можуть бути об'єктами лізингу: об'єкти оренди державного майна, визначені в ст. 4 Закону України «Про оренду державного і комунального майна», крім окремого індивідуально визначеного майна державних підприємств (зазначене майно, яке є в державній власності, може бути об'єктом лізингу тільки за погодженням у встановленому порядку з органом, що здійснює управління цим майном; перелік таких органів визначений Декретом Кабінету Міністрів України «Про управління майном, що є у загальнодержавній власності» від 15 грудня 1992 р.; земельні ділянки та

інші природні об'єкти. Об'єкт лізингу в передбачених законом випадках (транспортні засоби, обладнання підвищеної небезпеки тощо) має бути зареєстрований у встановленому порядку на ім'я лізингодавця чи лізенгоодержувача.

Ризики щодо випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта лізингу несуть: а) за договором фінансового лізингу — лізенгоодержувач, якщо інше не передбачено договором лізингу; б) за договором оперативного лізингу — лізингодавець, якщо інше не передбачено договором лізингу. У разі, якщо продавець або лізингодавець прострочили строк передачі об'єкта лізингу, ризик його випадкового знищення чи випадкового пошкодження у період прострочення несе сторона, що допустила таке прострочення.

З метою забезпечення інтересів суб'єктів лізингу під час виконання ними лізингових операцій закон передбачає обов'язковість страхування об'єкта лізингу від ризику його випадкового знищення чи пошкодження. Таке страхування здійснюється за домовленістю сторін відповідно до Закону України «Про страхування» від 7 березня 1996 р.

Витрати на утримання об'єкта лізингу (лізингового майна), пов'язані з його страхуванням, експлуатацією, технічним обслуговуванням і ремонтом, відповідно до ст. 15 Закону «Про лізинг» розподіляються таким чином: при фінансовому лізингу — вони покладаються на лізенгоодержувача, якщо інше не передбачено договором лізингу; при оперативному лізингу — на лізингодавця, крім витрат, пов'язаних з експлуатацією та поновленням використаних матеріалів, якщо інше не передбачено договором лізингу.

Прибуток — кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства. Обчислюється як різниця між валовим вибором (без податку на додану вартість та акцизного збору) й витратами на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг); грошове вираження різниці між вартістю реалізованої продукції та витратами на її виробництво.

Є прибуток обліковий (бухгалтерський) і економічний.

Чистий обліковий (бухгалтерський) прибуток обчислюють як різницю між вартістю реалізованої продукції та витратами на її виробництво.

Економічний прибуток розраховують як різницю між обліковим і нормальним прибутком, який, як уже зазначалося, становить винагороду за підприємницьку діяльність і є складовою витрат виробництва. Економічний прибуток виникає тоді, коли загальна виручка перевищує всі зовнішні та внутрішні витрати, включаючи в останні нормальний прибуток на капітал у вигляді відсотка.

Нормальний прибуток входить до складу так званих нефінансових витрат виробництва. Вирішальним критерієм визначення реальної прибутковості підприємства вважають величину економічного прибутку. Вона показує, наскільки обліковий прибуток перевищує нормальний:

Розрізняють також прибуток засновницький і чистий (розрахунковий) прибуток.

Засновницький прибуток - це дохід, який одержують засновники акціонерного підприємства (товариства) при відкритій підписці на акції у формі різниці між сумою, що одержана від реалізації, і статутним капіталом товариства. Цей вид прибутку утворюється за рахунок продажу акцій за ціною, що перевищує номінальну вартість акції.

Чистий (розрахунковий) прибуток - це частина загального або балансового прибутку підприємства, що залишилась у його розпорядженні після сплати податків, рентних та інших платежів до бюджету. Чистий прибуток є джерелом коштів для розвитку і розширення виробництва, задоволення соціальних потреб трудового колективу, заохочення працівників.

Зростання прибутку досягається передусім за рахунок збільшення виробництва і відповідно виручки від реалізації продукції та зникнення її собівартості.

Виручка від реалізації продукції, в свою чергу, залежить від кількості виробленої продукції, її складу (асортименту, номенклатури) і цін, що склалися.

Проект бюджету – проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет або проекту рішення відповідної ради про місцевий бюджет.

Проект містить пропозиції Кабінету Міністрів України щодо: граничного розміру дефіциту (профіциту) Державного бюджету України у відсотках до прогнозного річного обсягу валового внутрішнього продукту; частки прогнозного річного обсягу валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через зведений бюджет України; граничного обсягу державного боргу та його структури; частки обсягу міжбюджетних трансфертів у видатках Державного бюджету України і коефіцієнта вирівнювання місцевих бюджетів; частки капітальних вкладень у видатках Державного бюджету України та пріоритетних напрямів їх використання; взаємовідносин Державного бюджету України з місцевими бюджетами в наступний бюджетний період; змін до законодавства, які потрібно прийняти для реалізації бюджетної політики держави; переліку головних розпорядників коштів Державного бюджету України; захищених статей видатків бюджету; обґрунтування необхідності поділу бюджету на загальний і спеціальний фонди.

Отже, у проекті Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний рік визначено головні пріоритети бюджетної політики на плановий рік, які мають стати орієнтиром для уряду, який керує складанням проекту бюджету, і для Верховної Ради України під час розгляду і затвердження бюджету.

За результатами парламентських слухань Верховна Рада України приймає постанову про схвалення або взяття до відома Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний рік. У цій постанові можуть бути пропозиції

Верховної Ради України до проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний рік виключно з питань, означених у проекті.

Відповідно до Основних напрямків бюджетної політики Кабінет Міністрів України організовує розроблення проекту державного бюджету. Для підготовки пропозицій до нього Міністерство фінансів розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції щодо підготовки бюджетних запитів. У них головні розпорядники коштів відповідно до своєї діяльності зазначають розподіл фінансових та інших ресурсів, потрібних для здійснення конкретних програм і заходів, що сприяє визначенню реальних пропозицій до проекту держбюджету.

Після цього *Міністерство фінансів аналізує* отримані від головних розпорядників коштів запити і пропозиції щодо обсягу видатків, визначає їх відповідність Основним напрямам і *готує проект закону про Державний бюджет України, який подає на розгляд Кабінету Міністрів України.*

Кабінет Міністрів України приймає постанову про схвалення проекту закону про Державний бюджет України. Схвалений проект Кабінет Міністрів України не пізніше як 15 вересня року, що передує плановому, подає до Верховної Ради України. Крім того, після схвалення Кабінетом Міністрів України проект закону про Держбюджет Міністерство фінансів доводить до місцевих органів влади розрахунки прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методику їх визначення та інші показники, необхідні для складання проектів місцевих бюджетів.

Профіцит бюджету – з латинської мови дослівно - зростання і підвищення. Профіцит бюджету, згідно з п. 44 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України - це перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету). В ідеалі профіцит бюджету дозволяє скасувати окремий вид податку чи збору (обов'язкового платежу) в державі або знизити податкові ставки; збільшувати обсяги капітальних вкладень; підвищувати соціальні виплати, заробітну плату державним службовцям та працівникам бюджетної сфери; надавати міжнародні кредити тощо. Проте виключно таке сприйняття профіциту бюджету робить це визначення недоречним і неактуальним сьогодні в українському законодавстві. Проте не завжди профіцит бюджету є показником ефективності фінансової системи та національного багатства. Адже затвердження бюджету з профіцитом не обов'язково означає надлишок бюджетних коштів, який держава неспроможна освоїти. Коментована стаття визначає, що бюджет з профіцитом затверджується у чітко передбачених випадках з метою резервування певної частини коштів, що не скеровується на фінансування видатків бюджету, з метою їх скерування на: погашення боргу; забезпечення встановленого розміру оборотного залишку бюджетних коштів; придбання цінних паперів.

Тобто сума профіциту бюджету має цільове призначення і повинна затверджуватись тільки тоді, коли є така необхідність. Відтак профіцит бюджету може свідчити про готовність та спроможність держави

розраховуватись за своїми зобов'язаннями після покриття усіх передбачених бюджетних видатків протягом відповідного бюджетного періоду.

Рахункова палата України – є постійно діючим органом контролю, який утворюється Верховною Радою України підпорядкований і підзвітний їй. Вона здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави. Голова Рахункової палати, заступники голови, секретар та головні контролери обираються Верховною Радою України таємним голосуванням на 7 років.

Повноваження рахункової палати поширюються : на парламент, органи виконавчої влади, Національний Банк України, антимонопольний комітет, фонд державного майна інші державні органи створені відповідно до законодавства України, а також органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, банки, господарські товариства, страхові компанії, інші фінансові установи і їх спілки, асоціації та інші об'єднання не залежно від форм власності, об'єднання громадян, не державні фонди, інші не державні не комерційні громадські організації в тій частині їх діяльності, яка стосується використання коштів Державного бюджету України.

Рахункова палата України здійснює експертно-аналітичні, інформаційні та інші види діяльності, що забезпечують контроль за використанням коштів загально державних цільових фондів, за цільовим використанням фінансово-кредитних і валютних ресурсів (під час здійснення загально державних програм), проводить фінансові перевірки і ревізії, експертизу проектів державного бюджету, проектів законів та інших нормативних актів, міжнародних договорів, загальнодержавних програм та інших документів, що стосуються державного бюджету та фінансів України.

При виявленні порушень рахункова палата, на відміну від інших контрольних органів не притягає до відповідальності винних осіб, а передає відповідні матеріали до правоохоронних органів, з інформуванням про це Верховну Раду України.

Реалізація продукції, робіт, послуг — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає передавання права власності на продукцію, роботи, послуги іншому суб'єктові підприємницької діяльності в обмін на еквівалентну суму коштів та боргових зобов'язань.

Процес виробництва завершується доведенням продукції до споживача. Для підприємства-виробника реалізація продукції є свідченням, що вона за споживчими властивостями, якістю та асортиментом відповідає суспільному попиту і потребам покупців.

На практиці використовуються два методи визначення моменту реалізації продукції: метод нарахування (продукцію відвантажено або відпущено споживачу); касовий метод (одержано кошти на рахунок постачальника за реалізовану продукцію).

Реалізація продукції завжди передбачає зміну форми вартості. Тому бартерні операції не можна вважати реалізацією продукції. За бартерного обміну товарів не відбувається руху коштів, немає надходжень виручки від

реалізації продукції, тобто не відбувається зміни форми власності. На жаль, згідно з діючим господарським законодавством бартерні операції нині включаються у звітність з реалізації продукції підприємств, що певною мірою викривляє реальний стан справ. (Приблизно 40 % реалізації з усіх галузей в Україні відбулися за бартерних операцій.)

На розмір виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) впливають такі фактори встановлення граничних (максимальних або мінімальних) цін і тарифів; затвердження граничних рівнів рентабельності (частки прибутку в ціні, тарифи); встановлення граничних рівнів торгових надбавок і постачальницько-збутових націнок при реалізації товарів, робіт, послуг.

Ревізія – метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку та звітності, спосіб документального розкриття недоліків, розтрат, привласнень і крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань.

Ревізія – це різностороння і перевірка діяльності підприємства для встановлення законності, доцільності й ефективності дій.

На відміну від інших форм контролю, ревізія має чіткий правовий статус, який закріплює межі її поширення, строки проведення, права і обов'язки посадових осіб, порядок оформлення і розгляду результатів. Ревізія є найбільш поширеною формою економічного контролю. А тому судово-слідчі органи з усіх форм економічного контролю застосовують як процесуальний засіб виявлення складу злочину тільки ревізії.

Основні причини необхідності ревізій:

низька свідомість окремих працівників стосовно ощадливості й збереження суспільної власності;

не завжди ефективний попередній і поточний контроль з боку керівників, бухгалтерів і фахівців відповідних галузей діяльності;

недоліки в доборі кадрів матеріально відповідальних осіб неякісна інвентаризація, недосконалість системи матеріальної відповідальності тощо.

Тому під час ревізії поряд із проведенням інвентаризацій цінностей і розрахунків слід організувати надання відпусток з повною передачею цінностей тим матеріально відповідальним особам, які не користувались ними більше року, і здійснити остаточний розрахунок зі звільненими матеріально відповідальними особами, за якими числилися непередані цінності, ліквідувати відсталість у рознесенні облікових даних за окремими бухгалтерськими рахунками тощо.

Ревізії досліджують господарсько-фінансову діяльність підприємств і підприємців з метою виявлення негативних явищ, їх ліквідації та уникнення в майбутньому. Ревізії активно впливають на виявлення причин безгосподарності, порушень законодавства і нормативних актів, сприяють відшкодуванню заподіяних конкретними особами збитків. З цією метою ревізори використовують законодавчі й нормативні акти з питань фінансово-

господарського контролю, первинні облікові документи, реєстри бухгалтерського обліку, фінансову звітність суб'єктів підприємницької діяльності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал).

Ревізія також вивчає суб'єкт підприємницької діяльності в статистиці, ретроспективно, тобто після завершення господарських процесів. Результати ревізії ґрунтуються на документально достовірних доказах. Під час ревізії конкретно встановлюють розмір збитків, втрат, нестач, обґрунтовуючи це системою доказів (первинними документами, даними інвентаризацій, пояснювальними записками відповідальних осіб тощо).

Ревізія проводиться згідно з законодавством про підприємства. При цьому власник ставить перед ревізією мету встановити, як призначений ним керівник підприємства виконує його волю в підприємницькій діяльності. Ревізія сприяє підвищенню ефективності діяльності, але не виконує прогностичної функції.

За ознакою ревізуючих органів ревізії бувають: *позавідомчі* - ревізії здійснюють органи інших міністерств або відомств: Міністерство економіки, Державний комітет статистики, Антимонопольний комітет тощо, *внутрішньовідомчі* - ревізії призначаються розпорядженням керівника вищестоящої організації чи установи

За ознакою повноти перевірки розрізняють ревізії *повні* й *часткові*. *Повна* ревізія охоплює перевіркою всі види фінансово-господарської діяльності підприємства, *часткова* – лише окремі види діяльності або господарських операцій (касові, розрахункові, товарні, виробничі тощо).

За організаційною ознакою ревізії бувають *плановими* й *позаплановими*. Ревізії, які проводяться за визначений період часу (один, два чи три роки) і охоплюють перевіркою всі види фінансово-господарської діяльності (повні ревізії), вважаються плановими і передбачаються в планах проведення ревізій. До позапланових належать ревізії, які проводяться в окремих випадках і з різних причин (в разі виявлення нестач, за наявності сигналів про недоліки в роботі, порушення і зловживання, з метою контролю за якістю ревізії тощо).

За колом питань, що підлягають перевірці, ревізії бувають *наскрізні* й *тематичні*, *комплексні* й *некомплексні*.

Наскрізні ревізії проводять для перевірки взаємопов'язаних господарських організацій і підприємств.

Тематичні – це ревізії переважно з окремого питання (теми). Вони охоплюють максимальну кількість підприємств (перевірка стану бухгалтерського обліку і фінансової звітності).

Комплексні ревізії включають усі види контролю й охоплюють виробничу та господарсько-фінансову діяльність підприємств, при цьому здійснюються документальна ревізія, економічний аналіз, перевірку оперативної роботи тощо. Такі ревізії проводить бригада, яка складається з ревізорів, бухгалтерів, економістів, менеджерів та інших фахівців.

Некомплексні ревізії проводяться в невеликих за обсягом роботи підприємствах, а також під час часткових ревізій за участю одного чи двох ревізорів.

Перераховані види ревізій при вмілій, раціональній їх організації забезпечують збереження коштів, попередження фактів зловживань, підвищення ефективності роботи суб'єктів підприємницької діяльності.

Резервний фонд — фонд, який створюється за рахунок чистого прибутку для забезпечення покриття можливих збитків від фінансово-господарської діяльності.

Резервний фонд створюють з метою захисту інтересів як власників підприємства, так і його кредиторів. Саме за рахунок коштів даного фонду підприємство зобов'язане покривати власні збитки. У разі якщо організація має форму акціонерного товариства, кошти з резервного фонду можуть направлятися на здійснення викупу акцій, а також погашення боргових зобов'язань (облігацій) – при відсутності інших засобів.

При витрачанні коштів резервного фонду на зазначені цілі, відрахування в нього виробляють з прибутку до оподаткування. Відповідно, компанія отримує пільгу, завдяки тому, що відрахування в зазначений фонд не підлягають обкладенню податком на прибуток. При цьому відрахування коштів розглянутого фонду на інші цілі заборонено. Право на прийняття рішення про використання коштів з цього фонду мають тільки члени ради директорів чи наглядової ради.

Особливості формування резервного фонду в акціонерному товаристві і товаристві з обмеженою відповідальністю різняться. Так, для акціонерної компанії законодавчо визначена мінімальна величина резервного фонду, яка повинна становити 15% від величини його статутного капіталу. При цьому організація зобов'язана на щорічній основі виробляти в нього грошові відрахування – як мінімум в розмірі 5% від величини його чистого прибутку. Після досягнення резервним фондом мінімального розміру, визначеного законодавством, підприємство має право припинити відрахування в нього. Тут важливо врахувати той факт, що воно має право зробити це, але не зобов'язана. Вся інформація про резервний фонд має бути прописана в Статуті підприємства.

Що стосується товариства з обмеженою відповідальністю, то вона не зобов'язана формувати резервний фонд. Якщо власники підприємства все ж прийняли рішення про утворення резервного фонду, то його розмір і порядок створення також повинні бути обов'язково прописані в Статуті.

Слід зазначити, що гранично можлива величина резервного фонду не обмежена. Вона визначається самим підприємством, що підлягає відображенню в установчих документах. Разом з тим, дуже значний резервний фонд, також як і занадто маленький, несе в собі певні ризики. Це пояснюється тим, що грошові кошти, що знаходяться в резервному фонді, заморожені у вигляді неризикових, але низько дохідних активів, що скорочує загальний прибуток компанії.

При цьому резервний фонд не має на увазі фактичного присутності засобів на рахунку. Так, в інших випадках кошти можуть бути представлені у вигляді неліквідних активів, тобто тих фінансових інструментів, які важко реалізувати в грошові кошти, або ж це займе великий проміжок часу. Подібна ситуація несе в собі підвищені ризики, оскільки кошти з резервного фонду буде важко реалізувати.

У тому випадку, якщо після закінчення звітного року, на балансі виникає збиток, то на його ліквідацію може піти весь резервний фонд або деяка його частина.

Резиденти — юридичні особи, включаючи і бюджетні організації, суб'єкти підприємницької діяльності, їхні філії, відділення й інші відокремлені підрозділи, які становлять окремий баланс і мають розрахунковий рахунок та здійснюють реалізацію продукції, робіт, послуг на митній території України.

У пункті 5 статті 1 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”. Згідно з Декретом резидентами є:

- фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України; дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності;

Податковий кодекс України визначає, що резидентами можуть бути фізичні особи, юридичні особи та дипломатичні представництва, консульські установи чи інші офіційні представництва України, що розташовані за кордоном, за наявності сукупності умов.

Юридична особа належить до категорії резидентів, якщо вона створена та здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України незалежно від місця розташування. Тобто юридична особа може розташовуватися як на території України, так і за її межами. Отже, навіть юридичні особи, що розташовані та здійснюють свою діяльність на території іншої країни, але за законами нашої держави для цілей оподаткування буде вважатися резидентом.

За таким же принципом визначаємо, до якої категорії належить відокремлений підрозділ юридичної особи, що здійснює свою діяльність без створення окремої юридичної особи.

Всі дипломатичні представництва та консульські установи України, що здійснюють свою передбачену законом діяльність в інших країнах, законодавець відносить до категорії резидентів. Що ж до офіційних представництв України за кордоном, то їх відносимо до резидентів лише за умови, що вони наділені дипломатичними привілеями та імунітетами. В іншому

випадку такі представництва будуть користуватися правилами оподаткування передбаченими для нерезидентів.

Фізична особа буде вважатися резидентом незалежно від громадянської належності, тобто це може бути і громадянин України, і іноземець, і особа без громадянства. Головною ознакою, за якою фізична особа відноситься до категорії резидентів, є постійне місце проживання в Україні. Отже, фізична особа, що постійно проживає в Україні, сплачує податки за правилами, передбаченими законодавством для резидентів.

Зазвичай визначити, є особа резидентом чи нерезидентом, дуже просто, проте існують неоднозначні ситуації, в яких таке визначення викликає певні труднощі. Для вирішення цього питання податкове законодавство встановлює низку правил, за якими й визначаємо, є особа резидентом чи ні.

Так, якщо особа проживає і в Україні, і в якійсь іншій країні, то вона вважається резидентом, якщо саме в Україні вона має постійне місце проживання. Наприклад, особа, скажімо громадянин України чи особа без громадянства, певний час проживає в Україні та деякий час проживає в сусідній Польщі. Для цілей оподаткування така особа вважатиметься резидентом за умови, що саме в Україні вона має постійне місце проживання, тобто така особа здійснила реєстрацію місця проживання саме на території України та відповідно до норм українського законодавства.

Бувають ситуації, за яких особа має місце постійного проживання і в Україні, і в іншій державі, тобто, наприклад, має реєстрацію місця проживання в Україні відповідно до закону України та реєстрацію місця проживання в іншій країні відповідно до її законодавства. У такому випадку особа є резидентом, якщо серед цих двох держав саме з Україною в особи більш тісні економічні чи особисті зв'язки, тобто саме в Україні перебуває центр життєвих інтересів такої особи, а саме її родина, чи особа зареєстрована як фізична особа – підприємець за законами України тощо.

Якщо навіть за такими правилами не можна визначити, резидент особа чи нерезидент, то вважаємо особу резидентом, якщо така особа більше півроку проживає на території України. Отже, особа, що у податковому періоді, яким є календарний рік, проживала 183 дні в Україні, то вона вважається резидентом. Слід зазначити, що законодавець у цей строк включає день приїзду та день від'їзду особи.

Коли ж за жодної з цих умов неможливо визначити статус особи, то якщо така особа є громадянином України, вона вважається резидентом.

Крім того, особа може сама визначити своє постійне місце проживання в Україні шляхом подачі відповідної заяви до органів Державної міграційної служби України, та користуватися правилами оподаткування, передбаченими для резидента.

Рентабельність — це співвідношення прибутку з понесеними витратами (один із основних показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм власностей, який характеризує інтенсивність їх роботи). Він

характеризує рівень ефективності витрат, здійснених у процесі виробництва та реалізації продукції, робіт і послуг.

Різні варіанти рішень, що приймаються при визначенні прибутку, поточних витрат, авансованої вартості, для розрахунку рентабельності, зумовлюють наявність значної кількості показників рентабельності.

Показники рентабельності є відносними характеристиками фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства. Вони вимірюють прибутковість підприємства з різних позицій і групуються відповідно до інтересів учасників економічного процесу, ринкового обміну.

Показники рентабельності є важливими характеристиками факторного середовища формування прибутку (доходу) підприємства. З цієї причини вони є важливими обов'язковими елементами порівняльного аналізу й оцінки фінансового стану підприємства. При аналізі виробництва показники рентабельності використовуються як інструмент інвестиційної політики і ціноутворення.

Реструктуризація — (від англ. restructuration) зміна, відновлення структури. В контексті управлінських процесів реструктуризація це комплекс дій з метою досягнення бажаних змін в діяльності підприємства, спрямованих на забезпечення його фінансової ефективності, стійкої економічної та фінансової життєздатності.

Реструктуризація підприємства – це процес фінансово-економічних перетворень, який супроводжується змінами параметрів, що характеризують підприємство як економічну систему, та змінами у структурі її внутрішніх складових (внутрішній організаційній структурі, фінансовому забезпеченні, напрямках діяльності, ресурсному потенціалі та інших). Реструктуризація обов'язково проводиться, якщо досягається синергетичний ефект; підприємство знаходиться в кризовій ситуації і необхідно фінансове оздоровлення.

Реструктуризація структури капіталу (або *фінансова реструктуризація*) передбачає проведення конкретних дій, спрямованих на оптимізацію фінансових потоків в короткостроковому (оперативна фінансова реструктуризація) і довгостроковому (стратегічна фінансова реструктуризація) періодах.

Реструктуризація боргових зобов'язань спрямована на погашення, списання, розстрочення чи відстрочення зобов'язань перед бюджетом, позабюджетними фондами, банківськими структурами, підприємствами.

До організаційно-управлінської реструктуризації також слід відносити реорганізацію (злиття, приєднання, розподіл, виділення, перетворення), в тому числі створення чи ліквідацію філій

Злиття – спосіб реорганізації, який передбачає об'єднання всіх прав і обов'язків двох і більше юридичних осіб, внаслідок чого створюється нова юридична особа, а ті юридичні особи, що об'єднувались, припиняють свою діяльність і підлягають виключенню з державного реєстру. Отже, вони не є засновниками, а лише правопередниками, тому що із створенням нового

підприємства припиняють своє існування. Засновниками є власники корпоративних прав в майні новоствореного підприємства.

Приєднання – спосіб реорганізації, який передбачає приєднання всіх прав і обов'язків одного чи декількох підприємств до підприємства- правонаступника – при цьому підприємства, що приєднуються, припиняють свою діяльність і підлягають виключенню з реєстру. Нового підприємства при цьому не створюється, підприємство- правонаступник продовжує свою діяльність.

Поділ – спосіб реорганізації, що передбачає поділ однієї юридичної особи на декілька нових (у складі відповідних прав-активів і обов'язків-пасивів) з припиненням існування першого і реєстрацією нових юридичних осіб. В більшості випадків поділ застосовується як один з засобів антимонопольного регулювання.

Виділення – спосіб реорганізації, що передбачає створення одного чи декількох нових підприємств-юридичних осіб шляхом відокремлення частини майна і боргових зобов'язань від підприємства-правопередника.

Перетворення – спосіб реорганізації, що передбачає зміну форми власності або організаційно-правової форми юридичної особи без припинення її діяльності. При цьому потрібна перереєстрація в порядку, передбаченому для реєстрації.

Рефінансування — (refinancing) операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку. Основною метою рефінансування є регулювання ліквідності банків на виконання Національним банком функції кредитора останньої інстанції. Для цього Національний банк використовує такі кредити рефінансування: 1) постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт; 2) кредити рефінансування строком до 90 днів.

За потреби підтримки ліквідності банків на більш тривалій строк Національний банк України може прийняти рішення щодо здійснення рефінансування шляхом проведення тендерів строком до 360 днів.

На основі постійно діючої лінії рефінансування Національний банк здійснює підтримку короткострокової (миттєвої) ліквідності банку в національній валюті шляхом надання кредиту овернайт: 1) під забезпечення державними облігаціями України (крім облігацій зовнішньої державної позики) або депозитними сертифікатами; 2) без забезпечення (бланковий кредит).

Рефінансування банків здійснюється шляхом проведення кількісного або процентного тендера. Тендери проводяться з такою періодичністю: 3 середи підряд – рефінансування строком до 14 днів і одна середа – рефінансування строком до 90 днів.

Національний банк України здійснює рефінансування банків шляхом проведення тендерів лише під відповідне забезпечення. Перелік прийнятного забезпечення щоквартально доводиться до відома банків.

Національний банк України здійснює рефінансування банків за процентною ставкою, що не нижча, ніж облікова ставка Національного банку України, та яка протягом дії кредитного договору не підлягає коригуванню.

Ринок капіталів — це частина фінансового ринку, де формується попит і пропозиція на середньостроковий та довгостроковий позиковий капітал.

Позиковий капітал - це кошти, віддані в позику під певний відсоток за умови повернення. Формою руху позикового капіталу є кредит, тому часто в економічній літературі ринок капіталів називають кредитним ринком. На ринку капіталів кредити надаються на термін понад рік.

Ринок капіталів сприяє: зростанню виробництва і збільшенню товарообігу; трансформації грошових заощаджень у капіталовкладення; відновленню основного капіталу; руху капіталів усередині країни.

Економічна роль ринку капіталів полягає в його спроможності об'єднати дрібні, розрізнені кошти і на основі цього активно впливати на концентрацію і централізацію виробництва та капіталу.

З *функціональної* точки зору ринок капіталів - це система ринкових відносин, що забезпечує акумуляцію і перерозподіл грошових капіталів з метою забезпечення процесу відтворення; з *інституційної* - це сукупність кредитно-фінансових установ, фондових бірж, через які рухається позиковий капітал.

Ринок капіталів можна поділити на первинний і вторинний.

Первинний ринок виникає при емісії та первинному розміщенні цінних паперів, на якому мобілізуються фінансові ресурси.

На *вторинному* ринку ці ресурси перерозподіляються після продажу їх на первинному ринку. У свою чергу вторинний ринок поділяється на *біржовий* ринок представлений фондовою біржею як особливим інституційно-організованим ринком, на ньому обертаються цінні папери найвищого гатунку і виконуються операції професійними учасниками; та *позабіржовий* ринок, на якому здійснюються операції з цінними паперами позабіржової торгівлі. У цьому разі об'єктом купівлі-продажу стають цінні папери, які з будь-яких причин не включені до котирувальних листів на біржі.

В Україні ринок капіталів знаходиться на стадії зародження. Сьогодні діє дворівнева банківська система, формується ринок цінних паперів, розвиваються спеціалізовані кредитно-фінансові установи, але всі ці елементи необхідно зміцнювати та удосконалювати.

Ринок цінних паперів — це особлива сфера ринкових відносин, де завдяки продажу цінних паперів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення інвестиційних потреб суб'єктів економічної діяльності. Ринок цінних паперів ще називають фондовим ринком. Це пов'язано з тим, що цінні папери за своєю економічною суттю є відображенням певних фондів — матеріальних або грошових.

За економічною суттю ринок цінних паперів — це форма розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів у державі з метою повнішого забезпечення потреб економіки в ресурсах та їхнього ефективного використання. Ринок цінних паперів — це продукт ринкової моделі економіки. В інших економічних системах ринок цінних паперів є фіскальним. Досвід розвитку світової економіки підтверджує, що ринок цінних паперів — явище, що об'єктивно зумовлене функціонуванням фінансів як підсистеми економіки, важливого

механізму управління нею, досягнення збалансованості в розвитку матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

З одного боку, ринок цінних паперів — це вигідна система розміщення вільних коштів юридичних і фізичних осіб із метою одержання доходу, тобто перетворення власних накопичень у капітал, а з другого — ринок цінних паперів дає можливість задовольнити потребу в фінансових ресурсах підприємницьких структур для розширення своєї господарської діяльності. Крім того, ринок цінних паперів об'єктивно створює механізм ефективного використання фінансових ресурсів, оскільки розміщення паперів здійснюється на основі вільного вибору об'єкта вкладення з певними майновими гарантіями.

Ринок цінних паперів можна розмежувати на первинний і вторинний, біржовий і позабіржовий.

Первинний ринок — це ринок перших і повторних емісій цінних паперів, на якому здійснюється їхнє початкове розміщення серед інвесторів. Межі первинного ринку обмежуються фактично найпершим актом купівлі-продажу того чи іншого цінного паперу. На цій стадії емітент передає майнові права на свою власність іншим особам, одержуючи, натомість, кошти для інвестицій. Одне з найважливіших завдань первинного ринку полягає у тому, щоб звести до мінімуму ризик інвестора. На це спрямовані державні законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність ринку, вимоги щодо опублікування інформації про емітента, підготовки проспекту емісії, реєстрації цінних паперів та відповідних даних у фінансових органах тощо.

Головною метою вторинного ринку є забезпечення ліквідності цінних паперів, тобто створення умов для найкращої торгівлі ними. Це, в свою чергу, дає можливість власникові цінних паперів реалізувати їх у найкоротший термін при незначних варіаціях курсів і невисоких витратах щодо реалізації.

Біржовий ринок нерозривно пов'язаний із поняттям "фондова біржа", власне, ці терміни тотожні. Під обома розуміють ринок із найвищим рівнем організації, що максимально сприяє підвищенню мобільності капіталу та формуванню реальних ринкових цін на фінансові вклади, що перебувають в обігу.

Позабіржовий ринок охоплює операції з цінними паперами поза біржею. Найчастіше на цьому ринку відбувається первинне розміщення, а також перепродаж цінних паперів тих емітентів, які не бажають чи з об'єктивних причин не можуть виставити свої активи на біржу. Позабіржовий ринок не є альтернативою, а доповнює й розширює біржовий ринок як на вторинному, так і на первинному рівнях.

Національний ринок цінних паперів охоплює випуск та обіг акцій, облігацій державних (республіканських і місцевих) позик, державних казначейських зобов'язань, ощадних сертифікатів і векселів, а також приватизаційних цінних паперів.

Розрахунковий (поточний) рахунок — один з основних рахунків, що відкривається у банках юридичними особами для зберігання коштів і здійснення розрахунків. На рахунок зараховують надходження на користь його

власника, аз рахунків списують платежі за відповідними видатковими документами.

Поточний (розрахунковий) рахунок — відкривається для зберігання коштів і здійснення всіх операцій. Кожне підприємство має право відкрити по одному поточному рахунку в національній і іноземній валютах, не більше ніж у двох банках. Операції по рахункам здійснюються тільки після отримання повідомлення від податкового органу про взяття цих рахунків на облік.

Для відкриття поточного рахунку, в банк подаються наступні документи: Заява на відкриття рахунку, яка підписана керівником і головним бухгалтером підприємства. Копія свідоцтва (завірену нотаріально) про державну реєстрацію підприємства. Копія статуту (положення), яка завірена нотаріально або органом реєстрації. Банк робить помітку про відкриття рахунку на тому примірнику статуту, де стоїть мітка про взяття підприємства на облік в податковому органі, і після цього цей примірник повертається власнику рахунку. Копія документа про постановлення підприємства на податковий облік. Карточка із зразками підписів осіб, яким надається право розпорядження рахунком і підписи розрахункових документів з відбитками печатки підприємства. Копія документа про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, яку завірено нотаріально або органом, що видав відповідний документ.

Суброзрахунковий рахунок (субрахунок) – синтетичний рахунок другого порядку, який вводиться для більшої деталізації до синтетичного обліку. Характерна особливість субрахунків полягає в тому, що на них, як правило, немає необхідності робити записи. Дані на субрахунках одержують групуванням аналітичних рахунків при складанні оборотних відомостей (напр., головний (першого порядку) синтетичний рахунок «Розрахунки з покупцями» розподіляється на субрахунки «Розрахунки з вітчизняними покупцями» та «Розрахунки з іноземними покупцями»).

Розрахунковий субрахунок - рахунок, що відкривається для акумуляції грошових ресурсів (виторгу) в установах банку господарським підприємствам, які мають підрозділи або філії (магазини, склади, майстерні тощо) в інших населених пунктах, що не входять в район діяльності установи банку, де відкрито основний розрахунковий рахунок. У встановлені терміни кошти з субрахунків перераховуються на основний розрахунковий рахунок.

Розрахунковий рахунок – основний рахунок, що відкривається банками підприємствам і організаціям, які здійснюють комерційну діяльність з метою отримання прибутку, володіють основними та оборотними коштами і мають самостійний баланс. З розрахункового рахунку здійснюються грошові операції, пов'язані з основною комерційною діяльністю підприємства – розрахунки за товарно-матеріальні цінності, надані й отримані послуги; отримання заробітною плати та сплата обов'язкових платежів з неї; сплата платежів до бюджету і державних фінансових фондів; інші операції відповідно до статутної діяльності підприємства.

Поточний рахунок – рахунок, що відкривається банками некомерційним, громадським та деяким іншим організаціям і установам, які не мають підстав

для відкриття розрахункового рахунка. До таких організацій та установ належать, наприклад, постійні уповноважені різноманітних громадських фондів, театри і цирки, що приїхали на гастролі, тощо. Характерною ознакою поточного рахунка є те, що він призначений для забезпечення лише власних потреб вищевказаних організацій та установ, а саме: виплати заробітної плати та платежів з неї, проведення операцій, пов'язаних із соціально-побутовими витратами, та інші.

Роялті — платежі за користування, котрі «ліцензіат» (отримувач ліцензії, патенту) сплачує «ліцензіару» (продавцю ліцензії, патенту) за поточне користування активами, найчастіше правами інтелектуальної власності. Роялті, як правило, виплачуються у відсотках від суми валового або чистого продажу, отриманої від використання активу або як фіксована ціна за одиницю проданого товару. Таким чином, роялті – це періодична ліцензійна плата за право використання винаходів, патентів та іншої інтелектуальної власності, а також плата за право розробляти ресурси. Відповідно до ст. 14 (п. 14.1.225) Податкового кодексу України, роялті є будь-який платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським та суміжним правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного мовлення, будь-яким патентом, зареєстрованим знаком на товари і послуги чи торговельною маркою, дизайном, секретним кресленням, моделлю, формулою, процесом, правом на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау). Не вважаються роялті платежі отримані: 1) як винагорода за використання комп'ютерної програми, якщо умови використання обмежені функціональним призначенням такої програми та її відтворення обмежене кількістю копій, необхідних для такого використання (використання "кінцевим споживачем"); 2) за придбання примірників (копій, екземплярів) об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі в електронній формі, для використання за своїм функціональним призначенням для кінцевого споживання або для перепродажу такого примірника (копії, екземпляра); 3) за придбання речей (у тому числі носіїв інформації), в яких втілені або на яких містяться об'єкти права інтелектуальної власності, визначені в абзаці першому цього підпункту, у користування, володіння та/або розпорядження особи; 4) за передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, якщо умови передачі прав на об'єкт права інтелектуальної власності надають право особі, яка отримує такі права, продати або здійснити відчуження в інший спосіб права інтелектуальної власності або оприлюднити (розголосити) секретні креслення, моделі, формули, процеси, права інтелектуальної власності на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау), крім випадків, коли таке оприлюднення (розголошення) є обов'язковим згідно із законодавством України; 5) за передачу права на розповсюдження примірників програмної

продукції без права на їх відтворення або якщо їх відтворення обмежено використанням кінцевим споживачем.

Самострахування — створення страхувальником особистих страхових (резервних) фондів за рахунок регулярних відрахувань, відкладання грошових коштів. Це децентралізована форма створення натуральних і грошових страхових фондів безпосередньо юридичними і фізичними особами. Застосовується насамперед у промислових об'єднаннях, результати виробничої діяльності яких особливо піддатливі несприятливому впливу погодних умов. У контексті самострахування, суб'єкт господарювання здійснюючи самоохорону своїх майнових інтересів одночасно забезпечує інтереси своїх кредиторів. Слід вважати самострахування однією із організаційно-правових форм страхування. Також, самострахуванням визначають як комплекс заходів, спрямованих на запобігання ризикам, створення резервних фондів матеріальних і фінансових ресурсів, призначених покривати збитки, пов'язані зі страховими випадками. В основі численних визначень вчених економічного поняття самострахування, як і у визначеннях економічної категорії страхового фонду, лежить теза про те, що постійний капітал під час процесу відновлення виробництва піддається у майновому відношенні випадковостям і небезпекам, які можуть його зменшити. Внаслідок чого частина прибутку слугує страховим фондом. При цьому справа не змінюється від того, чи знаходиться цей страховий фонд в управлінні страхового товариства як окремого підприємства чи ні.

Самофінансування — один з методів фінансового забезпечення відтворювальних витрат, який ґрунтується на використанні суб'єктом господарської діяльності власних фінансових ресурсів без залучення коштів державного бюджету. При незабезпеченості власними коштами підприємство використовує фінансові ресурси, утворені завдяки випуску цінних паперів. Самофінансування - це фінансова стратегія управління власними грошовими коштами (фінансовими ресурсами) суб'єктів господарювання з метою накопичення капіталу, достатнього для фінансування розширеного відтворення. Самофінансування передбачає підвищення ролі власних фінансових ресурсів, зокрема чистого прибутку й амортизаційних відрахувань у формуванні капіталу суб'єкта господарювання. Повне самофінансування це коли збільшення поточних витрат суб'єкта господарювання, пов'язаних з фінансуванням приросту оборотного капіталу, капітальні інвестиції та витрати майбутніх періодів забезпечуються внутрішніми джерелами коштів, і насамперед власними. Повне самофінансування гарантує суб'єкту господарювання найвищу фінансову стійкість.

Суб'єкти господарювання не завжди можуть повністю забезпечити себе власними фінансовими ресурсами, тому використовують залучені та позичені грошові кошти як елемент, що доповнює самофінансування. За таких умов самофінансування є попередньою умовою отримання кредитів на фінансування інвестиційної та операційної діяльності і засобом їх погашення (кредитори погоджуються фінансувати інвестиційні проекти за умови участі самого підприємства у його фінансуванні). Потрібно враховувати, що

самофінансування має економічні межі, які пов'язані з виплатою дивідендів акціонерам на акції, відсотків на облігації, стримуванням рухомості капіталу.

Класифікації самофінансування: 1) *чисте самофінансування* - чистий прибуток (частина чистого прибутку від звичайної і надзвичайної діяльності); 2) *валове самофінансування* - чистий прибуток + амортизаційні відрахування + кошти, прирівняні до власних (до прибутку) - кошти, отримані від розміщення додаткових емісій цінних паперів за номінальною вартістю, емісійний дохід, асигнування з бюджету, кошти вищестоящих організацій, кошти фондів підтримки підприємництва, кошти міжнародної науково-технічної допомоги, тощо.

За формами, самофінансування поділяється: 1) *для підтримання рівня виробництва* (забезпечують коштами у вигляді амортизаційних відрахувань); 2) *з метою зростання* (збільшення основного і обігового капіталу) забезпечується такими ресурсами: нараховані амортизаційні відрахування у звітному періоді; чистий прибуток, отриманий у звітному періоді; нерозподілений прибуток минулих періодів; кошти фінансових резервів; реінвестовані дивіденди; емісійний дохід.

Санація підприємства (походить від латинського "sapare" — оздоровлення, видужання) — комплекс заходів з оздоровлення фінансового стану підприємства й запобігання його банкрутству. Санація представляє собою проведення фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді. Мета фінансової санації — покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, поновлення ліквідності та платоспроможності підприємства, скорочення всіх видів заборгованості, поліпшення структури оборотного капіталу та формування фінансових ресурсів, необхідних для проведення санаційних заходів виробничо-технічного характеру. Санація боржника до порушення справи про банкрутство - система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство. Санація державних підприємств до порушення справи про банкрутство провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України, державних підприємств та інших джерел фінансування. Обсяг коштів для проведення санації державних підприємств за рахунок коштів Державного бюджету України щороку встановлюється законом про Державний бюджет України. Умови та порядок проведення санації державних підприємств до порушення справи про банкрутство за рахунок інших джерел фінансування погоджуються із суб'єктом

управління об'єктами державної власності у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Сеньйораж — (фр. *Seigneurage*) — дохід держави від емісії грошей. Тобто це різниця між вартістю виготовлення банкнот і їхньою номінальною вартістю. У сучасних умовах сеньйораж стягується від чистого прибутку, який одержує будь-яка організація, що здійснює емісію грошей, також і випуск банкнот, зазвичай центральний банк країни. У минулі століття сеньйораж розраховувався як різниця між монетарною і зливковою вартістю срібла, що міститься у срібній монеті. Питання, кому має належати прибуток від виготовлення грошей — банку країни чи казначейству, досі відкрите для багатьох держав. Безумовно, друкування грошей — найприбутковіший вид господарської діяльності. Тому у всіх країнах, в тому числі в Україні, це монополія держави. Реалізуючи монополію на право проведення грошової емісії та організації грошового обігу, НБУ записує прибуток, отриманий внаслідок зіставлення збитків від монет і надприбутки від друку великих банкнот, до відповідної частини свого балансу. А до бюджету перераховується прибуток (тобто різниця між доходами та витратами) Нацбанку, а не прибуток конкретно від випуску грошей.

Собівартість — грошове вираження загальної суми витрат підприємства на виробництво та реалізацію продукції, робіт, послуг. Відображаючи рівень витрат на виробництво, собівартість комплексно характеризує ступінь використання усіх ресурсів підприємства, а значить, і рівень техніки, технології та організації виробництва. Чим краще працює підприємство, інтенсивніше використовує виробничі ресурси, успішніше удосконалює техніку, технологію і організацію виробництва, тим нижча собівартість продукції. Тому собівартість є одним з важливих показників ефективності виробництва. Собівартість продукції має тісний зв'язок з ціною. Це проявляється в тому, що собівартість слугує базою ціни товару і її нижньою межею для виробника. При обчисленні собівартості продукції важливе значення має визначення складу витрат, які в неї включаються. Як відомо, витрати підприємства відшкодовуються за рахунок двох власних джерел: собівартості і прибутку. Тому питання про склад витрат, які включаються у собівартість, є питання їх розмежування між зазначеними джерелами відшкодування. Загальний принцип цього розмежування полягає в тому, що через собівартість повинні відшкодовуватися витрати підприємства, що забезпечують просте відтворення усіх факторів виробництва; предметів, засобів праці, робочої сили і природних ресурсів.

Спостереження — метод фінансового контролю, який зводиться переважно до загального ознайомлення із станом фінансової діяльності бюджетної установи, підприємства, відомства. Це загальне відстеження фінансової діяльності контрольованого суб'єкта, пасивний і безконтактний фінансовий контроль. Зважаючи на масштаби контролю, виділяють загальне і спеціальне.

Страхова премія (внесок, платіж) — плата страхувальника страховикові за те, що той зобов'язується відшкодувати страхувальнику, в разі виникнення, матеріальні збитки, завдані застрахованому майну, або виплатити страхову суму при настанні певних подій. Страхова премія (страховий внесок) має трьох-аспектну форму прояву: економічну, юридичну та математичну. Економічний зміст страхової премії проявляється в тому, що вона є частиною національного доходу, яка виділяється страхувальником з метою забезпечення гарантування його інтересів на випадок небажаних, несприятливих для нього подій (страхових подій). В юридичному аспекті страхова премія — грошове вираження страхового зобов'язання, яке відображене у страховому договорі. Математичний зміст страхової премії полягає в тому, що вона набирає форму періодично повторюваного платежу страхувальника страховику.

Страхова сума — межа грошових зобов'язань страховика щодо компенсації завданих страховою подією збитків страхувальнику. Тобто це грошова сума, в межах якої страхова компанія відповідно до умов страхування зобов'язана здійснити виплату при настанні страхового випадку. Розмір страхової суми визначається за домовленістю між страхувальником та страховою компанією під час укладення договору страхування або внесення змін до договору.

Страхова виплата — сума компенсації, що її сплачує страховик страхувальнику за збиток, спричинений страховим випадком. Страхові виплати за договором страхування життя здійснюються в розмірі страхової суми (її частини) та (або) у вигляді регулярних, послідовних виплат обумовлених у договорі страхування сум (ануїтету). Розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат визначаються за домовленістю між страховиком та страхувальником під час укладання договору страхування або внесення змін до договору страхування, або у випадках, передбачених чинним законодавством.

Страховий випадок — подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі. Нею може бути стихійне лихо, нещасний випадок або настання іншої події, за якої виникає відповідне зобов'язання страховика. Перелік страхових випадків встановлюється у законі, а при добровільному страхуванні — у договорі.

Страховик — юридична особа (страхова компанія), що діє на підставі відповідної ліцензії, беручи на себе певні зобов'язання щодо створення колективного страхового фонду і виплати з нього страхового відшкодування страхувальнику або третій особі (на користь якої укладено договір страхування) при настанні страхового випадку. Страховики — суб'єкти фінансового ринку, які реалізують різні види страхових послуг (страхових продуктів). Основною функцією страховиків на фінансовому ринку є здійснення всіх видів і форм страхування шляхом взяття на себе за певну плату різноманітних видів ризиків із зобов'язанням відшкодувати суб'єкту страхування збитки при настанні страхового випадку. Зазвичай, страховиками є юридичні особи створені у

формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, згідно з Законом України "Про господарські товариства", з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про страхування», а також ті, що одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. В окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, які створені й діють відповідно до чинного законодавства.

Страховальник — фізична або юридична особа, яка уклала зі страховиком договір страхування відповідно до законодавства України. Страховальники можуть укладати зі страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих). Страховальники мають право при укладанні договору страхування призначати фізичних або юридичних осіб для одержання страхових сум (страхового відшкодування), а також замінювати їх до настання страхового випадку. Страховальник сплачує страхові внески і має право за законом (обов'язкове страхування) або за договором (добровільне страхування) отримати при настанні страхового випадку відшкодування (страхову суму), а також забезпечити його отримання іншою особою (в страхуванні відповідальності та особистому страхуванні). У *майновому страхуванні* страховальником можуть бути власник майна; особи, яка отримала майно в оренду або користування; організація, яка бере матеріальні цінності на зберігання, у заставу (ломбард) і т.д. В *особистому страхуванні* страховальниками є громадяни, які застрахували себе, інших осіб (наприклад, дітей), а також організації, які укладають договори страхування своїх працівників. У *страхуванні відповідальності* страховальником виступає будь-яка фізична або юридична особа, яка передає страховику на основі закону або договору свої обов'язки з відшкодування шкоди (шкоди) третім особам, які можуть виникнути внаслідок якої-небудь діяльності страховальника (або його бездіяльності).

Страховання — система особливих перерозподільних операцій, які виникають між учасниками страхового фонду у зв'язку з його утворенням за рахунок цільових грошових внесків і використання на відшкодування втрат суб'єкта господарювання та надання допомоги громадянам (або їхнім сім'ям) у разі настання страхових випадків (досягнення певного віку, внаслідок втрати працездатності, смерті тощо). Цивільне законодавство надає таке визначення поняття «страхування» - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Вирізняють 3 види страхування в залежності від об'єкта: *майнове страхування*, об'єктом якого є різні матеріальні цінності; *особисте* — страхування фізичної особи від певної події в житті; *страхування відповідальності*, предметом якого є імовірні зобов'язання страховальника щодо відшкодування збитків (шкоди)

третім особам; *страхування підприємницьких ризиків*, де об'єктом є ризик неотримання прибутку або зазнавання збитків. Страхування за формою може бути *добровільним* чи *обов'язковим*. *Обов'язкові* види страхування передбачаються законом.

Суб'єкт господарювання – юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, їх відокремлені підрозділи, які не мають статусу юридичної особи, фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які є суб'єктами підприємницької діяльності, а також постійні представництва нерезидентів, через які повністю чи частково здійснюється підприємницька діяльність, якщо такі суб'єкти беруть участь у формуванні, розподілі, володінні, використанні та відчуженні активів, що належать державі, а також використовують кошти, що залишилися у зв'язку з наданими пільгами за платежами до бюджетів чи державних цільових фондів та кредитів, отриманих під гарантії Кабінету Міністрів України, за винятком розташованих на території України іноземних дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних організацій, а також представництв нерезидентів, які не здійснюють підприємницької діяльності. Суб'єктами господарювання, згідно положень Господарського кодексу України, є: 1) господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Серед організацій — суб'єктів господарювання можна виділити: а) організації, які у вигляді професійного промислу виробляють і реалізують для суспільних (не власних) потреб продукцію, виконують роботи, надають послуги; б) організації — споживачі результатів господарської діяльності; в) організації, що здійснюють професійну управлінську діяльність в економіці.

Суб'єкт державного фінансового контролю – міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, які наділені повноваженнями на здійснення фінансового контролю, їх самостійні контрольно-ревізійні підрозділи, які наділені такими повноваженнями. В тому числі, службові особи цих органів, які відповідно до законодавства уповноважені на здійснення державного фінансового контролю і прийняття управлінських рішень щодо притягнення до адміністративної та фінансової відповідальності порушників фінансового, у тому числі бюджетного законодавства. Органи фінансового контролю взаємодіють із правоохоронними органами з питань здійснення фінансового контролю на засадах самостійності в прийнятті рішень, незалежності в діях, невторчання до сфери компетенції один одного. За умови нанесення державі збитків у великих і особливо великих розмірах вони передають матеріали до правоохоронних органів.

Субвенції – міжбюджетні трансферти для використання з певною метою в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання

субвенції. Субвенція — цільовий міжбюджетний трансферт, призначений на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який її надав. Різновид цільових субсидій, які передбачають спільну участь отримувача і бюджету у фінансуванні певних витрат. *Субвенція* - (від лат. *Subvenire* - приходити на допомогу) - грошова допомога, що виділяється центральними органами на цільове фінансування певного заходу, об'єкта. У разі порушення цільового використання субвенція підлягає поверненню видавчим її органам. Субвенція є дотацією місцевим бюджетам з державного бюджету. Субвенцію слід відрізнити від *субсидії*, яка призначена як дотації бюджетам, так і різним організаціям за рахунок бюджету або за рахунок спеціальних фондів, які формуються на основі внесків громадян і окремих компаній.

Суборенда - (від лат. *Sub* - під і пол. *Arenda*) - передача орендарем частини орендованого майна в оренду третій особі, при якій орендар стає орендодавцем по відношенню до цієї особи, який виступає в ролі орендаря. Відповідно до чинного цивільного законодавства, суборенда – це договір, відповідно до якого одна сторона зобов'язується передати індивідуально визначене майно, орендарем якого вона вже є, у користування або володіння іншій особі (суборендатору). Суборенда є похідним договором, тому умови договору оренди у своїй основі залишаються чинними та не можуть бути порушені. Договір суборенди не може перевищувати строку договору оренди. У разі укладення договору суборенди орендар продовжує виконувати свої обов'язки за договором оренди і несе відповідальність за дії суборендаря. До договору суборенди застосовуються ті ж правила, що і до договору оренди, крім випадків, що передбачені законодавством.

Субсидія – грошова допомога, що надається державою за рахунок коштів бюджету, а також спеціальних фондів, юридичним особам, місцевим державним органам, іншим державам. *Субсидія* - (від лат. *Subsidium* допомога, підтримка) - допомога у грошовій або натуральній формі, що надається з коштів державного бюджету, місцевих бюджетів або зі спеціальних фондів фізичним та юридичним особам, місцевим органам, іншим Державам. Субсидія застосовується з метою збалансування регіональних та місцевих бюджетів, зміцнення їх доходної бази та завжди передається безповоротно і безвідплатно з вищих ланок бюджетної системи нижчим ланкам для фінансування конкретних заходів та установ, тобто мають цільовий характер. Адресні субсидії у вигляді безпосередньо наданих коштів називають прямими, тоді як встановлення податкових чи інших пільг іменують непрямими субсидіями. *Субсидії надаються:* 1) національним виробникам, які конкурують з імпортерами; 2) експортерам, що конкурують на зовнішньому ринку; 3) імпортерам, з метою їх підтримки або для вирішення певних питань.

Сукупний оподатковуваний дохід — суми сукупних доходів, отриманих суб'єктом оподаткування у будь-якій формі (грошовій, матеріальній і нематеріальній) і за будь-яких умов незалежно від джерела. Сукупний оподатковуваний дохід громадян за календарний рік (складається з місячних сукупних оподатковуваних доходів), одержаний із різних джерел як на

території України, так і за її межами, є об'єктом оподаткування. Об'єктом оподаткування у громадян, котрі не мають постійного місця проживання в Україні, є дохід, одержаний із джерел в Україні. До сукупного оподаткованого доходу включаються одержані за місцем основної роботи (служби, навчання) доходи за виконання трудових обов'язків, у тому числі за сумісництвом, за виконання робіт за договорами підряду, доходи у формі дивідендів за акціями, доходи, одержані внаслідок розподілу прибутку (доходу) підприємств, установ, організацій, фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності, а також інші доходи, що утворилися в результаті надання за рахунок коштів підприємств, установ, організацій, фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності своїм працівникам матеріальних і соціальних благ у грошовій та натуральній формах.

Сюрвейер - (англ. surveyor) експерт (фізична або юридична особа), який здійснює на прохання страхувальника або страховика огляд застрахованих або тих що підлягають страхуванню судів, вантажів та іншого майна. Після настання страхового випадку, сюрвейер з'ясовує причини страхової події. Сюрвейер виконує функції ризик-менеджменту. За висновком сюрвейера страховик приймає рішення про страхування майна шляхом оформлення відповідного договору. На підставі відомостей, отриманих від сюрвейера, страховик визначає тарифну ставку. У зарубіжній практиці як сюрвейера виступають спеціалізовані фірми з протипожежної безпеки, охорони праці і т.д., які взаємодіють зі страховиком на договірній основі.

Товариством з додатковою відповідальністю – це господарське товариство статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах. Установчим документом такого товариства є статут.

Товариством з обмеженою відповідальністю – це господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів. Установчим документом такого товариства є статут. Статут товариства з обмеженою відповідальністю, повинен містити відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів. Статутом може бути встановлено порядок визначення розміру часток учасників залежно від зміни вартості майна, внесеного як вклад, та додаткових внесків учасників.

Товарний кредит — це товари (роботи, послуги), що передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичних чи фізичних осіб на умовах договору, що передбачає відстрочення остаточних розрахунків на

визначений строк та під процент. Товарний кредит передбачає передачу права власності на товари (роботи, послуги) покупцеві (замовникові) у момент підписання договору або в момент фізичного отримання товарів (робіт, послуг) таким покупцем (замовником), незалежно від часу погашення заборгованості. Таким чином, характерною особливістю товарного кредиту є відстрочення остаточного розрахунку на певний строк та під певний процент. На відміну від фінансового кредиту, *товарний кредит* не потребує додаткових ліцензій або інших спеціальних дозвільних документів на проведення такої операції і може надаватися будь-яким суб'єктом господарювання. Важливо, що оплатна основа товарного кредиту не є безумовною його рисою. Згідно цивільного законодавства, продавець у договорі купівлі-продажу може скористатися правом зобов'язати покупця сплачувати відсотки на суму відстроченого платежу (сума вартості товару, проданого в кредит). Отже, це його право, але ніяк не обов'язок. Товарний кредит не потребує від сторін окремого юридичного оформлення. Його умови включаються в рамки цивільно-правових договорів на виконання робіт, надання послуг або продаж товарів та нерозривно пов'язані з тим договором, умовою якого він є.

Трансфер (трансферт) – операція перенесення осіб, предметів, цінностей, документів тощо (залежно від контексту) від одного власника або споживача до іншого. Дане поняття застосовується у туристичній, банківській, інноваційно-економічній, спортивній, правовій, психологічній та інших сферах. Основна роль трансфертів полягає у вирішенні проблеми вертикальної незбалансованості окремих бюджетів, яка виникає внаслідок невідповідності між відповідальністю за фінансування видатків та можливостями збору податків на місцевому рівні. Система трансфертів сприяє згладженню нерівностей між адміністративно-територіальними одиницями, тобто на горизонтальному рівні, зумовлених соціально-економічними особливостями розвитку кожного регіону, та їх фінансовими можливостями.

Трансфертна ціна — це ціна, яка встановлюється на будь-який об'єкт торгівлі (товари, послуги або фактори виробництва) між пов'язаними компаніями або структурними підрозділами однієї компанії, якщо об'єкт торгівлі перетинає митний кордон. Трансфертні ціни відіграють важливу роль у економіці, вони впливають на основні макроекономічні показники: рівень експорту, валового внутрішнього продукту, національного доходу, державного бюджету приймаючих країн. Механізм трансфертних цін базується на їх можливості відхилення від ринкових.

Траст-компанія - юридична особа, яка діє як фідуціар, агент або довірчий керуючий від імені фізичної або юридичної особи з метою адміністрування, управління та подальшої передачі активів бенефіціару. Юридична особа діє як кастодіан для трастів, майнових комплексів, кастодіальних угод, управління активами, операцій з акціями, реєстрації бенефіціарного права власності та інших подібних дій. Трастової компанії не належать активи, які передають для управління її клієнти, але вона має деякі правові зобов'язання дбати про активи від імені інших сторін. Трастова

компанія, зазвичай, є підрозділом або дочірньою компанією комерційного банку. Трасти та подібні договори на управління активами, які передбачають їх остаточну передачу бенефіціару, створюються для отримання прибутку. Він виникає шляхом стягнення комісійних на щорічній основі, або після остаточної передачі активів бенефіціару. Найчастіше існують податкові переваги, пов'язані з використанням трасту для передачі права власності на активи. Однак такі операції слід здійснювати через компетентних професіоналів, які можуть надати компетентне консультування з юридичних питань та питань оподаткування.

Трастові (довірчі) операції — операції, пов'язані з довірчими відношеннями; управління майном небіжчика в інтересах спадкоємців; тимчасове управління майном осіб, які позбавлені права здійснювати цю функцію (неповнолітні, недієздатні); вкладання грошей в акції чи нерухомість, оплати грошей, податків. *Трастові (довірчі) операції банків* — операції банків з управління майном і фондовими цінностями, виконання інших послуг в інтересах і за дорученням клієнтів на правах довіреної особи. Під трастовими (довірчими) операціями з цінними паперами розуміють діяльність комерційних банків у ролі довіреної особи своїх клієнтів з управління цінними паперами від свого імені на власний розсуд із зобов'язанням збереження та примноження капіталу клієнта за визначену, як правило, процентну винагороду від приросту активів клієнта.

Третейський суд - недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом України «Про третейські суди», для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. Завданням третейського суду є захист майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних чи юридичних осіб шляхом всебічного розгляду та вирішення спорів відповідно до закону. Юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом. Спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка відповідає вимогам Закону України «Про третейські суди». Спір може бути переданий на вирішення третейського суду до прийняття компетентним судом рішення у спорі між тими ж сторонами, з того ж предмета і з тих самих підстав. В Україні можуть утворюватися та діяти постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору (суди *ad hoc*). Постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору утворюються без статусу юридичної особи.

Уповноважена особа банку - особа, яка на підставі статуту чи угоди має повноваження представляти банк та вчиняти від його імені певні дії, що мають юридичне значення.

Упущена вигода — доход, який міг би одержати суб'єкт в разі здійснення своїх справ і не одержав через обставини, що не залежать від нього,

або протиправні щодо нього дії інших суб'єктів, якщо розмір його передбачуваного доходу можна обґрунтувати. Упущена (втрачена) вигода (згідно ст.ст.22,623 ЦК України, ст.ст.224,225 ГК України) – це неодержаний дохід (прибуток). Також поняття упущеної вигоди, наведене в Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року - це шкода, якої зазнала інша сторона внаслідок порушення договору. Таке універсальне визначення дозволяє в міжнародній практиці застосовувати більш гнучкий підхід до визначення упущеної вигоди, включаючи нематеріальні втрати, втрату бізнесу, клієнтів, тощо. В той час як вітчизняний підхід все зводить лише до компенсації фінансових витрат. Категорія упущеної вигоди є однією з найбільш складних для доказування в суді.

Ф'ючерсний контракт (ф'ючерс) - це угода між продавцем або покупцем, з одного боку, і кліринговою палатою ф'ючерсної біржі, з іншого боку, про постачання (прийняття) стандартної кількості базових інструментів за узгодженою ціною на конкретну дату в майбутньому. Ф'ючерсні угоди укладаються між двома сторонами, однією з яких завжди є клірингова (розрахункова) палата ф'ючерсної біржі, що виконує роль гаранта здійснення всіх контрактів. Мета укладання ф'ючерсного контракту полягає в тому, щоб зафіксувати в даний момент ціну, за якою відбудеться операція продажу або купівлі базових інструментів у майбутньому. Основні характеристики ф'ючерсного контракту: 1) біржовий характер торгівлі; 2) стандартні умови контрактів (крім ціни); 3) гарантія клірингової палати виконання всіх контрактів; 4) висока ліквідність, зумовлена існуванням активно діючого вторинного ринку; 5) низька вартість укладання угоди; 6) доступність (саме цей принцип є основним в організації біржі); 7) можливість, але не обов'язковість, реального постачання (прийняття) базових інструментів за укладеними угодами. Особливості ф'ючерсних контрактів та організації ф'ючерсної торгівлі дають змогу легко ліквідувати зайняту на ринку позицію укладанням офсетної (зворотної) угоди. Отже, кожен учасник ф'ючерсної торгівлі має два шляхи виходу з ринку: 1) закриття позиції через укладення офсетної угоди; 2) поставка або прийняття фінансових інструментів, які були предметом ф'ючерсної угоди. Більшість ф'ючерсних угод взаємно погашаються до моменту закінчення строку їх дії, і лише 2—5 % контрактів завершуються реальною поставкою базових інструментів. Якщо учасник має намір здійснити чи прийняти поставку реальних активів, які були предметом угоди, то він у встановленому порядку інформує про це клірингову палату. У цьому разі палата добирає учасника з протилежною позицією, а постачання здійснюється згідно з правилами конкретної біржі. На практиці досить незначна кількість ф'ючерсних угод закінчується реальною поставкою. Тому на багатьох біржах розглядається питання про повну ліквідацію поставок, а деякі з фінансових ф'ючерсів зразу були розроблені як інструменти, що не передбачали поставки базових активів. Предметом фінансового ф'ючерсного контракту можуть бути такі інструменти, як іноземна валюта, депозитні сертифікати, банківські депозити, акції, облігації, векселі, довгострокові казначейські зобов'язання, фондові індекси. Обсяги

поставок цих фінансових інструментів стандартні (як лоти), що є особливістю ф'ючерсних контрактів.

Філія - відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. Він не є юридичною особою. Наділяється майном юридичної особи, що їх створила, і діє на підставі затвердженого нею положення. Керівники філії призначаються юридичною особою і діють на підставі виданої нею довіреності. Відокремлені підрозділи не підлягають державній реєстрації (оскільки державна реєстрація означала б, що відокремлений підрозділ є юридичною особою), але інформація про відокремлений підрозділ вноситься до Єдиного державного реєстру до запису про юридичну особу, яка їх утворює. Державний реєстратор видає виписку з ЄДР про внесення запису про відокремлений підрозділ. Відокремленим підрозділам присвоюється ідентифікаційний код, для них може бути виготовлено печатку. У зв'язку із присвоєнням відокремленим підрозділам ідентифікаційного коду, до КОПФГ включено відповідний код, однак відокремлений підрозділ (філія, представництво) не є організаційно-правовою формою, оскільки не є юридичною особою. Найменування відокремленого підрозділу повинно містити слова "відокремлений підрозділ" ("філія" тощо) та вказувати на належність до юридичної особи, яка створила зазначений відокремлений підрозділ. Відокремлений підрозділ діє на підставі статуту, положення, наказу тощо.

Фінанси державні – розглядаються у двох аспектах: 1) це система економічних відносин з приводу створення, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення державою виконання її функцій і задоволення потреб суспільства; 2) це система грошових ресурсів, які належать державі і призначені для виконання притаманних державі економічних, соціальних і політичних функцій. Така система грошових відносин виникає разом з державою і нерозривно пов'язана з її існуванням.

Фінансова дисципліна – стан дотримання органами державної влади й місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання усіх форм власності, об'єднаннями громадян, посадовими особами, громадянами України та іноземними громадянами визначених законодавством та нормативно-правовими актами фінансово-правових норм. За дотриманням фінансової дисципліни здійснюється фінансовий контроль. Змістом фінансової дисципліни є чітке виконання фінансово-правових норм, фінансово-економічних програм і планів.

Фінансова система (за внутрішньою структурою) — сукупність відносно відособлених та взаємопов'язаних підсистем і ланок, які відображають специфічні форми та методи фінансових відносин; (за організаційною побудовою) — сукупність фінансових органів та інституцій, які управляють грошовими потоками в економіці та характеризують систему управління фінансами в країні. У складі фінансової системи виділяють такі сфери: 1) централізовані фінанси, основу яких становлять державні фінанси; 2) децентралізовані фінанси, що включають фінанси суб'єктів господарювання та

фінанси населення; 3) фінансову інфраструктуру, що включає фінансовий ринок та систему органів управління фінансами. Всі сфери фінансової системи поділяють на окремі ланки, що мають тісні багатосторонні взаємозв'язки. Кожна сфера та ланка фінансової системи посідає певне місце у регулюванні фінансових відносин, визначально впливає на процес відтворення, має свої, властиві тільки їй, функції.

Фінансова стратегія — стратегія, що включає дії держави щодо стратегічного розвитку її фінансової системи. Розуміється як загальний напрям і методи досягнення поставленої мети і спрямована на вироблення цільових програм, для реалізації яких необхідні час і великі фінансові ресурси. Політика, що розрахована на довготермінову перспективу і вирішення глобальних завдань соціально-економічного розвитку країни. Прикладами стратегічних завдань є: оптимізація пропорцій між індивідуальним та суспільним споживанням, розвиток і формування ефективного фінансового ринку, створення сприятливого інвестиційного клімату, формування і нарощування національного капіталу тощо.

Фінансова тактика — поточна політика, спрямована на вирішення конкретних завдань відповідного періоду, що впливають із розробленої фінансової стратегії. Включає конкретні методи та засоби досягнення поставленої мети за конкретних умов, що дають змогу зосередити зусилля на варіантах рішення, які не суперечать прийнятій стратегії. Вона здійснюється через переорієнтацію фінансових ресурсів та змін в організації фінансової діяльності. Фінансова тактика більш мобільна, оскільки полягає у вчасному реагуванні на економічні проблеми і диспропорції. Яскравими прикладами фінансової тактики можуть слугувати: удосконалення системи оплати праці, вдосконалення системи пенсійного забезпечення, надання пільг окремим платникам тощо.

Фінансове право – самостійна галузь публічного права, що регулює суспільні відносини у сфері мобілізації, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів держави з метою забезпечення виконання нею своїх завдань і функцій. Фінансове право – це галузь права яка регулює фінансові правовідносини. Такі правовідносини виникають при встановленні бюджетної системи, податкової системи, грошово-кредитної системи держави; складанні, розгляді та затвердженні актів про бюджет; розподілі доходів та видатків між окремими ланками бюджетної системи; виконанні державного та місцевих бюджетів; збиранні податків, зборів та обов'язкових платежів; фінансуванні та кредитуванні; обов'язковому державному майновому та особистому страхуванні; у відносинах у сфері державного кредиту та регулюванні грошово-кредитної та валютної систем тощо. У цих відносинах проявляється владно-організаційна роль держави та органів місцевого самоврядування у процесі розподілу та перерозподілу національного доходу країни.

Фінансове правопорушення – дія або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання усіх форм

власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм. Це порушення врегульованого фінансово-правовою нормою порядку мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентраліз фондів коштів, за яке законодавством передбачено юридичну відповідальність. До видів фінансового правопорушення належать: 1) бюджетні правопорушення; 2) правопорушення у сфері банківської діяльності; 3) правопорушення у сфері валютного регулювання; 4) податкові правопорушення; 5) правопорушення у сфері грошового обігу, розрахунків.

Дані правопорушення переважно завдають матеріальних збитків (несплата сум податків), але є й такі, які вносять дезорганізацію в існуючий порядок формування, розподілу й використання державних фондів грошових коштів (неподання податкової декларації). Склад фінансового правопорушення складається з: об'єкту, суб'єкту, об'єктивної сторони та суб'єктивної сторони. Характерною особливістю даного виду правопорушення є те, що вина не визнається обов'язковим елементом його складу.

Фінансовий актив - це: а) грошові кошти та їх еквіваленти, б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства, в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах, г) інструмент власного капіталу іншого підприємства. Фінансовими є частина активів підприємства, яка являє собою фінансові ресурси: грошові кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу. Фінансові активи включають в себе готівку каси, депозити в банках, вклади, чеки, страхові поліси, вклади в цінні папери, зобов'язання інших підприємств і організацій з виплати коштів за відвантажену продукцію (комерційний кредит), портфельні інвестиції в акції інших підприємств, пакети акцій інших підприємств, які надають право контролю, паї.

Фінансовий апарат — органи, що здійснюють управління фінансами. До них належать працівники фінансових органів, податкової служби, фінансових відділів чи управлінь підприємств (організацій та установ), міністерств і відомств, які здійснюють функції оперативного управління фінансами. Рівні фінансового апарату: 1) *організаційні структури, які здійснюють загальне (стратегічне) управління фінансами* - Верховна Рада України, Президент, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада і Рада Міністрів АРК, Національний банк України, Міністерство фінансів України; 2) *організаційні структури, які здійснюють оперативне управління фінансами* - Міністерство фінансів України, дирекції позабюджетних фондів, Державна податкова служба, Державна фінансова інспекція України, інші органи державної влади, а також фінансові служби підприємств, установ та організацій. *Загальне керівництво і управління фінансовою діяльністю* в Україні здійснюють найвищі законодавчі і виконавчі органи державної влади: Верховна Рада України, Президент, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада і Рада Міністрів АРК. Всі

функції цих державних органів забезпечують стратегічне, загальне керівництво і управління державними фінансами.

Фінансовий контроль – 1) цілеспрямована діяльність законодавчих і виконавчих органів публічної влади і недержавних організацій, спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в ході мобілізації, розподілу й використання коштів централізованих і децентралізованих грошових фондів держави з метою найефективнішого соціально-економічного розвитку усіх суб'єктів фінансових правовідносин; 2) спостереження фактичного стану показників фінансової діяльності суб'єктів фінансових правовідносин у порівнянні із заданими показниками. Фінансовий контроль - це один із видів фінансової діяльності держави з перевірки суб'єктів господарювання всіх форм власності шляхом застосування встановлених чинним законодавством методів контрольної діяльності для виявлення недоліків у фінансовій звітності підприємств, установ, організацій в процесі створення, розподілу, використання грошових фондів. Виділяють наступні види фінансового контролю: 1 - *відомчий* – контроль міністерств, інших органів державного управління за діяльністю підвідомчих підприємств, установ, організацій; 2 - *внутрішньогосподарський* – фінансовий контроль, що здійснюється на конкретних підприємствах, в установах і організаціях їх керівниками та функціональними структурними підрозділами.

Фінансовий кредит — кошти, що надаються банком-резидентом або нерезидентом, що кваліфікується як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають згідно з відповідним законодавством статус небанківських фінансових установ, а також іноземною державою або його офіційними агентствами, міжнародними фінансовими організаціями та іншими кредиторами - нерезидентами юридичній чи фізичній особі на визначений строк для цільового використання та під процент;

Фінансовий лізинг - господарська операція, що здійснюється фізичною або юридичною особою і передбачає передачу орендарю майна, яке є основним засобом згідно з Податковим кодексом і придбане або виготовлене орендодавцем, а також усіх ризиків та винагород, пов'язаних з правом користування та володіння об'єктом лізингу. Лізинг (оренда) вважається фінансовим, якщо лізинговий (орендний) договір містить одну з таких умов: 1) об'єкт лізингу передається на строк, протягом якого амортизується не менш як 75 відсотків його первісної вартості, а орендар зобов'язаний на підставі лізингового договору та протягом строку його дії придбати об'єкт лізингу з наступним переходом права власності від орендодавця до орендаря за ціною, визначеною у такому лізинговому договорі; 2) балансова (залишкова) вартість об'єкта лізингу на момент закінчення дії лізингового договору, передбаченого таким договором, становить не більш як 25 відсотків первісної вартості ціни такого об'єкта лізингу, що діє на початок строку дії лізингового договору; 3) сума лізингових (орендних) платежів з початку строку оренди дорівнює первісній вартості об'єкта лізингу або перевищує її; 4) майно, що передається у

фінансовий лізинг, виготовлене за замовленням лізингоотримувача (орендаря) та після закінчення дії лізингового договору не може бути використаним іншими особами, крім лізингоотримувача (орендаря), виходячи з його технологічних та якісних характеристик.

Фінансовий менеджмент — процес управління грошовим обігом, формуванням і використанням фінансових ресурсів підприємства. Це також система принципів, методів, засобів, за допомогою яких здійснюється управління грошовим обігом і фінансовими ресурсами. Мета фінансового менеджменту – отримати максимальну фінансову вигоду від функціонування підприємства в інтересах його власників, підвищити прибутковість і мінімізувати ризики. *Функції фінансового менеджменту:* внутрішньо фінансове планування; прийняття фінансових рішень по перспективам розвитку і поточної діяльності, аналіз і оцінка фінансового стану; управління оборотними коштами та ліквідністю; управління інвестиційним портфелем; управління структурою капіталу; управління фінансовими ризиками; залучення джерел фінансування та їх використання, організація розрахунків з бюджетною системою; укладання договорів з банками, біржами, фондами; інші функції. *Завдання фінансового менеджменту:* 1) збільшення прибутку підприємства; 2) збільшення ринкової вартості акцій компанії і, як наслідок, самої компанії; 3) забезпечення інвестиційної привабливості підприємства; 4) забезпечення платоспроможності і ліквідності підприємства; 5) забезпечення достатнього рівня рентабельності і продажів; 6) формування гнучкої цінової політики і зниження витрат; 7) забезпечення фінансової стійкості в довгостроковому періоді і уникнути великих фінансових невдач; 8) закріплення позицій компанії на займаному ринку або розширення існуючого ринкового сегменту.

Фінансовий ринок — це ринок грошей, кредитних ресурсів, цінних паперів, фінансових послуг. Фінансовий ринком також визнають сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних з процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності. Відносини обміну пов'язані з переданням одним суб'єктом іншому за відповідну плату (проценти, дивіденди, дисконтні знижки тощо) права на тимчасове чи постійне використання фінансових ресурсів. Таке передання може здійснюватись прямо чи через фінансових посередників (комерційні банки, інвестиційні фонди та ін.). При безпосередніх взаємовідносинах операції з купівлі-продажу ресурсів відображають як відносини обміну (передання права використання), так і перерозподілу цих ресурсів між власником і користувачем. При участі у торгівлі фінансових посередників відносини з ними продавців і покупців ресурсів є відносинами обміну, а перехід ресурсів від власника до користувача — відносинами перерозподілу. Фінансовий ринок виконує надзвичайно важливі функції в ринковій економіці. Він є забезпечуючою структурою, насамперед для фінансів суб'єктів господарювання, які є базовою сферою фінансової системи. Їх фінансова діяльність розпочинається з формування ресурсів. Призначення фінансового ринку полягає в забезпеченні підприємствам належних умов для залучення необхідних коштів і продажу

тимчасово вільних ресурсів. Таким чином, підприємства на фінансовому, як і на інших ринках, практично рівнозначні, як у ролі покупця, так і продавця ресурсів. Фінансовий ринок є складовою сферою фінансової системи тільки в умовах ринкової економіки, коли переважна частина фінансових ресурсів мобілізується суб'єктами підприємницької діяльності на засадах їх купівлі-продажу.

Фінансовий стан підприємства — забезпеченість або незабезпеченість підприємства грошовими засобами, необхідними для господарської діяльності, підтримання нормального режиму праці та життя, здійснення грошових розрахунків з іншими економічними суб'єктами. Це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства.

Фінансові зобов'язання (підприємств, компаній, фірм) - обов'язкові платежі, розрахунки, зумовлені фінансово-договірними відносинами. До фінансового відносять будь-яке зобов'язання, що є: 1) контрактним зобов'язанням передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому суб'єкту або обмінятися фінансовим активом чи фінансовим зобов'язанням з іншим суб'єктом за умов, які є потенційно несприятливими для банку; 2) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться (можуть здійснюватися) власними інструментами капіталу суб'єкта та який є непохідним інструментом, за яким банк зобов'язаний надавати змінну кількість власних інструментів капіталу або ж похідним інструментом, розрахунки за яким здійснюватимуться іншим чином, ніж обмін фіксованої суми грошових коштів на фіксовану кількість власних інструментів капіталу банку.

Фінансові ресурси – це грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і використовуються у статутних цілях підприємств. Загальна сума фінансових ресурсів складається у кожного підприємства з таких елементів: статутний капітал; додатковий капітал (у тому числі капітальний дохід у вигляді фонду індексації основних засобів і нематеріальних активів); резервний капітал; централізовані кошти для фінансування капітальних вкладень; спеціальні фонди і цільове фінансування; фонд зносу необоротних матеріальних і нематеріальних активів; відстрочена податкова заборгованість; резерви наступних виплат і платежів; нерозподілений (тимчасово не використаний) прибуток у господарському обігу; довготермінові й короткотермінові кредити комерційних банків; позикові кошти від реалізації власних цінних паперів (облігацій та інших, крім акцій, бо виручка від їх продажу включається до статутних капіталів акціонерних товариств); кредиторська заборгованість усіх видів, включаючи заборгованість

із бюджетних платежів, із відрахувань на соціальні заходи держави, на оплату праці, за виданими векселями, за одержаними авансами; інші кошти, які знаходять відображення в пасиві бухгалтерського сальдового балансу підприємства. Щоб мати уявлення про те, яка сума фінансових ресурсів (власних і позикових) є в розпорядженні підприємства у даний момент, слід підрахувати їх за сальдовим балансом.

Фінансові фонди — грошові фонди, що формуються за рахунок фінансових ресурсів. Призначення фінансових фондів полягає у підготовці умов, які забезпечують задоволення постійно зростаючих суспільних потреб. Фондова форма використання фінансових ресурсів зумовлена потребами розширеного відтворення і має низку переваг над не фондовою; забезпечує тісний зв'язок задоволення будь-яких потреб з економічними можливостями суспільства; концентрацію ресурсів на основних напрямках розвитку суспільного виробництва та ін.

Фонди коштів (децентралізовані) – грошові фонди підприємств, установ, організацій усіх форм власності, які створюються в різних галузях господарства. Фонди грошових коштів являються лише частиною фінансових ресурсів, найбільш стабільною і формованою у вигляді фондів цільового використання.

Фондова біржа — особливий посередник на ринку цінних паперів, центр торгівлі ними. Виконує три основні функції: посередницьку, індикативну та регулятивну. Сутність посередницької функції полягає в тому, що фондова біржа створює достатні й всебічні умови для торгівлі цінними паперами емітентам, інвесторам та фінансовим посередникам. Торговельні угоди на біржі укладають брокери. Індикативна функція фондової біржі полягає в оцінці вартості й привабливості цінних паперів. Саме на біржі проводиться котирування цінних паперів, яке дає інформацію інвесторам про вартісну та якісну оцінку цінних паперів та динаміку їх розвитку. Регулятивна функція фондової біржі виражається в організації торгівлі цінними паперами. Фондова біржа встановлює вимоги до емітентів, які виставляють свої цінні папери на біржові торги, правила укладення і виконання угод, механізм контролю за діяльністю суб'єктів біржової торгівлі.

Форвардна операція — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає придбання, продаж форвардної угоди, тобто зобов'язання придбати, продати продукцію сезонного виробництва, цінні папери або валютні цінності у визначений термін у майбутньому з фіксацією ціни реалізації на дату укладання, придбання форвардної угоди. При цьому покупець форвардної угоди має право на відмову від її виконання винятково за наявності згоди іншої сторони форвардної угоди.

Хеджування (геджування) — операція зі страхування від ризику зміни вартості цінних паперів за допомогою укладання учасниками ринку двох протилежних угод, в одній з яких він виграє від зміни їхньої вартості, а в іншій програє, зводячи, таким чином, фінансові ризики до мінімуму за рахунок взаємного погашення виграшу й програшу. Хеджування передбачає сукупність

дій та засобів, спрямованих на уникнення ризиків або їх утримання на прийнятному рівні та отримання прибутку. Хеджування являє собою систему економічних відносин учасників фінансового ринку, які пов'язані зі зниженням кредитних та цінових ризиків і досягаються за рахунок одночасності та протилежного спрямування торгових угод на строковому ринку і ринку реального товару. Інструментом хеджування є інструменти строкового ринку (деривативи) — форвардні контракти, опціони та ф'ючерсні контракти. Дериватив — це стандартний документ, що засвідчує право придбати або продати базовий актив на визначених ним умовах у майбутньому. В міжнародній практиці строкового ринку деривативами є форвардні контракти, ф'ючерсні контракти та опціони, що і покладено в основу законодавчого регулювання випуску та обігу деривативів у нашій країні.

Холдингова компанія — корпорація чи акціонерна компанія, що використовує свій капітал для придбання контрольних пакетів акцій інших компаній з метою встановлення контролю над ними й управління значно більшим капіталом, ніж початковий, одержання дивідендів. Холдинговою компанією є акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Державною холдинговою компанією є холдингова компанія, утворена у формі акціонерного товариства, не менш як 100 відсотків акцій якого належить державі. Державна керуюча холдингова компанія — це державна холдингова компанія, корпоративним підприємством якої може бути інша державна холдингова компанія чи господарське товариство, холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв) якого належить державі. Законодавство України про холдингові компанії складається з Закону України «Про холдингові компанії в Україні», Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Закону України "Про акціонерні товариства», тощо.

Ціна — грошовий вираз вартості, кількість грошей або інших товарів і послуг, що сплачується та отримується за одиницю товару або послуги. Ціна на будь-який товар складається з окремих елементів. Основними з них є собівартість і прибуток. Їх наявність в ціні є обов'язковою. Крім того, до складу ціни можуть входити: акцизний збір, податок на додану вартість, націнки постачальницько-збутових організацій, торгівельні надбавки або знижки.

Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам. Даний документ засвідчує право володіння і довготермінове зобов'язання емітентів щодо виплати його власнику доходів. Цінні папери за формою існування поділяються на бездокументарні цінні папери та документарні цінні папери. Бездокументарним цінним папером є обліковий запис на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку

цінних паперів. Документарним цінним папером є паперовий або електронний документ, оформлений у визначеній законодавством формі, що містить найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити. Цінні папери за формою випуску можуть бути на пред'явника, іменні або ордерні. В Україні у цивільному обороті можуть бути такі групи цінних паперів: 1) *пайові цінні папери*, які засвідчують участь власника таких цінних паперів (інвестора) у статутному капіталі та/або активах емітента (у тому числі активах, які знаходяться в управлінні емітента) та надають власнику зазначених цінних паперів (інвестору) право на отримання частини прибутку (доходу), зокрема у вигляді дивідендів, та інші права, встановлені законодавством, а також проспектом цінних паперів або рішенням про емісію цінних паперів. До пайових цінних паперів відносяться: а) акції; б) інвестиційні сертифікати; в) сертифікати ФОН; г) акції корпоративного інвестиційного фонду; 2) *боргові цінні папери* - цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів відносяться: а) облігації підприємств; б) державні облігації України; в) облігації місцевих позик; г) казначейські зобов'язання України; г) ощадні (депозитні) сертифікати; д) векселі; е) облігації міжнародних фінансових організацій; є) облігації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; 3) *іпотечні цінні папери* - цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносяться: а) іпотечні облігації; б) іпотечні сертифікати; в) заставні; 4) *приватизаційні цінні папери* - цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду; 5) *похідні цінні папери* - цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів; б) *товаророзпорядчі цінні папери* - цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Чек — вид грошового (фінансового) документа строго встановленої форми, що містить беззаперечну вказівку власника поточного рахунка (чекодавця) банкові сплатити зазначену суму конкретній особі чи пред'явникові чека (чекоотримувачу) суму коштів, вказану в чеку. Як правило, чек випишується проти депонованої на рахунку суми; він не може бути відкликаний і не вимагає акцепту.

Чистий дохід суб'єкта підприємницької діяльності від продажу продукції, робіт, послуг — виручка від продажу продукції, робіт, послуг, зменшена на суму нарахованого акцизного збору, податку на додану вартість, ввізного мита, митного збору та інших обов'язкових зборів і платежів, визначених чинним законодавством, а також на суму документально підтверджених витрат, що відносяться на собівартість продукції, робіт, послуг.

Чистий прибуток — прибуток підприємства, який залишається після сплати податку на прибуток.

Штрафні (фінансові) санкції - передбачені договором, документально зафіксовані види й рівні штрафу, що стягується з осіб, які порушили прийняті ними умови, зобов'язання за контрактом. Найчастіше штрафні санкції передбачаються за несвоєчасне виконання або повне невиконання замовлення, недотримання графіка робіт, низьку якість продукції, товарів, *послуг, за нанесення інших видів збитків*. Стягнення штрафних санкцій є своєрідним покаранням за допущене правопорушення. Характерними рисами штрафних санкцій є: 1) вони завжди застосовуються у виді грошової суми; 2) підставою їх застосування є: - порушення учасником правовідносин правил здійснення господарської діяльності; - невиконання або неналежне виконання свого зобов'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.
2. Нагребельний В.П. Фінансове право України / В.П. Нагребельний, В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2004. – 320 с.
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50-51. – Ст. 2057.
4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – Ст. 110.
5. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Алерта, 2011. – 558 с.
6. Фінансово-правовий словник / уклад. В.В. Безугла та ін. – К. : КДУ ім. Т.Г. Шевченка, 1993. – 131 с.
7. Аграрне, земельне та екологічне право України. Особлива частина / за ред. проф. О.О. Погрібного. – Х. : ООО Одісей, 2009. Екологічне право України. Академічний курс : підручник для студ. вищих навч. закл. / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького; Київський ун-т права / Ю. С. Шемшученко (заг.ред.). – 2-ге вид. – К. : Юрид. думка, 2008.
8. Кобецька Н.Р. Екологічне право України : підручник / Н.Р. Кобецька. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008.
9. Бойчук Ю.Д. Основи екології та екологічного права : навч. посібник / Бойчук Ю.Д., Шульга М.В. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга»; К. : Вид. дім «Княгиня Ольга», 2005.
10. Екологічне право ЄС: Програма Tacis Європейського Союзу в Україні. – К. : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2004.
11. Білявський Г.О. Основи екології : підручник / Г.О. Білявський, Р.С. Фурдуй, І.Ю. Костіков. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 2005.
12. Балюк Т.І. Екологічне право України : конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини) / Т.І. Балюк. – К. : Атіка, 2006.
13. Екологія та екологічне право : навч. посібник / Р.А. Кизима (ред.). – Вид. 2-ге, доп. – Т. : Підручники і посібники, 2009.
14. Екологічне законодавство України: стан та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 13–14 грудня 2007 р. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого ; НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування АПРн України ; Державне управління

охорони навколишнього природного середовища в Харківській області / Ю.П. Битяк (ред.). – Х. : Право, 2008.

15. Ільків Н.В. Екологічне право у діяльності органів внутрішніх справ України: навч.-практ. посібник / Н.В. Ільків. – Л. : ЛьвДУВС, 2007.

16. Екологічне право : навч. посіб. для дистанц. навч. для студ. вищ. навч. закл. / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини Україна. Інститут дистанційного навчання. – К. : Університет Україна, 2006.

17. Мачуська І.Б. Екологічне право: навч. посіб. / І. Б. Мачуська. – К. : КНЕУ, 2009.

18. Беженар Г.М. Земельный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Беженар Г. М., Бердников Е. С., Бондарь Л. А. и др. ; А.П. Гетьман (ред.), М.В. Шульга (ред.). – 3-е изд., доп. – Х. : Одиссей, 2005.

19. Земельне право України : підручник / ред.: О.О. Погрібний, І.І. Каракаш ; рец. : А.Г. Бобкова, В.В. Носік, М.В. Шульга. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Істина, 2009.

20. Земельне право України : підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін. ; за ред. М.В. Шульги. – К. : Юрінком Інтер, 2004.

21. Мірошніченко А.М. Земельне право України : підручник. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009.

22. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар. – 6-те вид., доп. – Х. : Одиссей, 2009.

23. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.І. Семчика. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Ін Юре, 2007.

24. Мачуська І.Б. Земельне право : навч. посіб. / І.Б. Мачуська. – К. : КНЕУ, 2007. – 280 с.

25. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / кол. авт. : Л.О. Бондар, А.П. Гетьман, В.Г. Гончаренко та ін. ; за заг. ред. В.В. Медведчука. – К. : Юрінком Інтер, 2004.

26. Барабаш Р. Консолідація земель як правовий інститут / Р. Барабаш // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 3.

27. Бусуйок Т. Поняття державного земельного кадастру / Т. Бусуйок // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 11.

28. Вівчаренко О. А. Окремі аспекти контролю за використанням та охороною земель в Україні / О. А. Вівчаренко // Держава і право. – 2011. – Вип. 51.

29. Коваленко Т.О. Юридична аналогія в земельному праві України: поняття та підстави застосування / Т. О. Коваленко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 7.

30. Коваленко Т. Систематизація як засіб підвищення ефективності правового регулювання земельних відносин в Україні / Т. Коваленко // Юридична Україна. – 2011. – № 3.

31. Кулинич О.П. Право приватної власності на земельну ділянку як об'єкт цивільно-правового захисту / О. П. Кулинич // Держава і право. – 2011. – Вип. 53.

32. Кулинич П.Ф. Земельна ділянка як об'єкт правових відносин: поняття, ознаки, види / П.Ф. Кулинич // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3.

33. Лісова Т.В. Проблеми правового регулювання управління у сфері використання й охорони земель в умовах сучасної земельної реформи / Т.В. Лісова // Право і безпека: Юриспруденція. Економіка. Техніка. Психологія. Соціологія. – Х., 2011. – № 2 (39).

34. Лисанець О.С. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення / О.С. Лисанець // Проблеми законності : акад. зб. наук. праць. – Х., 2010. – Вип. 107.

35. Мірошніченко А.М. Напрями вдосконалення системи прав на земельні ділянки / А. М. Мірошніченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 1.

36. Носік В. Перехід прав на земельні ділянки державної та комунальної власності під об'єктами незавершеного будівництва приватної власності / В. Носік // Право України. – 2011. – № 5.

37. Сидор В.Д. Земельне законодавство та його місце в системі національного законодавства / В.Д. Сидор // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2010. – Вип. № 4.

38. Уркевич В. Про співвідношення категорій "цільове призначення" та "цільове використання" земельної ділянки / В. Уркевич // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 6.

39. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50 (в ред. № 433-VIII від 14.05.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

40. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – Ст. 121 (в ред. № 77-VIII від 28.12.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>

41. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст. 227 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/137/98-ВР>

42. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 668 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
43. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 28. – Ст. 255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>
44. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
45. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. – 5-те вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – Т. 1. – 832 с.
46. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. – 5-те вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – Т. II. – 1120 с.
47. Цивільне право : підручник : у 2-х т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т. 1. – 656 с.
48. Цивільне право : підручник : у 2-х т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2012. – Т. 2. – 816 с.
49. Харитонов Є.О. Цивільне право України : підручник / Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Старцев О.В. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Істина, 2013. – 808 с.
50. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс : підручник / З.В. Ромовська. – 3-тє вид., доп. – К. : Дакор, 2013. – 672 с.
51. Цивільне право України: Загальна частина : підручник / І.А. Бірюков, О.Ю. Заїка, С.С. Бичкова ; за ред. І.А. Бірюкова, О.Ю. Заїки. – 3-тє вид., змін. та доп. – К. : Алерта, 2014. – 510 с.
52. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).
53. Цивільний кодекс України. прийнятий 16 січня 2003 р. – К. : Парламентське вид-во, 2003.
54. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135 (із змінами).
55. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р.
56. Про прокуратуру : Закон України № 1789-XII від 5 грудня 1991 р. // ВВР. – 1991. – № 53. – Ст. 793 (із змінами).
57. Про третейські суди : Закон України № 1701-IV від 11 травня 2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. – № 23. – Ст. 1540.

58. Про захист прав споживачів : Закон України № 1023-ХІІ від 12 травня 1991 р. // ВВР. – 1991. – № 30. – Ст. 379 (в редакції Закону № 3161-IV від 01.12.2005).
59. Про судову експертизу : Закон України № 4038-ХІІ від 25 лютого 1994 р.
60. Щербина В.С. Господарське право : підручник / В.С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.
61. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV : станом на 12 лютого 2015 р. // ВВР України. – 2003. – №№ 18-22. – Ст. 144.
62. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар : станом на 18 березня 2013 р. / Д.Л. Тупчієнко, С.В. Мостовенко, С.Г. Деледивка та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 672 с.
63. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.
64. Про знаки для товарів та послуг : Закон України від 23.12.1993 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.
65. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст.164.
66. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
67. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
68. Про охорону прав на винаходи й корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
69. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
70. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. 1576-ХІІ : станом на 15 квітня 2015 р. // ВВР. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

Д о в і д к о в е   в и д а н н я

Юнін Олександр Сергійович
Круглова Ольга Олександрівна
Савельєва Марина Олександрівна
Юніна Марина Петрівна
Миронюк Станіслава Анатолівна

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СЛОВНИК

СЛОВНИК-ДОВІДНИК

Видання друкується в авторській редакції

Відповідальний редактор *Біла К. О.*

Підп. до друку 07.06.18. Формат 60x84¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 11,63. Тираж 50 пр. Зам. № 0618-03/2.

Видавець та виготовлювач СПД Біла К. О.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3618 від 06.11.09

Надруковано на поліграфічній базі видавця Білої К. О.
Україна, 49000, м. Дніпро, пр. Д. Яворницького, 111, оф. 2
+38 (099) 7805049; +38 (067) 2100256
www.impact.dp.ua
e-mail: impact.dnepr@gmail.com